

XVI·ÉVFOLYAM

1926

NOVEMBER

MEGJELENIK:
MINDEN·HÓ·
KÖZEPÉN·

ULT ÉS JOVÓ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT.

170911/12/13/14/15/16/17/18/19/20/21/22/23/24/25/26/27/28/29/30/31/32/33/34/35/36/37/38/39/40/41/42/43/44/45/46/47/48/49/50/51/52/53/54/55/56/57/58/59/60/61/62/63/64/65/66/67/68/69/70/71/72/73/74/75/76/77/78/79/80/81/82/83/84/85/86/87/88/89/90/91/92/93/94/95/96/97/98/99/100

és DR·PATAI·JÓZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

„ZEPHIR“

fatüzelésű, légfűtéses, folytonégő kályha
a modern fűtőtechnika vívmánya.

10 kiló fával fűt egy szobát 24 órán át

Árlapot készséggel küld:

Héber Sándor kályhagyáros

Budapest, VI., Vilmos császár-út 39.

Az iskolai idényre a vidéken lakó izr. szülők, ha
gyermeküket a fővárosban jól akarják elhelyezni,
úgy forduljanak Virág Gyulához, hol szigoruan
rituális elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és
kiváló nevelésben részesülhet két-három
fiúgyermek

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében
A legjobb referenciák

Cim: **Virág Gyula, VI., Ó ucca 42, II.**

Ifj. WEISS GYULA

TÜKÖR- ÉS TÁBLAÜVEG-
NAGYKERESKEDŐ

TELEFON:

Teréz 44-19 és Lipót 982-57.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Ha Gyöngyösre utazik, ne mulassza el felkeresni

IFJ. KLEIN SÁMUEL

ORTH. כשר FALATOZÓJÁT

KOSSUTH LAJOS UCCAI BARAKBAN
hol olcsón és jól étkezhet

Bor, sör és pálinka korlátozott kimérése. Allandóan
kaphatók a legjobb zamatu כשר fajborok

GÁBOR ANDORNÉ ÉS TSA

NŐI KALAPTEREM

BUDAPEST

IV. PETÓFI SÁNDOR UCCA 9 (Pillax köz)

TELEFON TERÉZ 115-95

Zálogcédulákat kiváltak.

Brilliánsokat, ékszereket bárkinél drágábban vesz

SZÉKELY EMIL, VII., Király-utca 51.

Telefon: 105-35.

(Teréz-templommal szemben).

SALON DE COIFFEUR „DORJAN“

- NAGY ADORJÁN -

BUDAPEST, ERZSÉBET KÖRUT 12, FÉLEM.

Különleges vallási paróka, modern haj-
választék készítése. Különleges francia
bubi hajvágás és ugyanilyen kész val-
lási parókákat.

LOHR MÁRIA-KRONFUSZ vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 2-37

Gyár és központ: VIII., BAROSS-UTCA 85.

Telefon: József 2-37

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA BUDAPEST, VI., RÉVAY-U. 14.
Felelős szerkesztő és kiadó: Előfizetési ára egész évre: 300.000. -- korona. A kiadóhivatalért felelős:
Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik havonta. Telefonszám 199-55 VIRÁG GYULA, igazgató.

**Mein-
tea**

A világ legjobb

Harmonikái, Hegedűi, Citerái, Harmonium-
jal, Beszélőgépeli, Cimbalomjai, továbbá az

összes
Hangszerek
itt a
gyárban
kaphatók

Romlott hang-
szereket művé-
sziesien javít.

Legjobb
Hurok.

Arjegyzéket ingyen
küld

MOGYORÓSSY GYULA

m. kir. szabadalmazott hangszergyára

Budapest, VIII. Rákóczi ut 71. Telefon József 16-81

SZÖNYEGET, RÉGISÉGET

vesz, elad

Sternberg

Telefon: J. 103-68

Dob-utca 24

MEGHIVÓ

ABEL PANN

JERUZSÁLEMI FESTÓMŰVÉSZ

II. KIÁLLÍTÁSÁNAK

(A BIBLIA ÚJ CIKLUSA, A VIZÖZÖNTŐL A PATRIARKÁKIG)

1926 november 10-én, szerdán délután 4 órakor a Nemzeti Szalon V., Erzsébetteri kiállítási palotájában történő

ÜNNEPÉLYES MEGNYITÁSÁRA

DÉRY BÉLA

a Nemzeti Szalon igazgatója

Dr. PATAI JÓZSEF

a Mult és Jövő főszerkesztője

GRÓF ANDRÁSSY GYULA

a Nemzeti Szalon elnöke

Ezen meghívó a megnyitás napján (délután 4–8-ig) egy személynek tiszteletjeggyel szolgál; ezenkívül a Nemzeti Szalon pénztáránál további két személy részére féláru jegy váltására jogosít. A kiállítás nyitva november 10-től november 24-ig, reggel 9 órától megszakítás nélkül este 8 óráig.

A kiállítás tartama alatt művészi és bibliai előadások.

Belépődíj e meghívó nélkül a megnyitás napján 30.000 korona; a többi napokon 20.000 korona.

PATAI JÓZSEF SZERZŐI ESTJE

DECEMBER 14-ÉN, KEDDEN ESTE PÉL 9 ÓRAKOR A FŐVÁROSI VIGADÓ ÖSSZES TERMEIBEN

KÖZREMŰKÖDNEK:

Basilides Mária

a m. kir. Operaház tagja

Gál Gyula

a Nemzeti Színház örökös tagja

Fehér Arthur

előadóművész

Kiss Margit

szavalóművésznő

Énekar

Relle Gabriella

a m. kir. Operaház tagja

Radnai Erzsé

a Városi Színház tagja

Torday Judith

szavalóművésznő

Ungár Imre

zongoraművész

Zenekar

Bársony Dóra

a m. kir. Operaház tagja

Dr. Székelyhidy Ferenc

a m. kir. Operaház tagja

Bán Zoltán

szavalóművész

Máder Rezső

igazgató, az Operaház örökös tagja

Orgona, hárfa

Utalvány

*Csak november hó
30-ig érvényes*

2 drb. 25% kedvezményes jegyre a *Mult és Jövő* olvasóinak. Ez utalvány beváltható a *Mult és Jövő* kiadóhivatalánál Révay ucca 14 és Bárd zenemű- és jegyirodáiban: IV. Kossuth Lajos ucca 4 és VI. Andrássy ut 1 az átvevő aláírása ellenében.

Alulírott átvettem a Patai József szerzői estjére szóló két darab kedvezményes jegyet.

Budapest, 1926 november -----

ISAAC GRÜNEWALD (STOCKHOLM): JUDITH

Beilage des Mult és Jövő

A Mult és Jövő 1926. évi novemberi műmelléklete.

Supplément de Mult és Jövő

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI, MŰVESZETI, TARSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XVI. ÉVFOLYAM, 1926. NOVEMBER

Dr. Fischer Benjamin főrabbi válasza Patai József nyílt levelére

Nagyon tisztelt Főszerkesztő Uram!

Nem vagyok ugyan barátja a nyilvánosság előtt lefolyó levélváltásnak, mert az rendszeren félreértésre és belemagyarázásokra ad alkalmat és nyújt tápot. De nagybecsű folyóiratának mult számában megjelent, hozzám intézett nyílt levele oly megtisztelő és őszinte szavakkal aposztrofál és *valóban annyi általános zsidó-érdekű, fontos kérdést vet fel, amikkel a zsidó közéletnek okvetlenül foglalkoznia kell*, hogy nem térhetek ki a nyilvános, bár ezuttal rövid válaszadás elöl. *A felvetett kérdések a zsidó életnek fontos problémái, amelyek kimerítőbb tárgyalást igényelnek és amelyekről nézeteimet a magyar zsidó intelligencia, a Mult és Jövő közönsége előtt más alkalommal különben is ki akarom fejteni.*)*

Én a kérdéseket az *egyetemes zsidóság* nézőszögéből ítélem meg. Nem vagyok pártember, nem is voltam soha. Pártok mindig pártoskodásra, túlzásra hajlanak, könnyen abba a kisértésbe esnek, hogy pártállás szerint mérjék az igazságot és ítélkezzenek emberek és elvek felett. A pártban elvész az ember, az egyén szabad elhatározása. Már pedig éppen ezt az utóbbit én minden időben mindenkivel szemben és minden kérdésben fentartottam magamnak. Meg a béke embere is vagyok. A zsidóság belső harcát mindig elítéltem, elítélem most még inkább, amikor belső erkölcsi és szellemi konszolidációra van szükség. A mi kicsiny közs-

*) Mialatt *Nyílt Levelem* megtette az útját az íróasztaltól a közönséghez, a nyomdatechnikai kivétel hetei alatt alkalmam volt a nyilvánosság előtt is kijelenteni, hogy a levelemben foglalt összes kérdésekre még megjelenésük előtt megkaptam a nyílt választ azokban a beszédekben, amelyeket dr. Fischer Benjamin főrabbi úr időközben a konzervativizmus őszinteségéről, a zsidó gimnázium feladatairól, a produktív Palesztinamunka felkarolásáról stb. mondott. A *Mult és Jövő* olvasói számára kilátásba helyezett cikksorozatot szeretettel várjuk. (P. J.)

ségünkben, a felkorbácsolt idegzetű és *tiszta látásában is megzavart magyar zsidóságban* különösképen szükség van arra, amit nem nagyon régen a mostani osztrák kancellár, a nagyszerű Seipel dr. prelátus még első kancellárságának idejében *a lelkek szándásának* nevezett. Testvéreknek békés megértéssel kell a közös feladatok megoldásához fogni.

Az én zsidó lelkemet egy nagy eszmény töltötte be, egy cél lebegett előttem: az elalélt és *hűségében megingott zsidó közösséget ön-magára ébreszteni, törvényeihez és hagyományaihoz visszavezetni*. Tizenkilenc évi papi működésemben ezt a célt szolgáltam és — szerénytelenül mondhatom — nem eredménytelenül. Ezen munkámban eddig teljes megértéssel találkoztam, különösen szeretett és kedves trencsényi híveimnél és éppen az ott szerzett felemelő tapasztalatok alapján nézek itt is bizalommal és reménnyel a jövőbe. *Nyíltan és világosan megmondtam mindig, amire törekedtem. Most is megmondom*. Amint eddig is a *neologizmus*, vagy ami ugyanaz: *a hitéleti asszimiláció ellen harcoltam*, nem az elkülönődők körülbástyázott, védett táborában, hanem bent a nagy zsidó közösségen belül, harcoltam pedig nem támadásokkal, hanem *pozitív, felvilágosító munkát végezve*, — úgy kívánok ezentúl is dolgozni. Mert az ősi, hithű zsidóságnak több a ragaszkodó és hűséges híve a mi nagyszerű közösségünkben, mint azt gondolnók. Mindazt, ami ezt a nagy célt, a *zsidóságnak hagyományaihoz való visszatérését* szolgálja, vagy elősegíti, hálás megértéssel fogadom. Különösen értékelni tudok minden olyan zsidó kulturális, vagy szocialis, avagy humanitárius mozgalmat, amely a hűséges zsidó lélekből fakad, ami tehát *pozitív zsidó érték, aminek lekicsinylése, sőt megsemmisítése a magunk vesztesége is volna*. De semmi esetre se tudok bárkit is a zsidó közösségből kitagadni, aki éppen a zsidó tradícióból meríti ragaszkodását a zsidósághoz.

Abel Pann

A magam nagy ideáljának megvalósítására éppen a mai viszonyokat tartom a legalkalmasabbaknak, amikor az elismerésre méltó világossággal hangoztatott konzervatív vezérelvek megfelelő keretet nyújtanak működésemhez. *Ez az a keret, amelyet előbb kell megalkotni, hogy azt azután a vallási vezetőség igaz tartalommal tölthesse be.*

Meg is indult már ez a munka: a béke munkája. A béke munkája, mert senkit se bánt, mindenkinek csak használ és mert közös édesanyánknak, a zsidó közösségnek szolgál. A béke munkáját akarom végezni, de ezen nem a siri csendet és a halottak békéjét értem, hanem *a zsidó életet újra felépítő, egymással vállvetve végzendő, eleven, alkotó, pozitív munkát.* Legyen béke! Ez szól minden irányzatnak és szól mindenkinek, aki a zsidóság szolgálatában áll. Ne bántsuk egymást, hiszen egy célért küzdünk: a zsidóság fenntartásáért. *Ne vádoljuk meg egymást!* A vallási konzervativizmus megerősítése, a zsidó kultúra felsegítése, a zsidó polgári jogok megvédése, a Gemilusz eheszed grandiózus megvalósítása, a hitközségi élet feltámasztása, a kasrusz ujjászervezése, *a palesztinai építőmunka támogatása, az iskola zsidó nivójának megóvása, mind, mind pozitív zsidó munka, mind a zsidó közösséget, a „Kneszesz Jiszróél”-t szolgálja, mind a zsidó hűséget ápolja, zsidó szeretetet ébreszt és egyformán drága előttünk.*

Fogadja nagyon tisztelt Főszerkesztő Ur őszinte nagyrebecsülésem kifejezését és vagyok

zsidó szeretettel

Budapest, 5687. Marchesván 18.

Dr. Fischer Benjamin.

ABEL PANN (JERUZSÁLEM): AZ ÉN BIBLIÁM

Nehezen és magamban küzködve teszek eleget a *Mult és Jövő* felszólításának, hogy második budapesti kiállításom alkalmából írjak valamit az én Bibliámról.

Azt hiszem, már is túl sokat írtak róla és túl sokfélét magyaráztak beléje. „Negyvenféle módon lehet a Tóra szövegét megfejteni” — mondja a régi példa. Ugy látszik, a Tóra képeit is negyvenféleképpen lehet magyarázgatni. A művésznek pedig türelmesnek kell lennie.

A legenda szerint, az Ur nem egyszerre teremtette a mi világunkat, hanem számtalan kísérletet tett különböző világok alkotására, amelyeket elpusztított és újjáteremtett, míg végül megállapodott az utolsó formánál, amelyre meglehetősen tekintet vetve kimondotta a nagy szót „*ki tóv*” „és látta az Örökkévaló, hogy jó”.

És mégis később valamivel (mi az a pár száz esztendő Ádámtól Noéig az Örökkévaló szemében!), mikor teremtésének koronájára, az emberre tekintett le a Magasságból, skeptikus gondolatok szálltak meg a Mindenhatót alkotásának kvalitása tekintetében és olvassuk a Bibliában a szinte kimondhatatlan szót: „*És az Ur megbánta, hogy az embert teremtette*” . . .

Minden alkotás tragikumja ez. Az Isten a maga képmására teremtette az embert. És talán az isteni szikra a művészen éppen az az elégedetlenség, amely újabb és újabb formák keresésére hajszolja, az a nyugtalanság, amely ma mosolyogva néz művére és holnap már más utakon kutatja a vélt tökéletesség megnyilatkozását.

Mit mondhatok én a magam Bibliájáról? Meg lehetek-e vele elégedve? Megilletődéssel merülök el a Szent Írás textusának egy-egy mondatába és ha ma azt hiszem, felfedődött előttem az Ur szellemének mélysége, holnap értelmetlenül állok a szent szavak hatalma előtt. Hol az ecset, hol a rajz-ón, amely ezt méltón megközelíthetné?!

Szerénytelenségnek tartanám, ha különösen kiemelném, hány tervet vetettem papírra egy-egy bibliai témának feldolgozásánál. Mennyi kísérletezés, próbálkozás és gyötrelmes gyúrása az anyagnak tart fogva, míg egy-egy kép-nél megállapodom. Interpretálni akarom a szöveget legjobb tudásom szerint, de hirtelen új magyarázat villan fel és újból elejénél kell kezdenem . . .

Illik-e beszélni tovább az én Bibliámról? Az én Bibliám mulandó ember műve. Beszélhetek-e róla, amikor az Örökkévaló Bibliájáról van szó? . . .

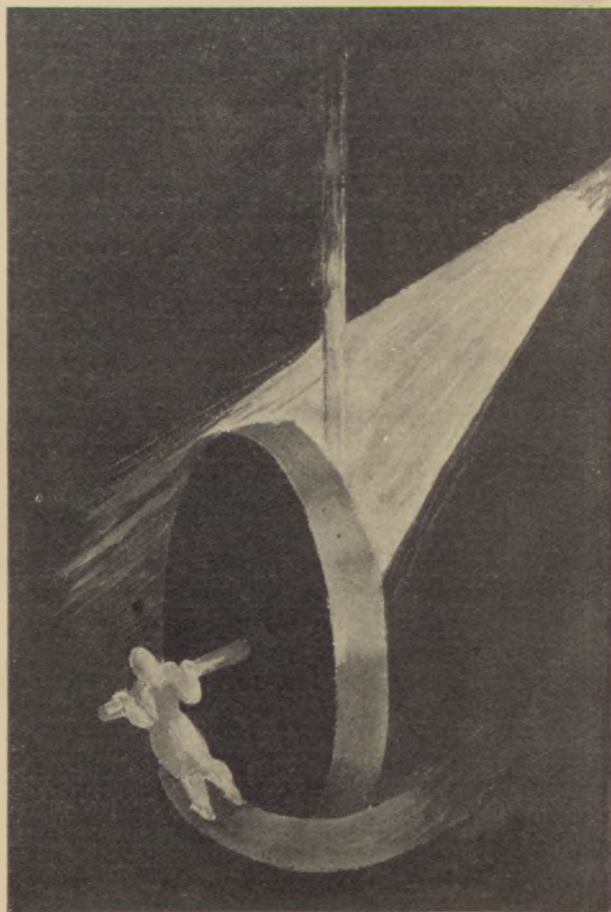
MOHÁCSI JENŐ: EINSTEIN

— Elképzelt cetrájsz. —

Einstein Albert Iglódon született, a magyar rónaság egy kis falujában. A XIX. század legvégén. Apja korcsmáros volt, bajszos, mokány ember, aki a paraszttal, béressel szintiszta magyar nyelven beszélgetett. Egyébként Izsákomának hitták. Csak akkor érződött rajta, hogy zsidó, amikor német szóra nyílt meg a szája. Albert, három fiú közül a legfiatalabb, szüleinek szemefénye, tízéves koráig a falu porában hancurozott, igen gyakran össze is verekedett a szomszéd gyerekekkel. Az iskolában meg tudott felelni mindenből, ezért a többiek nem igen szerették, néha el is rakták.

2. Aztán Kis-Juharosra került, a legközelebbi nagyobb városba, ahol gimnázium volt. Mert az csak természetes, hogy Einstein Izsák legutolsó csemetéjéből, lévén már rőfös meg sekter fia, literátust akart nevelni, ha Isten megsegíti, még pap is lehet belőle. Albert azonban, aki jobban szeretette, ha Bélának hitták, a gimnáziumban

Isaac Grünewald (Stockholm): Sámson haftja a malmot
Diszlettervezet a Sámson és Delila című operához

csakhamar kitűnt a matematikában, kitűnően fejtette meg mindenkor a gimnázium önképzőkörébe járó „Középiskolai Matematikai Lapok” föladatait, dicséret szerkesztői üzeneteket kapott. Később a fizikában is első volt, legjobban értett a kísérletekhez és tanárától, ettől az egyébként igen mogorva agglegénytől, könyvet és folyóiratot kapott kölcsön. A hittanban jeleskedett ugyan, a vallás parancsainak is engedelmesskedett, de édesatyjának álma a semmibe foszlott.

3. Közben szerelmes is lett, ki másba, mint kosztos asszonya egyetlen leányába, akit eleinte még babusgatott, aztán zsarnokoskodott fölötte. De később, amikor a szőke kislány kamaszlelke minden negédes különködésével berzengetve türte csak a fiú idegeskedését, elidegenedtek egymástól. Míg egy szép napon a süldő lány elbájoló nyulánksága és kicsattanó szépsége nagy sebet ütött a fiú szíven. A matematika és a fizika szinte veszedelemben forgott, de csak rövid ideig, amíg az agy és a szív szerelme kiegyensúlyozva lakta meg Einstein Albertet. Már el sem tudta képzelni a jövőt, a legragyogóbb fizikatanári existenciát, Rózsit, az ő Rózsija nélkül.

4. Kitért a háború, Iglódon nem igen tudtak az előzményekről: De ha már itt volt, nagy lelkesedéssel fogadták a parasztfiuk. Einsteinék igen szomorúak voltak, mert a két idősebbik gyereknek mindjárt az első nap kellett bevonulnia. Póttartalékosok voltak. Albert szeptemberben visszament Kis-Juharosra, nyolcadista volt, sok ujságot olvasott, lelkesedett ő is, a fizikát némiképp elhanyagolta, Rózsit is. Przemyslért bankódott, a gorlicei áttörést ujjongással fogadta, melyből néhány hét múlva sirás lett, mert híre jött, hogy legidősebb bátyja elesett. Galíciai tömegsírba földelték.

5. Albert érettségije mégis kitűnően sikerült. Nemsokára aztán bevonult önkéntesnek a Kis-Juharoson állomásozó gyalogezred káderjébe. Szabad óráit Rózsival töltötte, de mi volt ez? 1915 legvégén a frontra küldték, az ukrániai tél szörnyű volt. Néhány hét múlva Einstein Albert tiszthelyettes tüdőhívással orosz fogságba esett. Élet-halál között lebegett egy barakkórházban, aztán hirtelen megjavult az állapota. Szállítani lehetett, ugyanazt a kálváriát járta, vonaton, gyalog, szekeren, fagyban, forróságban: szó se essék róla. Valamelyik nagy szibériai fogolytáborban nyugton hagyták, szobatársai a sok együttéléstől olyanok voltak, mint a ketrecbe zárt bestiák, de ha melegebb lett, legalább kimentek az udvarra és Albert magára maradhatott.

6. Ekkor derengett föl benne először a relativitás elméletének gondolata. Nem voltak könyvei, nem voltak műszerei, de villámként csapott agyába egy új nagy igazság megérzése. Föl sem vette már fogoly életének sok ezer baját. Dobálhatták már egyik fogolytáborból a másikba. Elmúltak a telek és elmúltak a nyarak, Albert

Isaac Grünewald (Stockholm) Baal imáddása. Díszzellettervezet a Sámson és Delíla című operához

pedig, mialatt átviharzottak a fogolytáborot hátróló városban a bolsevikiek, a fehérek és megint a bolsevikiek, gépiesen dolgozott, evett, megnyugodva és vigasztalva kapta hazulról, írta haza a leveleket. Ha hónapokig nem kapott hírt, akkor sem esett kétségbe. Hónapokkal elkésve tudta meg, hogy vége van a háborúnak. Csak akkor kezdődött meg igazában az életveszedelem, a különböző légiók és pártok erőszakoskodásai közepette.

7. Mikor sok mindenben átesett és már 1921-et írtak, egyszer csak számára is ütött a hazatérés órája. Hónapokig utazott. Átesett vesztégzáron és igazoláson. Rózsai, édes szülői, a bátyja: mind hála Istennek jól, csak elfakulva vagy megöregedve egy kicsit. Most aztán, kicsi hazában bár, az élet, a jövő. A gondolat, mely égette. Honnan a tudást a gondolat alá? Apja, bátyja, minden pereputtya szegény. Nem baj, megáll a saját lábán is. Odafönt Pesten majd tanítgatással tengeti az életét, mint előtte annyi más. A beiratkozásra szükséges pénzt megszerezte valahogy. Fölment Pestre, elment az egyetemre, kitűnő érettségivel, öt szibériai évével. Nem vették fel a budapesti egyetemre. Aztán nem vették föl a vidéki egyetemekre. A szegény pirja öntötte el az arcát, a szívét.

8. Kiment Prágába. Ott fölvtették. Segélyt kapott, istenem, másoknak is kellett, nagyon kevés volt. Hazulról is küldtek, igen kevés volt. Nappal tanult, lázban égett, azt hitte, a nagy fölfedezése emésztette. Nem mert szólni senkinek, amíg annyi tudást nem szerzett, hogy megdönthessen minden ellenérvet. Este azonban pincér volt egy kávéházban. Akkor még nagyobb lázban égett az arca. Haza sűrűn írt megnyugtató leveleket, ahogy ez már szokás.

9. Aztán ágyának esett padlásszobájában. Egy medikus barátja konstataulta, hogy tüdőgyulladás van. Aztán nagy láza volt, aztán néha fantáziált, aztán igen rosszra fordult az állapota. Ott ült ágyánál egyik kollegája, kitűnő fizikahallgató, a legjobb kollokváló. Einstein Albert már lázban beszélt:

— Igérd meg, hogy életem nagy gondolatát, a relativitást . . . Ird, majd diktálom . . . A relativitás . . . A Newton törvénye minden égitesten más . . . Ird . . ."

Feje visszahanyatlott az ágyra.

— Irom, irom — szólt a kollega és úgy tett, mintha írta. — Szegény már félrebeszél.

Aztán jött a krízis. Aztán jött a halál. Aztán jött a sír a prágai zsidó temetőben: Einstein Albert, 1897—1922.

HILL GILLAND (PÁRIS): SVÉD HERCEG ÉS ZSIDÓ FESTŐ

Ha igaz, hogy nemzedékek ki nem élt energiái egy-egy emberben összpontosulva nyilatkozhatnak meg, akkor megmagyarázható Isaac Grünewald tüneményese fellépése.

A külvilággal viselt harcainak korszakát, mikor a művészet birodalmában való egyenjoguságáért kellett küzdenie, Grünewald alig harminc és egynéhány éves korában befejezte. Ma itt áll a fiatal mester mint a párisi svéd művészkolonia feje és néhány nappal ezelőtt meghívást kapott Stockholmból, hogy fesse meg az ujonnan épült hatalmas Zenepalota freskóit. Nem versenyen nyerte az első díjat, hanem versenyen kívül kapta a nagy állami megbízást. Isaac Grünewald a skandináviai festőművészet klasszikusa lett.

Pedig az ő útja sem vezetett oly könnyen a diadalhoz. Még nem is olyan régen volt, hogy a szabadelvű Svédországban kiélezték az „Isaac” idegen voltát, az „expresszionista” „idegen” testet, stb. Most beérkezett. „De én sohasem leszek akadémikus” — mondotta nekünk búcsúzaskor. — És el sem képzelhetjük az ő östehetségének dogmákba merevedését.

Amint annak idején a Mult és Jövőben olvasható volt, Isaac Grünewald 1913-ban lépett először a svéd nyilvánosság elé. Az akkor még egész fiatal festő megkapta a stockholmi Városháza freskódíszítésének első díját. Nagy szenzáció volt ez és némely körökben felháborodást váltott ki. Mert Svédországnak is vannak feudális csoportjai, „släkt”-jei, ha nem is nagyon agresszíviek. És mindenütt akadnak sötét elemek, akik szeretnék a konzervatív elfogultságokat antiszemita eszmerőkhöz vezetni és a szennyes áradattal a saját földjüket megtermékenyíteni. Ezt kísérelték meg a Grünewald Isaac nevével. Az expresszio-

Isaac Grünewald (Stockholm): Finn ledny

nizmus elleni harcot az „Isaac” és az összes Izsákok elleni harccá akarták fejleszteni.

Ekkor közbelépett a herceg. A svéd király fivére, Eugen herceg már 1913-ban védelmébe, sőt barátságába fogadta Grünewaldot. A herceg maga is nagytehetségű festő, (egyes művei megjelentek annak idején a Mult és Jövőben) és az ő tekintélyével sikerült a fiatal zsidó festőt is felemelni. A városháza freskóinak keresztülvitelét azonban ő sem tudta számára kieszközölni. Közbe jött a világháború és mint mindenütt a világon, Svédországban is megerősödött a feudális körök hatalma. Megjelentek a zavarosban halászni akarók és ami azelőtt el sem volt képzelhető, antiszemita izgatató cikkek láttak napvilágot a svéd lapokban az „idegen test” és „idegen szellem” ellen.

És elkövetkezett a döntő ütközet ideje. A skandináviai modernnek kiállítását rendezték 1917-ben Liljewalchs-nál, Grünewald vezetése alatt. Gúny és csúfolódás jégesőjét zúditották az „idegenek”-re. És egy délután a pukkadásig jutott a dolog. A reakciós boulevard-ujtság, a „Nya Dagligt”, „Allehanda” közzétette egy tábornok nyilatkozatát, hogy „valóban csak a hadinyerészkedők kérkedő vásárlása segíti elő a Grünewald Isaac sikerét”. A jeles harcos egyszerre kétfelé akart szabdalni kardjának élével, hogy mindkét irányban zsidókat találjon el.

Csak 48 óráig tartott a „magas” nyilatkozat keltezte örömmámor. Eugen herceg közzétette a sajtóban, hogy Stockholmba jön a Liljewachs-kállítás megtekintése végett. Másnap csakugyan megjelent a herceg és tüntetően — csupa Grünewald-képeket vásárolt!

Azóta óvakodtak attól Svédországban, hogy Grünewald képeit a „hadi nyerészkedők” vásárlásaival hozzák kapcsolatba. És ha egy kis gothenburgi csoport még ma is tendenciózusan a „fajtiszta” művészeket emeli ki, Grünewald közömbösen nézheti e csipkedést. Sőt a zsidó festő éppen Gothenburgban aratta egyik legnagyobb diadalát a város jubileumi kiállításán alkalmából.

Évek óta Grünewald a svéd főváros két nagy állami színházának, a „Dramatiska” és a „Kungliga” színpadjainak dekoratív vezetője. A „Svensk Dagblad”, az udvar és az arisztokrácia lapja a következőkkel írja „Samson és Delila” díszletterveiről: „Grünewald művészete a színházat olyan nivóra emelte, amely páratlanul áll az egész világon”. Ez talán a svéd szellemi imperializmus túlzása. De jelzi az utat, amelyet Grünewald megtett, míg a gúnyos mellékizű Isaac-ból a svéd művészet nemzeti büszkeségének szimbólumává emelkedett.

Most az állami Zenepalota freskóit festi. Hatalmas koncepciójú mű lesz.

— A mennyezet négy sarkába illesztem a zeneművészet négy zsenijét, akikre föl kell tekinteni — mondotta a mester.

— És kik lesznek ezek? — kérdeztük.

— Beethoven, Wagner, Mozart és Bach — feleli — mind a négy német. A zeneművészet oszlopai németek.

Főnt a zene templomának mennyezetén találkoznak a fajok. A zsidó és a négy német, akik földi életükben nem voltak filozofizáltak. A művészet magaslátán békében élnek . . .

KOMLÓS ALADÁR:
BESZÉLGETÉSEK
A
ZSIDÓKÉRDÉSRŐL.

*

BABITS MIHÁLY

A szerzői estjéről beszél, amelynek gondoljai foglalkoztatják és a nagy regényéről, amelyen régóta dolgozik és amelynek ép a finishénél tart. Valóban, az arcán is látszik kissé a kimerültség.

Feketén vagyunk Babits Mihálynál. Készülő regényében, a „Halálliai“-ban mondja, sokszor és sokféle vonatkozásban lesz szó a zsidókról.

Szinte észrevétlenül térünk át a zsidókérdésre.

— Nem tudom, nehéz lesz most talán beszél-nem róla — kezdí a költő — mostanában nem foglalkoztat a kérdés. Ó, volt idő, amikor izgatott . . . Várjon, elmondom a történetét a zsidókhöz való viszonyomnak. A családom — anyai, apai ágon egyaránt — úgynevezett megyei család volt, apám tábla-bíró, a régimódi liberálisok közül való. Olyan szel-lenben nőttek fel, hogy gondolni sem tudtam az ember és ember közti különbségtetésre. Elvileg az antiszemilizmusnak a pusztja lehetősége sem volt meg számomra. Gyerekkoromban, a kilencvenes évek ele-jén, erősen mozgolódní kezdett Magyarországon az antiszemilizmus: hát én az *antiszemita heccképláno-ka* nem tudtam másnak látni, mint érthetetlen és komikus lényeknek. Papi gimnáziumba jártam. Az intézetben egyetlenegy zsidó fiú volt, az is az én osztályomban. Ezt az egy zsidó fiút mindenki megkülön-böztetett tapintattal kezelte, a tanárok is valósággal kivételeztek vele: mindezt éppen azért, valami furcsa szájalomból, hogy ez a szegény fiú — zsidó. Mond-hatnám: ennek a fiúnak protekciója volt a zsidó szár-mazása. Mellesleg: az eredménye az lett ennek a bá-násmódnak, hogy a fiú érettségi után azonnal ki-keresztelkedett . . . Azért ahogy *Heinével* jártam, arra vall, hogy a környezetem nagy liberalizmusa mögött mégis ott rejlett valami ellenségesség is a zsidókkal szemben. *Heinét* tudniillik én nagyon szer-tem gyerekkoromban. Mikor aztán megtudtam, hogy zsidó, akkor — azt nem mondhatnám, hogy csökkent a szememben, de — ez igen rosszul esett nekem. Eszembe jut erről egy már halott barátom, egy rendkívül tehetséges filozófus — ne írjuk ki a nevét — aki kereszténynek született, de felnőtt férfi korában megtudta, hogy apja kikeresztelkedett zsidó volt. Ez a felfedezés úgy megrázta, hogy öngyilkos-sági gondolatokkal kezdett foglalkozni.

— De hogy visszatérjek a magam történetéhez: az egyetlenem kerültem először zsidókkal közelebbi ba-rátságba. S mivel ugyanekkor eszméltem rá először a magyar állapotok kulturálatlanságára is, *egy időben egyenesen a magyar művelődés mentsvárának kez-dtem tartani a zsidóságot*. Mert nagyon megszerettem néhány zsidó ismerősömet. *Csak hálaival gondolhatok rájuk: az ösztönzésekre, amelyeket tőlük kaptam s arra, hogy hittek bennem, ók először*. Egyiküket meg

is nevezem: boldogult *Kun József*, szegedi tanárt, Kiss József keresztfiát, a jeles költőt és főleg kiváló embert, feledhetetlen barátomat . . . A kommün alatt eszméltem először a zsidókérdésre, mint magyar problé-mára. Pontosabban szólva, felmerült előttem az a kér-dés, hogyan hat a zsidó szellem a magyar kulturá-ban. A zsidó szellemnek nem a legkiválóbb képvise-lőire gondoltam itt, hanem az átlagára. Minden faj-ban, mint fajban, van valami nagyszerű, de van valami kellemetlen és agresszív is. A magyar zsidó-ságban ez elsősorban a szellemi élet terén jelentkezett, mint egy felclőtlen s a nemzeti tényekkel nem szá-moló zsurnalizmus. De éreztem, hogy egyetlen faj szelleme sem homogén s hogy ezért, mihelyt álta-lános érvényű elméletet állít fel az ember, már meg-hamisítja a dolgokat. Ezért nem is mondtam ki teore-tikus itéleteket: hanem megrajzoltam bizonyos jelen-ségeket. Ismeri a „*Timár Virgíl fia*” című regénye-met, amelyben ezt megírtam. A regény kész volt már a kommün alatt, de két évig hevertettem a fiókomban, mert féltem, hogy félreértik. Csak a feleségem kívánságára adtam ki akkor is — és akkor is félre-értették. A regényben szereplő zsidó íróban többen magukra vélték ismerni. Pedig én igazán senkiről nem akartam ott portrét rajzolni — ha egy-egy vonást át is vettem általam is igen tisztelt zsidó írók arcáról —: nem egyes embereket akartam én ábrázolni, hanem egy típust. Hogy is formulázhatnám meg? A snob, még pedig a kereszténységgel snoboskodó zsidó kellemetlen típusát. De ha a kommün alatt talán esi-rázni kezdett bennem valami antiszemilizmus, a *kur-zus ataposan kiölte*. Mindjárt az első hetekben. Ekkoriban, még augusztusban történt, hogy egy dél-

Isaac Grünewald (Stockholm): Norvégiai nő

után kihajoltam a nyitott ablakon. Borzalmas volt, amit láttam. *Egy csomó kamasz botokkal vert egy öreg zsidót.* Vége volt az antiszemitizmusomnak.

— Jaj, én is láttam ilyen dolgokat, — szólal meg a költő felesége. — Budára mentem villamoson az édesanyámhoz. A végállomásnál egy zsidó fiatal-embert vert egy csomó férfi. Iszonyatos volt. A vér . .

— Ezzel el is mondtam a történetét, hogy voltam a zsidókkal. Ma? Én régimódi liberális vagyok ma is. Babonának tartom, hogy a zsidó valami minden mástól különböző, misztikus fajta: olyan faj ez, mint a többi, hibákkal és erényekkel.

A brüsszeli zsinagóga

Tehetséges faj. Szamárság az a néha zsidóktól is valótlan felfogás, hogy ez a nép nem termel zseniket. Az emberiség legnagyobb zsenijeit közt zsidók vannak. Hogy mást ne is említek: ott van *Jézus!* Mindenesetre vannak ennek a népnek sajátos vonásai is: így a megértés különös könnyűsége, amely relativizmusra és arra vezet, amit destrukciónak is neveznek. A zsidó dialektikus és kritikai tehetségére gondolok. Nem egészséges dolog, ha a szellemi életben ezek az erők tultengenek: de — s erről sokan megfélemlenek — rájuk is szükség van. A magyar művelődési életnek is egészében nagy hasznára volt a zsidóság. És nem igaz, hogy megrontotta volna a magyar szellemet: legnagyobb alkotóinkban nyoma sincs zsidó

hatásnak. A zsidó magyar íróknak pedig örülnünk kell: zsidó elemeik csak új színekkel gazdagították költészetünket, anélkül, hogy jellemét megváltoztatták volna.

— Az emberiség palettáját is gazdagítja ez a tehetséges fajta a maga sajátos színével — s ezért, bár magyar szempontból örülnék, ha legjobbjai teljesen beolvadnának az én népembe, *az emberiség és a zsidóság szempontjából szimpatikusnak találok a zsidóság megőrzésének törekvéseit.* Abban a természetes dachban, amelyből a cionizmus fakadhatott, a faj mélyén rejlő önfentartási ösztön jelentkezett — és nekem, mondom, szimpatikus a fajok önfentartási ösztöne. A zsidó ember ma általában két nép közt lebeg: a zsidóság és a vendéglátó nép között. Ez természetellenes helyzet és a zsidóknak dönteniök kell. Nem látok más utat számukra, csak kettőt: vagy a zsidóságot vállalják — s ez cionizmust jelent — vagy a vendéglátó népet, de akkor minden konzekvenciával, a kikeresztelkedéssel együtt.*)

— És a hivatalos magyar zsidóság útja? — kérdeztük. — Nem lehet az ember a vallásában hű zsidó, nemzeti érzésében pedig kizárólag magyar?

— Azt hiszem — feleli a költő — felemás és nem egészen őszinte megoldás ez. Dehát hogyan dönthetnék én — aki nem vagyok zsidó — zsidó emberek lelkiismereti kérdéseiben? Az élet komplikált s nem lehet ráérőszakolni a teória merevségét. Senkinek sem mondhatjuk: ez és ez az út van előtted, értsd meg azonnal és válassz! Bizzuk a dolgot a történelemre, a fejlődésre!

Az intervjúolónak nem vita a feladata. Nem tehetett mást, mint hogy tudomásul vegye a nemes és és nagy művész megállapításait.

*) Mondanunk sem kell, hogy az illusztris költőnek megállapításaival nem értünk mindenben egyet. *A Mult és Jövő* ismételtlen leszögezte ezekben a kérdésekben a maga álláspontját, amelyet ebből az alkalmából is újra hangsúlyozni fölösleges. Szerk.

Holder József héber verseiből:

TESTVÉR, ZÁRD BE A KAPUT.

*Cseperednek kicsi lányok,
hej, énnekem egy se jut.
Vedd, szívem, a lakatot már,
testvér, zárd be a kaput.*

*Nem lép senki küszöbödre,
a csend a te cimborád,
tégy úgy, testvér, ahogy mondom,
menj, a kaput csapd be hát.*

*Elég volt a vendégségből,
lagzi neked nem való,
kiittad már mind az óbort,
a nyugalom, ó, be jó.*

*Csavargások idején túl
bizony jó a szoba már.
nyár után a havas tél jön,
élet után a halál.*

DR. WOLF JÓZSEF: BELGIUMI ZSIDÓK, ZSINAGÓGÁK ÉS SZENTKÉPEK

Egy ország, amelynek területe nem sokkal nagyobb, mint a mai Magyarország egyharmada, de mégis mint a legsűrűbb lakosságú ország szerepel a geográfiában. Egy ország, amelyet keresztül-kasul szelnek vasutvonalak, hajózható csatornák, széles országutak, amelyeken a járművek ezrei rohannak végig szédületes gyorsaságban és amelynek partjait a végtelen tenger morajló-zúgó habjai mossák. Egy ország, amelynek kicsiny területén a XIX. és XX. század legvéresebb és legjelentősebb csatái zajlottak le. Waterloo 1815 és Ipres 1916. Egy ország, amely a világi hiúság két legfontosabb kellékét készíti és szállítja: a esipkét és briliántst. Egy ország, ahol az ó- és új-világ leggazdagabb emberei keresnek és találnak szórakozást. E tulajdonságok keltik fel az érdeklődést Belgium iránt és juttatják szerephez az emberi művelődés történetében. Valamint Belgium története, aképen a belgiumi zsidóké is csak nagyon fiatal. Mert hiszen Belgium önállóságát és függetlenségét csak 1830-ban vívta ki súlyos és véres harcok árán. Ezt az eseményt hirdeti a brüsszeli 50 méter magas kongresszusi oszlop, amelyen négy allegorikus figura jelképezi a teljes sajtó-, tan-, vallás- és egyetemesi szabadságot.

E kicsiny országban körülbelül 100.000 zsidó él boldogságban és jólétben, teljes szabadságot élvezve a vallás, a politika, a gazdasági élet és a művelődés terén. Teljes pontossággal azonban seholsem tudják megállapítani a belgiumi zsidók számát. Mivel vallását bejelenteni senki sem köteles. A brüsszeli *Communauté Israélite*-nek (zsidó hitközségnek) például csak 500 tagja van, holott Bruxellesben legalább 20.000 zsidó él.

Belgiumban hat hitközség van: Anversben, Bruxellesben, Arlon-, Gand-, Liège- és Ostendeben. E hitközségekben a legkülönbözőbb árnyalatú zsidók egyesülnek.

Az antwerpeni (anversi) *Communauté* 3 zsinagógájában képviselve vannak a konzervatív, liberális, haladó, orosz-lengyel és portugál zsidók. Mindannyiuk külön zsinagógával. De mégis egységes gyülekezetet alkotnak és együtt fejtenek ki jótékony és kulturális tevékenységet. A franciaországi mintára megalkotott „*Consistoire Central Israélite de Belgique*”-ben képviselve vannak különbség nélkül a belga zsidók összes árnyalatai.

Minthogy Belgiumban nem kötelező a vallás-tanítás a nép- és középiskolákban, a hitközségek talmud-tóra iskolákat tartanak fenn. Antwerpenben a „*Tachhemoni*” iskolában *ibrith-beivirith* folyik a tanítás vagyis héber tanítási nyelven tanulják a hébert. Kicsiny gyermekek kedvesen beszélnek a szent nyelvet, a francián és németen kívül.

A belga törvények nem engedik meg az egyes felekezeteknek külön temető fenntartását, hanem csak közös temetőket, amelyeknek egy bejáratuk van. A belga törvény ugyanis abból indul ki, hogy akik megférnek egymásmellett a földi életben, azok megférnek egymásmellett a túlvilági életben is. Az antwerpeni zsidók ezért halottaikat a néhány kilométernyire fekvő hollandiai Pitten városában temetik el.

A belgiumi zsidók jólétéről és áldozatkészségéről tanuskodnak a szebbnél-szebb zsinagógák. Különösen kiemelkedik soraikból a *de Keyser* által épített bruxellesi zsinagóga, a rue de la Regence-on, a királyi

palota, a világ legnagyobb igazságügyi palotájának közelében, a város legelőkelőbb pontjában. Homlokzatán a következő bibliai vers francia és héber nyelven:

„*N'avons nous pas tous un même pere
Un seul dieu ne nous a-t-il pas créés.*”

„*Nemde egy atyánk van mindnyájunknak,
Nemde egy Isten teremtett minket?*”

Az antwerpeni zsinagóga

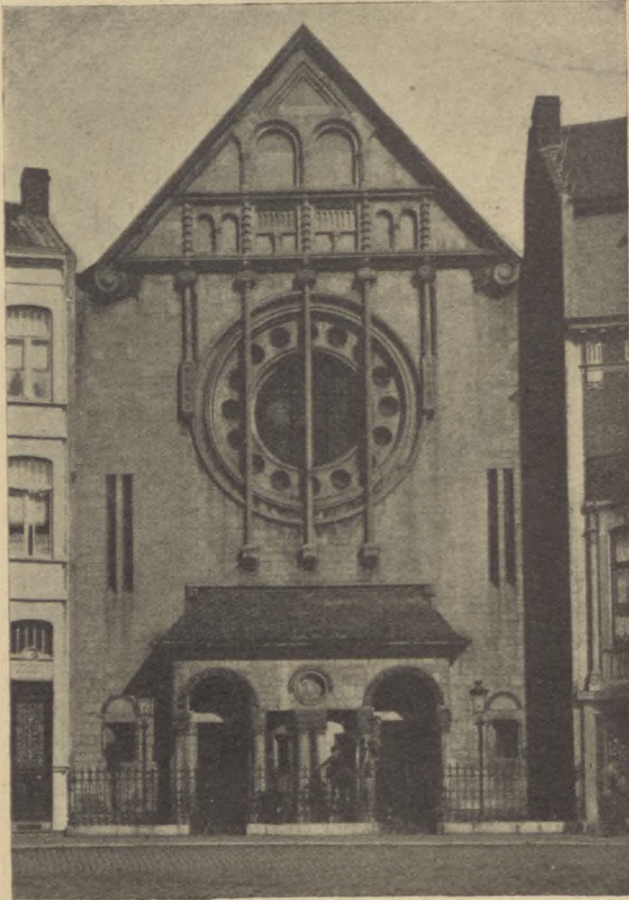
Sajnos, e szép és előkelő zsinagógát ép oly kevéssé látogatják szombaton a bruxellesi zsidók, mint általában a nyugateurópai országokban.

A belgiumi zsidók honszeretét hirdeti a bruxellesi zsinagóga előcsarnokában elhelyezett emléktábla, amely „*Morts pour la patrie*” felirással számos elesett zsidó vallású hős nevét örökíti meg.

Hazájuk iránti szeretetük és ragaszkodásuk azonban nem zárja ki őket a cionista mozgalomban való részvételtől. Antwerpenben számos héber- és jidis nyelvű cionista napi- és hetilap jelenik meg. Mind egyik irányzat képviselve van. A cionizmus jótékonyan ellensúlyozza a belga zsidók asszimilációját, amelyről a bruxellesi rabbi előttem is panaszkodott és amely távol tartja a bruxellesi zsidókat minden zsidójellegű kulturális mozgalomtól. Például Bruxellesben nem jelenhet meg francia zsidó sajtóorgánium.

A képzőművészetek történetében tekintélyes helyet foglal el a *belga iskola*. Ugy a régiek, mint a modernek gazdagon vannak képviselve a bruxellesi muzeumokban, akadémiákban és templomokban. *De Braekaleer, De Keyser, Meunier, Stewens, Navez*, a modernek, *Cranach, Jordaens, Metsys, Orley, Snyders, Rubens, Teniers II.* stb. a régiek közül. Számos kép a mi Bibliánkból merítette tárgyát.

Megható naivitással fogták fel a régi mesterek a biblia ábrázolását és a belgák sem lehettek kivételek. „Jób története“ például (B. van Orley) márvány-paloták és székesegyházak keretében folyik. Vaspáncélú lovagok és pásztorok őrzik Jób gazdagságát. Jób gyermekeire angyalokkal és szobrokkal ékesített hatalmas dóm dől reá, mintha csak a Rajna-vidék valamelyik katedrális körül élte volna az istenfélő Jób jámbor életét. Ellenben gyönyörű *Navez Haqar és Ismael-je*, vagy *Athaliá-ja, Gossart (?) Adam és Évája*. És zsidó embert mélyen megrendítenek a történelemből ismert szomorú jelenetek „a szent ostyák meggyalázásáról“ a pompás St. Gudule-templomban. A zsidók ellen emelt balga vád miatt sok ártatlan zsidónak vére ömlött. És hány brüsszeli polgár merített gyűlöletet a templomban a zsidók ellen ezekből a képekből, amelyek így ábrázolták a zsidókat! De a történelem kereke folyton forog és ma a belgiumi zsidóság consistoire-ja 1925. évi beszámolójában büszkén jelentheti ki, hogy a sorstól megáldott belga zsidók is helyet kérnek az egyetemes zsidóság életében!

Az ostendei zsinagóga

VADÁSZ TIBOR: ZSIDÓ VOLT . . .

Épten-nyomon hibákat talált bennem, ez a ragyogóan tiszta, elegáns emberke, aki nem győzte korholni hanyagságomat, lustaságomat és azt a pazarlást, mely szerinte életem minden mozzanatában megnyilvánult. Sokáig nem tudtam megérteni, hogy merőben ellentétes természete, begombolkozott híressége, magányossága, velem, a modortalan, könnyelmű fiatalemberrel megbarátkozott. Zsidó volt, határozottan zsugorinak tartottam az öregét és idegenkedtem attól a furcsa tekintetétől, mely mindég bizalmatlanul, fürkészően tapadt az emberek arcába. De becsültem a tehetségét és azt a mosolygós, megbocsátó örömét, melyet legapróbb botlásaim irányában is tanusított.

— Legénykém — figyelmeztetett egyszer a kávéház előtt, amint épp a harmadik koldusnak dobtam a pénzemet — csinján kell bänni a vagyonoddal . . . — Nevetett. Ő még a koldusokat is megnézte és nem mindegyiknek adott . . .

— Nem értem, miért vizsgálja ezeket a szegény embereket, talán csak a szőrösebbjét sajnálja és azért ad, hogy borotválkozzanak?!

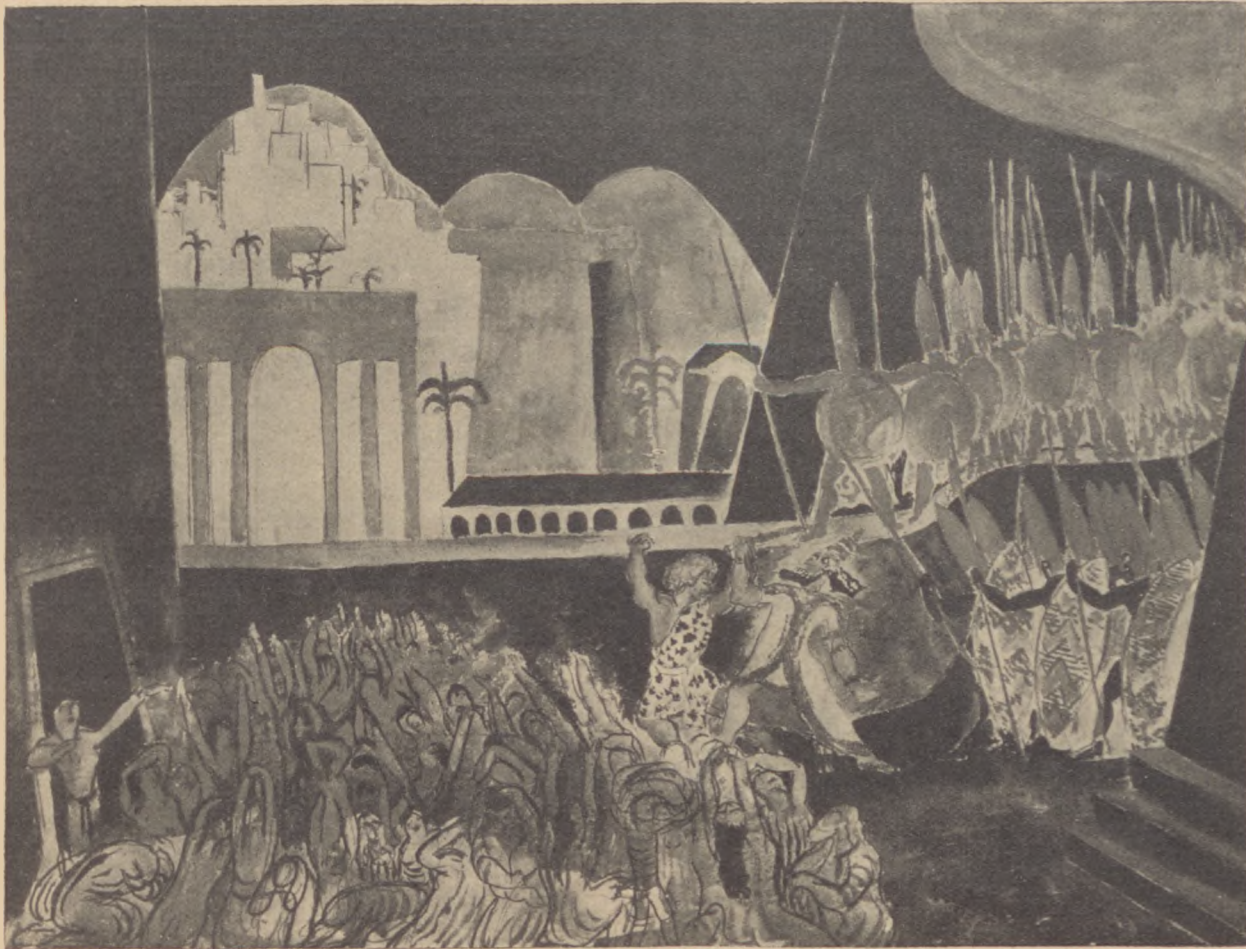
Az öreg megsimogatta fényes, simára borotvált állát és mintha egy pillanatra formás lakkcipője orrára esett volna a tekintete . . .

— Szemtelen vagy! — mosolygott, karonfogott és indultunk a kávéház terraszán az asztalunk felé. Itt is egy ráncolta a homlokát; — ma talán üldöznek . . . — Tényleg, pár lépésre tőlünk a járdán, a falnak támaszkodva kéregető üldögélt.

— A koldusok is csalnak, úgy ám, — mondta ő a sajnálkozásnak azzal a finom élével, mely sejtette az „úgy ám“ hangsúlyát: sokat megcsalták életében . . . — Nyomorogtam — folytatta és pár porszemet ütött le tiszta kabátjáról. — Én megtanultam összeszorított fogsorral élni: előttem nincs hitele az embereknek . . . (Határtalan hitelt nyújtott, hiszen író-költő volt . . .) Előttem nincs hitele az embereknek, — ismételtette — nincs, nincs, — mintha a lelkiismeretével vitatkozna. A járdára, a koldusra mutatott:

— Az ott gazember is lehet — mondta azoknak a hevesseggel, akiket néha a porszemek is megsebeznek, ezek a pirinyó, éles, ráspolyos szemcskék, melyek az érzékeny emlékezetben megtapadnak és láthatatlan gyulladást okoznak . . .

— Harminc éve már, legénykém, — kezdte. — Éheztem, koplaltam, már a harmadik napja, Estéknént fekete hurkát ettem, ami a hentesek legolcsóbb portékája. Abban a súlyesztőben sínylődtem, melyet a kezdődő hírnév, a szer-

Isaac Grünewald (Stockholm): Sámson harca a filiszteusokkal.
Diszlettervezet a Sámson és Delila című operához

kesztőség és a kiadóhivatal pénztára határolnak. Már csak inkább felvonszoltam magam ahhoz a pénztárhoz . . . „Ja, kérem . . . ezt a nyugtát még a főszerkesztő úrnak is szignálni kell . . .” „Ja, kérem . . . én éhen pusztulok . . . ja, kérem . . . én a levegőben lógok . . . Braun Ottó, író . . . ja, kérem . . .” Igen, kérem, mondtam és sarkon fordultam. Megszereztem az aláírást is, de ebből aznap este már nem vehettem még fekete hurkát sem. A vigasztalanság, a reménytelenség kábulatával, minden hitem inaszakadtával csetlettem a Duna mentén . . . Ekkor jött a koldus . . . Egy kóbor kutya, ha most rányalt volna a kezemre: élet, ami itt botorkál mellettem . . . A koldus vigasztaló, érthetetlen, mormogó frázisokat mondott, fény derengett, az emberségnek valami olthatatlan mécsese a nyirkos Dunaparton, a koldus azt mondta, nem tágít mellőlem, nehogy bolondot tegyek . . . Észre se vettem, kótyagosan, ott járkált mellettem, hol jobb-, hol baloldalt, mintha könnyű szárnyam lenne, ami járni segít, ha csak sántítva is, hol

jobb-, hol baloldalt . . . Én meg jólesően türtem, mert elégtétele volt az elkeseredésemnek: „Lám, ha ez az ember nem lenne itt . . .” pedig, de hosszú az út az utolsó lépésig. Így értünk késő este a lakásomra. A koldus a diványra feküdt és pár perc múlva hallottam egyenletes szuszogását. Nem lehet elmondani az érzéseimet: röviden, mélyen elaludtam . . .

— Reggel már csak hült helyét találtam a koldusnak és a kabátomnak. Az egyetlen ruhadarabom volt. Alaposan meglopott. De itt vagyok. Többek közt így is történt . . . — És kifordította felém üres tenyerét, sápadtan, öregén. ráncosan, mint valami furcsa fészket, melyet kifosztottak . . . Az égre néztem, ő pedig gyorsan — sandítottam — nagy pénzt dobott a járdán üldögélő koldusnak, a pazarló ember . . . Köhintett. — Tudod — mondta inkább csak magának — azért nem tudhatja az ember, melyik az igazi — koldus . . . (Ő volt az, az író, a zsidó, a bizalmatlan, a híres, aki egész életén át szép emberséget koldult . . . És ebből élt . . .)

Jászai Mari, Margit királyné szerepében. (Shakespeare, III. Richárd)

JÁSZAI MARI EMLÉKE A MULT ÉS JÖVŐ KULTURESTJÉN

Megindító módon áldozott a Mult és Jövő Jászai Mari emlékének. Patai József, azaz a felhívással szemben, hogy a nagy tragika ravatalánál rójja le a zsidóság hátláját, helyesebbnek vélte, hogy ez a kegyetlen megnyilatkozás azon a pódiumon történjen, amelyen Jászai Mari a zsidóság és művészete iránt való szeretetét mindig oly lélekemelően kifejezésre juttatta. A Zenakadémia nagytermét zsúfolásig megtöltő közönség, amint Jászai Mari neve elhangzott, felemelkedett mint egy ember és mindvégig állva mély megindultsággal hallgatta Patai József megemlékezését:

Évről évre, mióta a Mult és Jövő kulturestíe benső kapcsolatot igyekeztek teremteni a zsidó mult halhatatlan alkotásai és a zsidó jövő hite és reménysége között, évről évre egy fejedelmi asszony jelent meg ezen a pódiumon, mintha valami mesebeli birodalomból jött volna, óriások országából. Amint kinyílt az ajtó és ideragyogott királynői fenségétől sugárzó arca és palástjának leomló uszálya végig suhogott a széksorok között, úgy éreztük, mintha más világnak levegőjét hozta volna magával. Éreztük, hogy valaki jön közénk, aki megajándékoz min-

ket, aki gazdagabbá tesz, aki szeret bennünket. És mindnyájan ujjongó szívvel, megindult lélekkel, hálával és hódolattal viszonztuk szívének szeretetét.

Jászai Mari az egész nemzet siratja, de nekünk jogunk van öt külön is gyászolni. Önök látták, amint eljött közénk a háború alatt, amikor odakünn a harctereken egy patakba folyt a hazáért zsidók és keresztények vére és ő, az igazi kereszténység hívő hitvallója, zsidó poéták reménytfakasztó verseivel vigasztalt bennünket. Mert Jászai Mari nem kötötte a haza fogalmát felekezethez. Önök látták, amint eljött közénk mindjárt a forradalmak és ellenforradalmak véres lezajlása után, amikor künn az utcán még tomboltak a felkorbácsolt szenvedélyek és tiszteres rendőri felkészültség örködött a biztonságunk fölött, nehogy a zsidók ellen uszított tömeg a művészet templomába és betörjön és ő jött és a héber költők fenséges poezisével emelte föl sujtott lelkünket. Mert Jászai Mari a művészetben csak egyetlen szempontot ismert: a szépséget. Sohasem fogom elfelejteni, amint akkor abban a szomorú, viharos időben a nagy tragika bekötött fejjel, izgatottan ült a művészszozában. Kivülről híreket hoztak a kulisszák mögé az utcán folyó tüntetésekről, atrocitásokról és Jászai Mari mutatta nekem a fenyegetőlevelet, amelyeket kapott, amiért „zsidóknak mer fellépni” és dacos büszkeséggel tette hozzá:

— „Még ha tudnám, hogy valami bolond reám akar itt löni, akkor sem lépnék vissza, tüntetni akarok a gyűlölet ellen!”

Önök látták, amint megjelent itt a nagy héber költőnek, Csernichovszkynak a karján és fejedelmi gesztussal adta át a forró sikerek minden babérját a vendégnek, akit a pódiumon és a sajtóban annyi szeretettel halmozott el. Önök hallották, amint búcsúzóul üdvözölte itt a Szentföld és a Biblia nagy festőművészt, Abel Pannt, akiben nem látott sem zsidót, sem palesztinait, csak művésztestvért. Mert Jászai Mari testvérenek érzett minden alkotót és minden rajongót!

Önök látták, amint azon az emlékezetes estén, amikor átnyújtottam Jászai Marinak a *Keren Kajemeth jeruzsálemi diszoklevelét* és a nemzet nagy tragikája, akinek ércszobrok fogják őrizni emlékét a hazában, magához ölelte és megcsókolta a szerény héber papirokmányt és sírt, sírt a boldogságtól, hogy az újjáépülő Szentföldön az ő nevét fogja viselni egy kis olajfali- get, amelyet szent ideálért rajongó ifjú chálucok ültetnek és arcuk verejtékével öntöznek. És Jászai Mari nem tudta megérteni, ha elmondottam neki, hogy vannak zsidók, akik a Szentföld újjáépítése ellen holmi hazafias aggályokat hangoztatnak. Ő, aki a hazaszeretet élő szimbolumaként járt közöttünk, nem bírta megérteni, hogy miért örülhet ő teljes szívvel egy emléklapnak, amelyet Nazarethből kapott tőlem és miért ne

örülhetne a zsidó ember teljes szívvel, ha a Karmel és a Sárón föltámadásáról kap lélekemelő követséget?!

Sohasem fogom elfelejteni azokat a zengő meleg szavakat, amelyeket itt versem bevezetésül megtisztelő meglepetésként spontán a Szentföldről mondott. Jászai Mari utolsó fellépése volt ez és nekem örök drága emlék, hogy az én strófáimmal búcsúzott. Orvosi tilalom ellenére betegágyból kelt föl, hogy beváltsa ígéretét. „*Másban lemondanék, de zsidó barátaimat nem hagyom cserbe*” — mondotta. És forró láztól remegve is csodálatosan csengett hangjának sejtelmes, mély muzsikája, amint szavalta, mintha a Szentföld után sóvárgó saját vágyát is beleöntötte volna a sorokba:

*És olykor fölriasztanak,
Tüzes ostorral meggyötörnek
Kegyetlen álmú hajnalok,
Hogy meghalok
És nem látom a szentelt földet...*

Már csak baráti karokra támaszkodva bírt lemenni a lépcsőn. Otthon visszafeküdt betegágyába, amely hosszú szenvedés után a túlvilágba ringatta át a nagy Tragédia nagyszonyját.

Jászai Mari külön is áldozott nekünk, jögnünk és kötelességünk, hogy a kegyelet külön áldozatát rójuk le az ő halhatatlan emléke iránt!

F. Fürth Margit:

SIRJUNK, EMBEREK AZ IGAZ EMBERÉRT.

*Régen sirtunk igazán,
rég volt, mikor tenger és ég velünk bömbölt
s elmosta a víz a kuszált életet. |a pusztán*

*Nincs már nedű. Zörg a csont,
Zugó agyvelőkben elforrt mind a gond,
Szár az szemünk hideg szelek égetik.*

*Fáj a forró fáradt agy.
Záporosan hulló enyhe könnyet adj,
tisztító uj özönvizet, Istenem.*

*Telt keserű tengerek
dagadnak a láthatáron. Nincs menekvés,
terhes felhők nehezülnek fölöttünk. |emberek,*

*Sirjunk! Elönt minket is,
elmos idő, eső, hullám, por, — elönt az özönviz,
szaporodjon könnyeinkkel fel az ár.*

*Uj Ararát lehet még!
S lesz választott, — sirjunk, emberek az igaz
Ki az igaz élet csucsát eléri. |Emberért,*

HÉBER ELBESZÉLŐK

A. STEINMANN (TEL-AVIV): A BÉKE KINCSE

okat hallottak az ember fiai a Béke híreről, nevéről és írva találták ódon könyvekben is, milyen üdvös, milyen jó és vágyva vágyódtak utána szívükben.

És keresték az ember fiai szívük vágyát a városban és az erdőben, a házakban és a tereken, a piacokon és a templomokban. De oh, fájdalom, hiába! Mert bár mindenki szájában hordozta a Béke nevét, a lénye sehol sem volt látható. Az erdőben balta hasított a fába, a városban az ember bottal verte a barmát és szóval felebarátját, otthon a férj görbén nézett feleségére, sőt az Isten házában is perlekedtek a Tóra és a törvények körül.

Teltek-multak az idők és az ember fiai már lemondtak arról, hogy megtalálják a Békét a közelükben. Kimentek tehát, hogy megkeressék a messzeségben, mert azt gondolták, hátha egy titkos barlangban vagy ódon sziklahasadékban rejtezik a Béke fensége, avagy egy eltűnt sziget bűvőhelyein vár az ő kereső ember fiaira.

És a Békekutatók társulattá szervezkedtek, alcsoportokkal, csapatokkal és őrsökkel. És gyűlést hívtak össze, melyet „előkészítő” gyűlésnek neveztek el. Ez kiküldött bizottságokat s delegációkat, amelyek a hosszú útra induló expedíciót a helyes irányba terelték. Vezetőt is választottak és titkárt, aki feljegyzi egy papirtekercsre a megtett út jeleit, nehogy eltévedjenek. És egyuttal arra is gondoltak, hogy lesz, aki leírja és megörökíti az ő hőstetteiket a Békéhez vezető úton, hogy ismerjék a késő utódok is, mit cselekedtek. És hozzájuk csatlakozott még egy csillagnéző is, hogy az égi jelekből olvasson nekik. És költőt is vittek, rímek látóját, hogy dalkoszorút fonjon a kereső hősök feje köré, — mert ez a szokása a jótéteményekkel foglalkozó emberek minden fenséges szövetségének, hogy házi költőt nevelnek, aki dicsőségüket zengí. A költőt pedig hárfás barátja kísérte, hogy felüdítse énekével a vándorok szívét és eloszlassa fejük fölött a szomorúság felhőit.

És mentek a keresők nappal és éjjel, kopatták lábaikat, mint igazi hősök, nem ismervén pihenést. De a Béke közülük is hiányzott, mert sokan zúgolódtak a vezető ellen, hogy eltévedt az úttalan utakon, sokan gyanúsították a pénztárost, aki pénzüket és holmijukat kezelte. Veszedelmes tárgy lett az énekes hárfája is, amely egyetlen örömük volt a nehéz úton; mert nagyon féltették, mindenki a szívére akarta szorítani, mindegyik maga akarta őrizni. De olyan csoport is keletkezett, mely egyenesen megtiltotta a hár-

fázást, nehogy a rablók meghallják és rájuk törjenek; ez a csoport ellenségként állt szemben a dalhoz ragaszkodók csoportjával.

Egy napon, sok viszontagság után, elérkeztek a keresők egy elhagyott és különálló szigetre. Ezen a szigeten egy óriás ült, karját egy hatalmas fatörzsre támasztva. És megremegetek mindnyájan a félelemtől, midőn az óriás ábrázatát meglátták. Az arany hárfá kiesett a sok tartó kézből s csaknem odacsapódott az éles sziklakőhöz. De a könnyű mosoly, mely megvilágította az óriás nagy arcát, felbátorította őket és megerősítette a kezeiket, hogy jól megfogják az arany hárfát. Mikor pedig közelebb léptek, látták, hogy az óriás tetőtől talpig fel van fegyver-

Jacques Vanderborght: A szent ostya meggyalázása (Festmény.)

kezve, hatalmas vasszekrények állanak az egyik oldalán és szalmafonatú kosarak a másik oldalán, nehéz ágyúkon ül és löveghalom lábának zsámolya.

Az ember fiai elcsodálkoztak, megremegetek és hirtelen el akartak menekülni. De az óriás intett nekik karjával, mire újra felbátorodtak, látva a kedves mosolyt, mely arcán játszadozik.

Némán álltak néhány percig, azután intett nekik aki legbölcsebb volt köztük, hogy álljanak félre. Oldalra húzódtak mindnyájan és még tovább mentek egész a fák közé, ott leheveredtek a fűbe és tanácskozni kezdtek. Sokat vitatkoztak a napirend fölött, majd a vezető tanácsára elhatározták, hogy küldöttséget választanak maguk közül — a vezetőt, a pénztárost, a bölcsét és a hárfást — hogy az óriással tárgyal-

janak. És így is történt. A küldöttek odaléptek az óriáshoz és arcra borultak előtte.

— Mi a kívánságtok, ember fiai? — kérdezte az óriás szerényen.

A hatalmas hangtól megdermedt a küldöttek szájában a szó.

— Ne féljete, ember fiai! — szolt az óriás utotgva, de hangja olyan volt hallgatói fülében, mint a mennydörgés.

— Hárfás ember, hárfázz! — mennydörgötte újból az óriás.

A hárfá hangjaira megerősödtek az ember fiai, leborultak és elkezdtek beszélni nagyon erős hangon. Az óriás pedig megerőltette a fülét, hogy megértse a beszédet. A bölcs kezdte először, a többiek pedig utána mondták szavanként:

— Óriás Urunk, akár ember vagy, akár nem, kérlek figyelj és halld szavunkat. Mi az emberek küldöttjeinek küldöttjei vagyunk, az embereké, kik messzi földön laknak. Eljöttünk megkeresni a Békét, mert vágyakozunk rá, hogy lásuk szemtől szembe.

— Én vagyok az! — utotgta az óriás dörgő hangon. És hatalmas mellén óriás lángbetűk jelentek meg: **A B - É - K - E**.

A küldöttek pedig arcra estek nagy félelmükben. Csak percek múltán tértek magukhoz, fölkeltek és elmenekültek. Futottak a küldöttek küldöttjei és az egész csapat futott utánuk, amíg el nem érkeztek egy sziklafokhoz, ahol leültek, hogy megerősítsék a szívüket a magukkal hozott ételekkel és italokkal. Csak a költő, a csillagjós és a hárfás nem nyultak semmihez, nagy felindulásuk miatt. Nagy fáradtságukban és megtörttségükben olyan lassan és sokáig ettek és oly sok bort ittak, hogy midőn lenyugodott a nap, rögtön mély álom nyomta el őket. Csak a költőt, a csillagnézőt és a lantost kerülte el az álom, mert rájuk csapott a hold erős fénye, mely megvilágította a szigetet. És az erős holdfény láttára megerősödött a szívük és elkülönültek az alvók táborától. És elszálltak mintegy repülve, repülve az óriás felé és még egy röppenéssel az óriás hüvelykujjára telepedtek. Mikor pedig látták, hogy jóságosan mosolyog, felbátorodott a lelkük és így szoltak:

— Óriás Urunk! Fedd fel nekünk titkodat, valóban te vagy a Béke?

És az óriás hangja nem mennydörgött, hanem valóban utotgott a fülükbe:

— Igen, fiaim!

— És mi van itt, ezekben a vasládákban? — kérdezték alázatos szívvel.

Az óriás megsimogatta az arcukat s mint a csurgatott méz, olyanok voltak szavai:

— Itt e vasládákban lőpor van, ólomgolyók, kihegyezett nyilak, éles lándzsák, fojtó gázok, parittyakövek és még másfajta fegyverek.

— És mi van e szalmakosarakban? — kérdezték újra a küldöttek.

— Itt — suttogta az óriás csöndes suttogással, melyet csak nehezen bírtak hallgatói megérteni — itt papírdarabkák vannak. — És az óriás hüvelykujjának körmével felfricskázott néhány hosszú tekeracet.

— S mi van ezeken a cédulákon, jó óriás? — kérdezte a költő és a csillagjós, és a hárfás is velük bűgött suttogva.

— Ezek itt — felelte az óriás kedves lágy-sággal — ezek *tanok*; az egyikre fel van róva a *Hít* tana, a másakra a *Könyörület*, a harmadikra a *Tíz Ige*, a negyedikre a *Szeretet*, az ötödikre a *Szabadság*, a hatodikra a *Testvériség*, a hetedikre az *Egység*, a nyolcadikra a *Felsőbb Ember* és még sok egyéb.

És mert az óriás most lágy emberi hangon beszélt, még jobban felbátorodtak és most már a félelem minden árnyéka nélkül kérdezték:

— Még nem magyaráztad meg nekünk, kegyes urunk, hogy mi az értelme a vasnak az egyik oldalon és a szalmának a másik oldalon? . . .

Az óriás félbeszakította a beszédjüket, mint aki már megértette a kérdés velejét és csöndesen felelt:

— Ha megnézik, fiaim e papírszeleteket, melyek össze vannak gyűjtve a kosárban, megtaláljátok benne a pusztítások okozóit, melyek e vasládából erednek.

— Hogyan, Óriás barátunk?! — csodálkoztak az emberek és már odamerészkedtek, hogy megérintsék a szekrényeket.

— Nagyon egyszerű — ragyogtatta meg mosolyát az óriás — ha nem lennének ezek a tanok, nem lenne háború a világon sohasem.

— Helyes! Vagyis e tanok, melyek jóra törekednek, ezek okozzák a vérontást — magyarázgatták maguknak az ember fiai, mint értelmes tanítványok, akik dicsekednek mesterük előtt gyors felfogásukkal. — Ezt értjük. — Aztán tovább próbáltak kérdezni. — És oh, Urunk, aki körülveszed magad a pusztító fegyverekkel és a pusztítást okozó tanokkal, miért viseled a Béke nevét?

— Mert ha a fának támasztom fejemet, egy pillanatra, hogy lélekzetet vegyek, a rövidlátó emberek ujjongva hirdetik: Ime, a Béke!

Szavai befejeztével felemelte az óriás a tenyerét és hangja újra zúgott, mint a mennydörgés. A csillagjós remegve hátraugrott, a lantos is megrettent és elmenekült, csak a költő vett erőt szíve félelmén és könyörögve kiáltott fel:

— Óriás Urunk! Hát még nem jött el a megváltás órája? Még mindig nem? Hiszen ezek a tanítások már csak üres szavak lettek! Hiszen már kipusztult a hit a szivekből! Az egyház templomai már rég üresen állnak! Megvetéssel csúfolódnak az emberek a könyörületen! Szét-törték immár a Tíz Ige tábláit, melyeket egy kis nemzet vett vállaira, hogy hordozza bolyongva a

világ népei között, amíg el nem veszítette hosszú, viszontagságos útján. Szabadság, Szeretet, Testvériség, rég tartalom nélküli jelszavakká váltak és a felsőbb ember bolondok házában találta menedékhelyét! . . .

Még sokat beszélt volna a költő, de az óriás lehunyta fél szemét, haragja jeléül és így dörögött:

— Elég!

Erre a félelmetes hangra a költő csontjai reszketve összerázkódtak. Elnémulva állt és meg sem mert moccanni. Az óriás pedig arcába dobott egy papírszeletet és ordítva szólt:

— Olvasd, látnok! Olvasd hangosan!

— *A Dal!* — olvasta a költő dadogva, mint

Jacques Vanderborcht: A szent ostyát megsértő zsidókat a vesztőhelyre viszik (A brüsszeli St. Gudule templom falfestményei)

egy gyermek, ki nem találja meg a betűk összefüggését.

— A dal, — suttogta az óriás bömbölve — a dal rejti magában az örök harcot fentartó erőt, hogy mézszárlást idézzen elő az utolsó nemzedékig. A dal édessége miatt fogják egymást pusztítani a népek és királyságok! Az ének és dallam szépsége miatt, a ritmus és a rim csengetése miatt ömlik a jövőben is a nemzetek vére!

— Jaj, — sóhajtott a költő és arccal a földre rogyott.

A csillagnéző pedig, midőn egy éjjel az égi ösvényeken tévelyegtek szemei, a földön egy emberi testbe botlottak a lábai. Egy percre megállt, befödte fövénnyel a költő tetemét, és tovább nézte az égi képeket . . .

Héberből fordította: Patai György.

KISS ARNOLD: A BOLOND SCHÜLKLOPPER

eb Jaszeľ Chajemnek hívták a templombajáró öregek. A fiatalabb generáció már Stern úrnak, a templomudvaron verekedő ifjúság meg Stern bácsinak szólította.

A kilebeli hatalmasságok, rasekóltól lefelé egész a Wochengabeig pedig egyszerűen, rövid morgásokkal: „Sie, Stern!”-nek nevezték. A gorombaszavú, szekáns és a hitközségi alkalmazottak koronázatlan uraként basáskodó Schlesinger ajbergabe — az pedig egyik nevét se ismerte. A hüvelykujjával intett neki, ha rapportra szólította, s a legenyhébb és legenyelgőbb megszólítása így kezdődött: „Sie alter Schepsz!...”

Mindezekből már eddig is kitűnik, hogy Stern József afféle egyházi minden állást töltött be Podrágy-Pelsőcön. Előimádkozó, samesz, schülklopper, metsző, mézárszéki felügyelő, azaz masgiach és pénzbeszedő tisztséget töltött be az ősi kileben vagy húsz esztendő óta. Tiszteletbeli majel is volt, s immár nemzedékek kerültek ki, a szó legszorosabb értelmében véve, a keze alól.

Sok méltósága közül Reb Jaszeľ Chajem, a schülklopperi méltóságra volt a legbüszkébb.

Amikor Elul havában az ősz ködös csizmákban ereszkedett le a lipői hegyekről és melankolikus dudákkal fujdogált a Potocska nevű völgykatlan fázósan reszkető harasztjai közé, s fönn a podrágyi komor sziklák közé zárt sűrű gesztenyeerdő fái bánatos sóhajokkal eregették el kebleikről erre a hívogató szóra, szülöttjeiket, szeliden aláringó rótarany lombjaikat — csipős hajnalokon, amikor a rekettyeágak és a kékre-csipett sulyombokrok dideregve sügták egymásnak: „es szlichecht, es szlichecht” — ilyenkor Reb Jaszeľ Chajem, a podrágyi schülklopper kezébe fogta görcsös kampójú öreg botját, a kampó köré akasztotta viharvert vén vaskalapácsát, a balkezében lógott régi ólomcifrázatú olajos lámpása, s megindult a girbe-görbe podrágyi hegyi utcácskákon, meg-megállt az éjszakában szendergő, sokszor már havas tetőzetű sötét házacsok kapui előtt, megdöngette a rozoga kapuajtókat a vén kalapáccsal s rekedtes basszus-hangjával, melyet kísértetiesen vertek vissza a ködsípkáikat fülükre vont alvó és csak morgadozva ébredő hegyek és dombok, belékiáltott a sejtelmes neszekkel nyújtózkodó éjszakába: „Auf zum Szlichesz!” — s azután vonult tovább, hegynek föl, dombnak le, végig a kis városkán... olyan volt a magános város éjszakai sikátorában, fekete bárányszőr sapkájában, öreg birkabőr béléses bundájában, mint valami középkori lengyel gettókból az újkorra föltámadt apokaliptikus őslény... hosszan elnyújtott, fájdalmasan

borongó melódiájú Szlichesz-nótát énekelt reb Jaszeľ Chajem, a podrágy-pelsőci schülklopper a lassan virradó éjszaka csöndjén. Halkan felszálló dallam volt az, mint amikor csöndesen surranó lepke libben alkonyi napsugárban csillogó szárnyakon, álmodó völgyi violára. Azután meg bánatos borongásból ujjongó akkordokba lendül a nőta egy villanásra, mint amikor a mélyhegedű sírásába belépendül valami messziről hangzó, percig tartó boldog klarinét, azután mély melankóliába suhan át a záróütemeiben, mint amikor sötétszárnyú sólyom száll alá komor éjszaka csöndjén hegyi szakadékokba s nehéz repüléssel eltűnik az éjjel titokzatosságában, valahová, távoli bérci fészkébe

Fölsir Reb Jaszeľ Chajemnek, a szlichesz hajnalok kóbor peregrinusának ajkán, távoli száz évekkal ezelőtt dobogott szívekből szívébe szállott, százesztendő éjszakák ködéből szakadt ének:

Theiere Briderleben!

*Der Zeiger hat schajn Viere geschlugen,
Kimmt's in Schül erein Thillim zü zugen
Ihr weiszt ganz git, az esz kimmt e jajm
Ihagódel vehanajre,*

Steitz auf zü Avaujdasz Habajre...

Amikor az utolsó ütemek elhangzottak az ajkán, akkorra már az aluvó házikók ablakaiban egyenként kigyulladó fényhasábok támadtak, a házikók lakói ébredtek, szlicheszre öltöztek, a néma utcácskákon végig csakhamar egész kis vándorcsapatok botorkáltak, a domboldali városrészből aláereszkedve s a kolecskói völgyes utcasarokból fölkapaszkodva — kis fiúcskák lámpát lóbáztak az öregebbek előtt, fénycsikok szaladtak, mint holdfénytől világított özikék a vándorok lépteit előtt — s ezek a fényes szőrű özikék mind-mind a Sztricsna dombon emelkedő Vág-menti szelid kis zsinagóga felé szaladtak, amely ilyenkor már kivilágított rostélykarimás ablakaival várta az éjszakai vándor hiveket, s úgy ragyogott ki a ködfelhőkben sötétlő bolthajtásos házsorokkal szegélyezett Nepomuk-térre, a városka főterére, amint tengerek föl villanó tűztornya ragyog fürgeteges viharok elől menekülő hajók élébe. Ambátor hogy már Podrágy-Pelsőcön is meglehetősen idejét multa a szlichesz-kopogtató hívogató szokása, új, frissítő szellők fujdogáltak már az ősi kehlában is, s csak a legutóbbi hitközségi közgyűlésen történt, hogy Mandl Gerzson, a főtéri vaskereskedő, malbisarumim (mezteleneket öltöztető jótékony egyesületi) elnök — a rossz nyelvek azt suttogták róla, hogy egy bielitzi operett-kardalosnőt öltöztet nagy buzgalommal, innen gyakori bielitzi utazásai, a kardalosnő toilette-számláinak ő a fedezője — Mandl Gerzson tehát heves támadást in-

tézett a schülklopper-intézmény elavult barbársága ellen, azt követelve: törültsék el ez a gettócsökevény, amely úgy illik a modern kor-szemlembé beleilleszkedett podrágyi hitközségre, mint tehénre a gatyá, szavait élénk helyeslés kísérte, s a többség bizonyára le is szavazta volna a schülklopper-intézményt, ha a szavazás végzetes perce előtt fel nem áll asztmatikus düh-rohamától fuldokló szóval a nagytekintélyű és szép „lamden” hírében álló reb Szimche Bondy, a tüveköl, s hatalmasat csapva húsos tenyerével a tanácskozó asztalra, aperte ki nem jelentette volna, hogy ennek a risesznek megtörténte esetén külön hitközséget alakít, úgyis a bögyében van a kile, mióta a kórusgyerekek chükesz-hagaj módra kóruszappkákat kaptak, ugyancsak Mandl Gerzson indítványára, aki, úgylátszik, mondotta szatirikus gúnyjal reb Szimche Bondy: „nem elégszik meg a bielitzi arümim öltöztetésével, itthon is öltöztet, kórusgyerekeket, in Bielitz még er klopfen, wie er, ün wohin er will, hier zühaus soll er Andere klopfen lassen” — csak a raseköl józan bölcsesége tudta lecsöndesíteni a fölviharzott szenvedélyeket: „vegyük le a napi-rendről, uraim, a szönyegen lévő javaslatot, ne piszkáljuk az alvó oroszlánokat (élénk közbe-kialtások: „alvó szamarak!” „Wósz iz e Löwe?” vetette közbe a kajánul gúnyos Códok Tarnovítzer, a gutaütéses tokájú kövér szandekóesz gabe: „E Löwe is e Min (egy faj) Bär, mit e Püschel am Schwänz!”) adandó alkalommal újra visszatérünk majd a megfontolásra méltó indítványra, a hitközség békéjét igazán nem érdemes ilyen lappaliákkal megbolygatni, különösen a mostani időkben, amikor az európai politika láthatárán különben is háborús conflagratiók viharai gomolyognak, Bosznia mozgolódik, s az oroszok is nyugtalankodnak, ilyenkor a zsidóság összetartására van szükség” — szóval Reb Jaszeľ Chajem Stern tovább is meghagyatott schülklopperi méltóságában.

Az idén is elvégezte hát Reb Jaszeľ Chajem szlicheszköltögető körútját, s a hajnali istentisztelet után kimerülten, fáradtan tért haza, a sztrecsnói városnegyedben lévő lakására, családja körébe.

Nem izlett neki a reggeli. Heves szívdobogásról panaszkodott. Nyomást érez a szíve tájékán.

A felesége, a még mindig szemrevaló, kellemesen gömbölyű Chave asszony, meg az egyetlen, szép leánya, az ő gyönyörűsége, „hochgebildet” Genendl leánya, a karcú, magastermetű Anna kisasszony, aki a podrágyi zsidó iskola tanítónője volt, szörnyű mód megijedtek a papa panaszától.

Rögtön elhivatták az öreg dr. Spitzert, egy jószívű, de morózus és gorombán öszinte orvost, aki dohogó zsörtölődéssel jött el: „Wahrscheinlich haben Sie wieder Bauchzwicken, Reb Jaszeľ,

hundertmal hab' ich Ihnen schon gesagt, essen Sie ka Sólet mit Béleg” s egyben elmondta, hogy éppen most jön a raseköléktől, ott a kis Edit fekszik magas lázban, s mikor a magát igen műveltnek tartó Frau von rasekölnétől azt kérdezte:

— Sagen Sie Frau von Despot, hat denn das Kind in der Nacht phantasiert?

Despotné azt felelte:

„E bissele, aber blosz ganz dünn”. De aztán kissé elkomorodott az öreg doktor, amikor alaposan megvizsgálta Reb Jaszeľet s nyíltan, gorombán megmondta neki:

— A szíve nincsen rendben. Azt a sok mászkálást, herauf-herunter, azt is abbahagyhatná. Maga is okosabban tenné, ha Rotschild lenne Frankfurtban s nem sacmac Podrágyon. Különösen pedig egytől óva intem: ne izgassa magát, ne mérgeľödjék, ne bosszankodjék, mert minden izgalom egy-egy koporsósözög magának Reb Jaszeľ. Wenn Sie sich ärgern, werden Sie ka alter Jid werden.

Reb Jaszeľ igen jókedvű maradt a doktor távozása után. Megnyugtatta az aggódo családját:

— Ezt a receptet könnyen betarthatom. Itthon tile leél — nem kell bosszankodnom, hiszen te Chavelében, igazi ise chasuve vagy, te pedig Genendl szivem, a világ legjobb gyermeke. A kile pedig miattam, ezentul „még kapöre werden”. Zé mégen zerspringen, mich weren zé nicht ücen. Ne bosszankodjam?! Mbah! hát muszáj nekem bosszankodnom?! Hol van az megírva, hogy én bosszankodjam?

S még aznap érvényesítette is az új életelvét, még aznap bevett egy csipetnyit a praescribált orvosságból.

Nem bosszankodott. Nem bosszankodott, amikor délelött találkozott a templomudvaron Schlesinger pasával, az ajbergabeval, aki keményen leszidta, mert tegnap két perccel később érkezett a vágóhelyre s az ő cseléde ennek a késésnek az ürügye alatt egy félórai csavargással jött csak haza.

Schlesinger ajbergabe erővel belé akart kötni, azt mondta Reb Jaszeľnek brutálisan: „Sie alter chamer, mit Ihrem ordinären Pónem, Sie müssten Ihr Pónem in der Hose tragen, und Ihr Gesäß oben!”

Amire Reb Jaszeľ ez izben már csakugyan nem bosszankodott, hanem nyugodtan, flegmával válaszolt Schlesinger gabénak:

— Dósz hab ich auch schajn getan. Da hat mich a Jeder gefragt: *Wie geht's, Herr Schlesinger?*!

Nem bosszankodott, amikor Hersch Planét, egy „privigyeer Hergeloffener”, aki alig egy hónap óta lakik Podrágyon, „ün weisz vün sei Leben nix zu zógen”, olyan tudatlan, hogy az ő chümesében véletlenül két lap összeragadt, úgy hogy a 4. oldalról, ahol Ádám és Éva története van elbeszélve, mindig a 8. oldalra lapozott, ahol

B. van Orley: Jób gazdagsága.

Musée de Bruxelles.

már a Noé bárkájáról esik szó s nagy áhitattal így olvassa a jidisch-tats fordítást: „und Ádám erkannte Éva, sein Weib . . . und hat sie ausgeklippen von innen und von aussen mit Pech“ nem bosszankodott tehát, mikor ez a Hersch Planét aki különben is a kicve-ből él, rasekóli allűrökkel akart neki parancsolgatni, szombat estefelé, még világos nappal, rázendített a templomban a l'dóvid bóruchra s harsány hangon rendelkezett: „Fangen Sie ón zu dawenen Reb Jaszeľ“ — s amikor egyszer Reb Jaszeľ Chajemlakásán egy fogkefét pillantott meg — és azóta mindenütt, úton-útfélen azt hirdette: „vün Reb Jaszeľ's Schechite tór me nix essen“ — nem, nem bosszankodott emiatt se Reb Jaszeľ, összehúzta a bozontos szemöldkeit a homlokán, a szeme olyan gúnyosan villogott, mint valami sötéttűzű varini szilva bágyadt őszi napfényben csillogó hegyi kertek mélyén s jókedvűen a poézisből kezdte oktatni Hersch Planétot: „Wissen Sie, wósz e Reim ist?“ „Ja, es muss hinten gleich sein — mondta Hersch Planét — nemmen mer e Beispiel: „Reb Jaszeľ Stern — Ich hab' sie gern“ . . . Eso! Sehn Sie Hersch Planét, das is gar nicht schwer, kann ich besser. „Reb Hersch Planét — Treff dich der Schlag!“ „Aber Reb Jaszeľ, das is doch nix gleich!“ — Reb Jaszeľ

lecsapott rá, mint egy héjja: „Müss es denn gleich sein? Von mir aus in vierzehn Täg!“

Nem, nem bosszankodott Reb Jaszeľ semmi-nemü gonosz malicián akkor sem, amikor Biernbaum Dávid, a göthös maceszsütő, a kól-ban azal a javaslattal lépett föl: küldenék nyugdíjba Reb Jaszeľet, a nyugdíjak elengedésével, megrendült egészségi állapotára való tekintettel. Biernbaum Dávidnak ugyanis nemrégiben alkalmazott fiatal Wochenbaltefile volt a reménybeli veje, akit a Reb Jaszeľ állásába szeretett volna juttatni, azt mondta a gyűlésen Biernbaum: „Reb Jaszeľ iz e Sikernik. er wet nix lang leben. Iberhaupt, wie de Menschen heint leben, is gar ka Wunder, dass sie jüng sterben. Wenn man noch trifft e ganz alten Menschen, is er bestimmt einer von früher! Leider, mir geht es ách e zaj, trotz dass ich ka zaje Sikernik bin, wie reb Jaszeľ. Meine Leber is nicht in Ordnung, der Magen tut mer weh, mein Hals is geschwollen, mein Herz setzt aus, die Beine sind mir áách geschwollen, und ich selbst befinde mich áách nix wohl!“

Reb Jaszeľ mindezekre csak a vállát vonogatta, s ha a nyugtalankodó véi a szive felé készült bizserégni az emberi gyatraságok láttán, egykedvűen mormolgatta magában a jelszavát: „Reb Jaszeľ! Reb Jaszeľ! nur sich nix ärgern! Mboh! Muszaj nekem bosszankodni! Azért se fogok bosszankodni!“

Nem bosszankodott, amikor Biernbaum Dávid jövendőbeli veje, a sánta és kancsal, ravaszul alázatoskodó Lózer Krack, Wochenblatefile (hétköznapi előimádkozó) és sófárfuvó, aki minden kilemann előtt földig borult s örökké azon panaszkodott, hogy a jövendőbeli hat gyerekével hogyan fog megélni abból a szűkös parnoszeből, amit a podrágyi kile nyújt? Addig áskálódott, addig panaszkodott, addig vitte a híret Reb Jaszeľ Chajem mesés jövedelmének, míg a kile mértékadó urai csakugyan elhatározták, hogy tekintet nélkül Reb Jaszeľ Chajem Stern előimádkozó ravasz színlelésére (havonta csak egyszer eszik hust, s ruhát is csak minden tizedik esztendőben csináltat a csalafinta róka, titokban bizonyára minden spenótebéd után rántott csirkét eszik utólag a padláson elbujva s rajnai bort iszik hozzá s az új ruháit biztosan éjszaka viseli, na meg a leánya, a Fräulein Lehrerin, azt kell csak megnézni, a rasekól leányának a kalapja tyúkköltető az övé mellett, amelyet egyenesen Oderbergből hozat gyorsvonaton (személyvonat meg se tenné!) tékozló, ledér életet élnek, Fräulein Anna zongorázik is, a multkor is egy nőegyleti hangversenyen a Gounod Faust operájából zongorázta el Margit belépődalát s Adler Izidor, a chevra mezajnesz elnök elragadtatva sügta oda a müvelt. élete társának, a nőegyleti elnöknőnek: „Gott, was e schöne Músik“, mire a hitvese az előtte fekvő programra pillantva, csak azt sügta vissza: „Nü, e Kleinigkeit —

Goethe! — ezek után tehát minden tekintet nélkül Reb Jaszeľ Chajem rókaszinlelésére, a kól elhatározta, hogy Reb Jaszeľ Chajem jövedelmeit, ledér életmódja ráncbaszedése céljából megcsökentí, ami pedig Lózer Krack fizetésemelési kérését illeti, a podrágy-pelsóci kile elhatározta, hogy ezt *nem* teszi, hanem igenis azt *határozza el*, „*hogy Lózer Krack pedig legyen megelégedve . . .*” Reb Jaszeľ Chajem nem bosszankodott, dehogya is bosszankodott . . . Mboh! hát muszáj nekem bosszankodni?! Azért se bosszankodom . . . csak a szíve szorult össze egy keveset . . . a szíve, a nyugtalanokodó szíve fölébe szorította a kezét, Isten látja a lelkét, nem anynyira a jövedelme csappanása okozott neki fájdalmat, inkább a risesz, az áskálódás, besugások, amik becsületes, jámbor életmódja dacára környezték s nagy szívszorultságában hosszú zsoldtármormogásokkal vigasztalódott, megtoldotta azokat egy-egy forró sóhajjal, amelyet az ég felé küldött: „*Groisser Gott, helf' mer! Du erbarmst dich doch über ganz fremde Leut', warum nischt über mir?!*” s odahaza a családi körben újra bölcs szentenciákkal vigasztalta önmagát s a családját. Azt mondta nekik: „*Diese Welt hier, die Welt auf der Erde, das sieht me doch ganz klar, die gehört nicht den ehrlichen Juden, die gehört den Posim, den Gójim. Dafür wird aber jenne Welt, die kommende Welt, widder bloss den ehrlichen Juden gehören*” — de egy kis elmélyedt és némiképen kételyeket ébresztő gondolatpausa után hozzátette: „*Das heisst, lachen möcht ich, wenn jenne Welt werd auch gehören den Posim, den Gójim!*”

Mindezek miatt nem bosszankodott Reb Jaszeľ . . . Hiszen bosszankodni nemcsak az orvosi recept szerint tilalmas, már a mi régi bölcsseink is nagyon bölcsen megmondták, hogy a bosszúság ama veszedelmes dolgok sorába tartozik, amik az embert elviszik ebből a világból, csak néha, amikor a hebehurgya szíve bolond módon ugrándozi kezdett a Lózer Krack mindegyre gögösebb és kiszorító viselkedése miatt, amikor Lózer Krack nem egy szombaton be se várva Reb Jaszeľ jöttét, az ómed elé állt s őt megelőzve, fogott a Reb Jaszeľet megillető imarész elmondásába s dacára repedt hangjának és „grajzen”-eket halmozó, szörnyen tudatlan előimádkozásának, Biernbaum Dávid és összetoborzott csatlósai extázisos rajongásba törtek ki: „*e zaj e Vesomrü hat me in Podrágy noch nie gehert, Sülzer in Wien még sich ewade vor ihm verstecken*” — ilyenkor Reb Jaszeľ — mi türes-tagadás? — némi nyillalásfélét érzett a szíve tájékán — bolond hiúság! amitől nem lehet mentes a newyorki Metropolitán opera első primadonnája épp oly kevésbé, mint a podrágyi kile jámbor és istenfélő, meg zsidó tudásban excelláló, melankolikusan szonórus-hangú előimádkozója. Reb Jaszeľ Chajem Stern ilyenkor bizony keserű mosollyal

B. van Orley: Jóbnak híriül hozzák gyermekel pusztalását

mondogatta Reb Jaszeľ a törtető kollegájának s a nyugtalanokodó szívére gondolt mellette: „*Sie Lózer Krack, sie sind e wirklicher Herzgane!*” s csak egyszer veszítette el teljesen az önuralmát, amikor egy szlichesz hajnalon Lózer Krack kalapácsot vett a kezébe s fönn a Sztubnyicska dombon találkozott vele, amint mekegő hangjával bekiáltott az arra lakó balbószok ablakain: „*Auf zum Szlichesz!*” Reb Jaszeľ haragjában a kalapácsával olyat ütött a Beer Nátánék ablakára, hogy az ezer darabra törve csörömpölt a csöndes éjszakában — nagy kilebeli tanácskozások, pro és kontra vitatkozások folytak emiatt a határsértés miatt a kólban és Biernbaum Dávidék keresztülvitték, hogy ezentul két részre osztandó a kile szlicheszköltögetés szempontjából: a Kolecskó és a Vág tájéka marad a Reb Jaszeľ territoriuma, holott a Sztubnyicska és a sztrecsnói városnegyed Lózer Krack jogos működési területe . . .

Reb Jaszeľ Chajem szíve úgy zakatolt a határozat hire hallatára, akár a lubochnai sötét fenyvesekből éjszaka időn tüzes szemekkel a podrágyi állomásra vágató oderbergi express fujtató masinája — de ránézett a felesége könnybenúszó, halvány arcára, meg az érte aggódó Genendl lányának sápadt arcvonásaira,

mosolyt erőltetett a szeme köré s csöndesen mondogatta, a kedvesei arcát simogatva: „Ti azt hiszitek, hogy én bosszankodom?! Mboh! hát muszáj én nekem bosszankodni?! Slajme hamelech megmondta már: „egyforma sorsa van bölcsnek és bolondnak“, man muss so wie so weggehen von dere Welt, hát inkább vagyok bölcs, mint bolond . . . soll er klopfen der Lózer Krack! ün mit ihm mein narrisch Herz! . . .”

Csakhogyan nem addig van az. Azt is megmondta az egyik bölcs írás, hogy az embernek a szive nincsen a hatalmában, különösen pedig akkor nem, ha valakinek olyan szeszélyesen gyöngéd szive van, mint amilyen a Reb Jaszefé. Az is bolondság, ha egy hitközségi alkalmazott úgy szereti a gyereket, mintha rasekól lenne. Szegény embernek luxus a vajszív, gránitból kéne annak megalkotva lenni.

Egy nap az ő gyönyörűséges lánya, Fräulein Anna, az ő drága szép Genendl-je, a podrágyi zsidó népiskola tanítónője, leplezhetetlen izgalommal vegyes szomorúsággal tért haza ebédre szülei hajlékába.

Hiába titkolta — a papa szivét féltették — Chave asszony meg Anna kisasszony: Reb Jaszefer nem lehet félrevezetni. Valami történt az iskolában.

Ravaszkodott Reb Jaszefer. Ebéd után alvást szinlelt. Talán majd a két nő suttogó szava elárulja a bajt. Nem beszéltek azok egy kukkot sem.

Kérlelte Genendlt. Mondja el: Mi a baj? Genendl tréfás históriákat mondott el. Hát igen, volt egy kis bosszúsága. A gyerekeknek az a szokásuk, hogy minden tüsszentés után mint egy kommandószóra fölugranak s kórusba kívánják a tanítónőjüknek vagy a vendégeknek, aki az iskolában megjelenik, s véletlenül prüsszent egyet: „Keed—vees—egész—ség—ére . . .” A multkor Schlesinger ajbergabe volt az iskolában látogatáson, úgyis mint iskolaszéki tag. Nagyon náthás volt Schlesinger úr s egyik harsány prüsszentést a másik után eregetett. A gyerekek minden egyes tüsszentés után hiven kívánták: „Keed—vees—egész—ség—ére” . . . Schlesinger úr megsokalta a sok jó kívánságot, s azt mondta a gyerekeknek: „Jól van, gyerekek, most már ne kívánjatok több kedves egészséget, ha prüsszentek is. Dáthás vagyok.”

Ezek után jött elkésve a kis Gold Izidor az iskolába. Mit sem tudott az előző eseményekről.

Schlesinger úr újból tüsszentett. S a kis Gold Izidor fölugrik a helyéről s éles hangon ordította, arra számíva, hogy a kórusban elvész az ő kívánságának magaszerkesztett szövege:

— *Zer-spring!*

Emiatt Schlesinger ajbergabe fegyelmivel fenyegetődzik. Hogy ő, már mint Fräulein Anna tanítja a gyerekeket ilyen derech erecre. De ne aggódjék papa, a vád olyan nevetséges — bár

kissé kellemetlen s ez okoz neki bosszúságot — hogy magától összeomlik.

Reb Jaszefer kis megnyugvást mutatott, de nem hitt Annának.

S nem lehetett elkerülni. Reb Jaszefer megtudta a valót.

Találkozott Schlesinger ajbergabeval, s szeliden kapacitálni igyekezett a bösz oroszánt.

— Csak nem hiszi Schlesinger úr — mondta Reb Jaszefer kérlelő hangon — hogy az én Annám oktatja ilyenekre a gyerekeket. Sokkal műveltebb leány az.

Schlesinger úr csodálkozó arcot öltött. Őt ugyan nem sértette meg senki, se a Fräulein Lehrerin, se a gyerekek. Össze is törte volna menten a csontjaikat. De másról, sokkal nagyobb bajról van itt szó Freunderl! — tette hozzá véstjósloán. Kéjes gyönyörűséggel sugárzott az arca a boldogságtól, hogy kellemetlenségeket mondhatott, hogy embert és „domesztik”-ot kizozhat. Félmondatokban beszélt, dodonai kétértelműséggel és inquisitori sütővasak sustorgásával:

— Csókolózdott a gnädiges Fräulein az iskolában. A gyerekek szemelättára. Puszikat adott. És pofonokat. Puszikat a szolgabírónak, a ledér, pernahajder Zaburánszky Ferkónak, annak a feketelelkű antiszemitanak és pofonokat Despot Brunónak, a rasekól jóerkölcsű, derék fiának, aki iskolalátogatni volt az osztályában.

Reb Jaszefer Chajem elsápadt, az arca olyan fehér lett, mint a fölöttük emelkedő, hóvalborított Lepustyák hegyoldal.

— Hazugság a maga minden szavának minden betűje — fuldokolta görcsösen ökölbe szorítva a kezét. Jó szerencse, hogy a schülklopper kalapácsot nem hordta magával ilyenkor Pészach táján, különben Schlesinger ajbergabe koponyáján énekelte volna el az „Auf zum Szlichesz” ájtatosan-merengő melódiáját . . .

Igy csak hazatántorgott, ágynak esett, hideg borogatásokat rakott a hevesen zakatoló szive tájékára s a világ minden kincséért se árulta volna el aggódó családjának a Schlesinger ajbergabe infámis hiradásait, csak annyit mondott, hogy a Stefko mézszáros egyik gyöngvörű tehenét vágta tréfira a vágóhídon, ez izgatja annyira.

De mi történt vajjon az iskolában?! Hiszen nem zörög a lucsankói erdő harasztja sem, ha a szél nem fújja és Schlesinger ajbergabe, ha nem is vall likurguszi elveket a salaktalanul szigorú igazmondás tekintetében, méosse tehette meg pusztán a kisujját kaján beszédének hírforrásul.

A podrágyi zsidó népiskola negyedik osztályában tehát egy napon a következő események játszódtak le.

A podrágy-pelsöci, meglehetősen elnyűtt arcvonású, de még mindig hetykeléptű és kackiásbajuszú, messze Szlovenszkóban híres nócásbász szolgabíró, Zaburánszky Ferkó jött el — úgy

B. van Orley: A ház rádól Jób gyermekeire

Musée de Bruxelles

mondta: a tankerületi bizottság nevében — iskola inspekcióna. A gyerekek kitűnően feleltek magyar történelemből, földrajzból, számtanból.

Zaburánszky Ferkó, a szolgabíró nem is késett legmagasabb megelégedésének kifejezést adni.

— Az Istenit! — mondta eloquensen — ezek a zsidó gyerekek többet tudnak Corvin Mátyásról meg Csák Mátéről, mint az összes Corvinák együttvéve, meg mint az egész Csák-nemzetség. Bizony magam is szívesen beülnék a padba, ha a maga tanítványa lehetnék, Anna kisasszony — tette hozzá hamiskásan pödörítve a kajlán-hetyke bajuszán (csupa festék lett tőle az ujja) s viszonzásul én is megtanítanám magát egyre-másra.

S amikor az óra befejeztével, a tanítónővel, Anna kisasszonnyal a homályos folyosón végigment, búcsúzáskor, hirtelen mozdulattal átkapta az Anna derekát s csókrablásra csücsörödött szájjal közelített a kívánatosan szép, délceg leány ajkához.

Anna egy villámgyors mozdulattal kitepte magát Zaburánszky Ferkó erőszakos karjából, ellökte magától a fölgerjedt embert és megvető pillantással mérve végig támadóját, nehogy a folyosón settenkedő gyerekek előtt nagyobb botrányt üssön, halk hangon sziszegte feléje:

— Gazember!

Zaburánszky Ferkó vidám, duhajkodó kacagással kiáltott hozzá vissza a lépcsőről:

— Harapós gerlicém! jössz te még majd az én uccámba . . .

Ezt mondta el a Birnbaum Dávidék negyedik elemibe járó leánya, a hazudós kis Vilma odahaza. Amúgy is korán belé volt oltva a családjának ellenszenve a Reb Jaszeff Chajem családja

íránt, kárörvendező, a kedves hírért jutalmavárázó buzgalommal ujságolta el otthon: „a Fräulein Lehrerin ma csókolódzott a folyosón a Zaburánszky Ferkó szolgabíróval.”

Villámgyorsan futott szét ez a hír a kileben. Toldották-foldották. Éledelegtek rajta, gyönyörködtek benne. Pletykáztak róla. A ház előtti padkákon alkonyatkor, boltzárás után az asszonyok. A templomudvaron mincha előtt, krenklikben a megbotránkozott balbószok. Megbotránkozott az egész kile. Felháborodott az ősi gyülekezet. A gyerekeket kihallgatták: töviről hegyire. Aki közülök azt mondta: „nem igaz, nem úgy volt”, azt haragosan elcsittitották: „Ne hazudj! Szégyeld ki a szemedet a fejedből!” Aki pedig a gyerekek közül azt mondta — s a többség azt mondta — „de igenis vissza is adta a Fräulein a pusztit” — azt megsimogatták: „Okos kis gyerek vagy, csak mindig az igazat kell mondani” s hosszú tanácskozásokat folytattak a szombat délutáni tracesra összegyülekezett familiák s ilyenkor haragosan kikergették a szobába settenkedő gyerekeket: „Mars ki! ilyeneket nem illik gyerekeknek végighallgatni!”

Lózer Krack és Biernbaum Dávidék szitották a tüzet. Hírét terjesztették, hogy a Vág melletti fűzesben azóta is már többször találkoztak szerelmi rendez-vous-on a Lehrerin meg Zaburánszky szolgabíró. „Ki kell seprűzni az ilyen perszónákat a kiléből” — hordta a hasábot a szepen lobogó máglya tövébe Biernbaum Dávid.

„S vele együtt az egész mispócheját. Ilyen leány apja nem állhat az ómed elé!” — tüzelt Lózer Krack, az előimádkozói állásra pályázó, a Reb Jaszeff Chajem örökébe készülődő Lózer Krack s előszedte a sublódból a szlichesz-kalapácsot, gondosan megsmirglizte, a jövő szlichesz-

kor bizonyára már ő fogja ébreszteni egész Podrágy-Pelsőcöt.

Tulpen Lipótné, a nőegyleti alelnöknő megbotránkozva sikította egy társaságban:

— So eine ausgelassene Person. E wahre Terpsichore!

S mikor Adler Izidorné, „*die Frau von Izidor Adlerin*“, a chevre-mezajnesz elnök művelt felesége kijavította s azt mondta, hogy Terpsichore nem egy nőszemély, hanem egy kisebb zsidó ünnep, fogadást kötöttek, s megkérdezték a bécsi „*Österreichische Wochenschrift*“ zsidó felekezeti lapot, ahonnan meg is érkezett pontosan a válasz a szerkesztői üzenetben: — Frau I. A. in Podrágy-Pelsőc. Sie haben die Wette verloren, Terpsichore ist *kein* jüdischer Feiertag. Ilyen hőfokra emelkedett már az izgalom a podrágyi kileben, amikor Fräulein Anna újabb botránnyal tetézte kihívó viselkedését. A Zaburánszky Ferkó iskolalátogatása után rövid időre, újabb iskolalátogató kopogtatott be a podrágyi zsidó néptanodába. Despot Brunó, a podrágyi rasekól széplelkű fia (apja jóforgalmú péküzletének már most is a lelke és vezetője) volt a vendég. Nem volt ugyan iskolaszéki tag, nem lett volna hát joga inspekcióra, de Istenem! a rasekól fia volt s egyszer már volt is Bécsben a Tristán és Isolde című operánál s egészségeseket hortyogott ott négy óra hosszat, odahaza el is dicsekedett vele a kávéházban (nem a hortyogással, hanem a Tristán és Isolde operával) s akkor folyt le közte és Adler Dávid, a chevre-mezajnesz elnök között a következő kis párbeszéd:

— Sag mal, Brunóchen, was hat man im Opernhaus gespielt?

— Tristan und Isolde.

— Wie is das, Tristan und Isolde?

— Nu, — me lacht!

Brunó úr afféle, az apai ház méltóságában elbizakodott, tagbaszakadt piros-pozsgás arcú ifjú volt. Egyszer már szerelmes is volt életében: akkor Anna volt a szive lángja, aki akkoriban végezte a praeparandia harmadik osztályát s otthon volt vakáción. Egy majálison sokat táncolt Annával — s olyan hatással volt rá a gyönyörű és szellemes leány, hogy amikor ez időben az apja valami hliniki jó partieról beszélt neki, s azt mondta fiának apai szeretettel:

— Brunóleben: ich hab' für dich eine Partie, das Mädchen ist reich . . .

Brunó erre a bolond feleletre vetemedett:

— Hör' auf, Vater, du weisst, ich liebe Fräulein Anna, und wenn sie auch kein Geld hat, so werde ich doch glücklich mit ihr sein!

Amire az apja, Despot Jónás, bölcs józansággal így válaszolt:

— *Nu, wenn de schon bist glücklich — was haste davon?*

Azóta Brunó úr már egynéhányszor volt újból szerelmes s életelvévé választotta az apai

jeligét: „Nu, wenn de schon bist glücklich — was haste davon“, s megelégedett azzal, ha csak egynéhány órán át lehetett: „glücklich“, a magyar költő tanácsát követte, „leszakítván minden óra gyümölcsét“.

Anna iránti régi szerelmén már rég mosolygott, némi megvetést érezve önmagával szemben, hogy „domestik“ lány uralkodott néhány héten át a szíve fölött.

Despot Brunó igen szigorú cenzornak bizonyult az iskolalátogatáskor. (Volt kitől szigorú, erélyes föllépést örökölnie. Méltó fiának bizonyult Despot Jónás rasekólnak, aki maga se tagadta, hogy könyörtelen bírása a hitközségi alkalmazottaknak, s külsőleg nyugodt temperamentumának megőrzése mellett jöttát se engedett hohérerényeiből. A volt főkántor, Gurgel Bernát például igen szenvedélyes természetű férfiú volt, s azonkívül még egy másik kellemetlen tulajdonsága is volt, ugyanis minden sziszegő hang kiejtésénél a nyelve és az ajka diszkurzus közben valóságos zuhatagot szórt szerte-széjjel, s éppen annak az arcába, akivel szembenállott. Egy nap Despot rasekól valami új ukázt bocsátott ki a főkántor ellen, ami annak tiltakozását hívta ki. Szökőkútként sziszegte Gurgel főkántor Despot rasekól felé: „Sie sind ein *De-spot!* ein wahrer *De-spot!*“ Éppen készülöben volt Gurgel főkántor, hogy a vizes lövedéket kiváltó „*sp*“ hangot harmadszor és negyedszer is kisprudlizza — ám Despot rasekól ekkor védőleg arca elé helyezett kézzel szakította félbe, fölkérve a főkántor urat: „*Bitte nicht „Despot“*, — sagen Sie: „*Tyrann!*“) Brunó urfi se tagadta meg tehát egy alkalommal se az örökölt erélyes fellépésű apai erényeket. Egy II. elemi iskolás leánykától megkérdezte: mit tud Tristan és Izoldé-ról? Nagyon rosszalólag csóválta a fejét a gyermek tudatlansága fölött.

Brunó úr élcélődött is eme nevezetes iskolalátogatása alkalmával. A pészach ünnepről való egyik feleletnél megkérdezte: „Mondjad csak, kis fiam, úgy-e láttál már angyalokat fölrajzolva? hát mért hordanak az angyalok maceszt a fejükön?“ — s Brunó úr az angyalok glóriatányérjára gondolt — a maceszsel.

Az inspekció befejezte után Brunó úr búcsúzkodott, némi rosszalásának és elégedetlenségének adván kifejezést a látottak és hallottak fölött.

— A kisasszony, úgylátszik, — mondta maliciózan — az utóbbi időben mással lehet elfoglalva.

De künn a folyosóhajlatnál azt súgta távozáskor Annának:

— Legyen barátságos hozzám, Anna kisasszony, s olyan dicshimnuszokat fogok a maga tanításáról zengeni az egész kile előtt, hogy az a Pestalozzi, vagy hogy is hívják? szégyenletében elbujhatik maga elől.

S máris merészen átölelte Annát, csókra-
lihegő duhajsággal.

S akkor csattant el az a pofon Brunó úr
piros-pozsgás arcán, amelyet meghallottak nem-
csak az egész folyosón mind a gyerekek, hanem
az iskola háztetején az összes csipogó verebek
is, mert csakhamar zajos lett ennek a pofonnak
a híretől az egész ősi hitközség.

Despot Brunó dühösen rohant el az isko-
lából:

— Zaburánszkynak szabad? Despot Brunó-
nak nie slobodna?! — fujta lihegve — ezt meg
fogja maga keserülni, Fräulein Anna . . .

Ugy adta elő az ügyet úton-útfélen: hogy
azért kapta a pofont, mert felelősségre vonta a
Fräuleint a Zaburánszkyval viselt dolgai miatt.
Különben is az iskola rettenetes módon el van
hanyagolva. A gyerekek semmit se tudnak. Fe-
gyelem: nulla. Erkölcseleg is meg vannak már
métélyezve az ártatlan gyermekek a rossz pél-
dától.

Biernbaum Dávid és családja, valamint
Lózer Krack ütötték, kalapálták a meleg vasat.
A hitközségi fegyelmi bizottságot összehívták.
Ott a község többsége hangulatának megfelelő
határozatot hoztak: a tanítónő ügyis csak próba-
évre lett alkalmazva. A jövő iskolai évtől
kezdve, — most már sevüesz felé járunk — más
tanítónőt kell alkalmazni. A tanfelügyelőség
jövőhatóságának kieszközlését biztosra vették,
hiszen ősszel országgyűlési képviselőválasztás
lesz, nem fognak szembe szállni a hitközség ki-
vándorlásával. Reb Jaszef Chajem Stern előimád-
kozó életét, vallásos életmódját is tüzetesen meg
kell vizsgálni. Arról is furcsa hírek szállingóz-
nak egy idő óta. Hiába imádkozik órák hosszat
a templomban, istentiszteleten kívül is zsoltáro-
kat énekelgetve: mindez csak színlelés. Aki
ilyen leányt nevelt: nem lehet vallásos ember!
Utóvégre is, jámbor, ősrégi kile vagyunk — hogy
az utóbbi évek óta szombaton már egyetlen üzlet
sincsen zárva: ahhoz Reb Jaszefnek semmi köze,
chücpe, hogy ő meri ezt szóvatenni, a sechite-
jéből igazán nem szabad enni — legjobb lenne,
ha az egész mispóche elhagyná minél előbb Pod-
rágy-Pelsöcöt, — lesz rá gondunk, hogy ez meg-
történjék . . .

Anna ügyvédet keresett s becsületsértés
miatt pörre készült a rasekól fia: Despot Brunó
ellen. Ez még inkább elmérgesítette a helyzetet.

Az iskolai vizsgálatok befejezése után Anna
Trencsénbe utazott, becsületsértési pörében tár-
gyalásra.

Tanukat idézett a bíróság. Despot Brunó ta-
gadott. Ujabb tárgyalást tüztek ki június köze-
pére.

Tisebov táján volt a döntő tárgyalás. Brunó
urat jelentékeny pénzbírságra ítélték, Anna ár-
tatlansága fényesen kiderült.

De a kile nagyjainak haragja ezentúl határt

nem ismert. Az iskolába — úgy határozták —
nem bocsátják be többé Annát, ő maga se akart
addig tovább tanítani, amíg a község meg nem
követi. Erre pedig várhatott. A tanítói állásának
ügye a tanfelügyelőség előtt feküdt — addig,
amíg az eldől, a község helyettes tanítót fog al-
kalmazni.

Igy hullámzott Anna sorsa . . . hanem Reb
Jaszef Chajem bizony már mind ritkábban mor-
mogta: „Mbah! Muszáj nekem bosszankodni?
Azért se fogok bosszankodni.” Bosszankodott
bizony, izgatta magát, a szive meg nagyon ren-
detlenkedett, makacskodott, ugrándozott, mint
valami megbokrosodott paripa. Egyszer „udva-
rias hangú” levelet is írt az iskolaszéki elnöknek,
Rosinger Hermann bádogosnak:

Sehr geehrter Herr! Wer hat mir ver-
sprochen, bis res-chajdes Elul die Angele-
genheit meiner Tochter zu ordnen? Sie! Wer
hat nicht Wort gehalten? Sie! Wer is e
Lump?

Ihr ganz ergebenster

Jaszef Chajem Stern.

A namesztói zsidó elemi iskola kis, madár-
képű igazgató-tanítója, Pless Jakab is ebben az
időben s ez események hatása alatt írta meg
cífrhangú lemondólevelét, Stern Anna kisasz-
szonynak, a podrágyi tanítónőnek.

Pless Jakabot „beszélték” ugyanis Anná-
nak, s bár Anna éppenséggel nem volt elragad-
tatva Pless úr „férfias” megjelenésétől és álta-
lában „Narr”-nak tartott közismert egyéniségé-
től, olyan nyápic legényke volt Pless úr, s olyan
rémes szójátékokkal borzongatta hallgatóit szü-
net nélkül (a multkor Pollacsek Hermann iskola-
széki elnökéknél volt látogatóban, s Pollacsekne
az ujonnan vásárolt képeit mutogatta neki: köz-
tük egy tavat ábrázoló festményt, a tóban egy
magános vizimadár uszkál.

— Und wie heisst dieses Bild — kérdezte
Pless tanító úr.

— Gänslach allein — válaszolt a háziasz-
szony.

— Aber, gnädige Frau, das ist doch kein
Ganzel, das ist doch eine Ente — jegyezte meg
szellemesen Pless úr — Sie haben sich bloss
versprochen, sie wollten sagen: *Entlach* allein”.

Mindezek dacára Reb Jaszefék úgy vélték,
hogy szegény leány nem válogathat, s az eljegy-
zés már-már „perfectiert” stádium felé közele-
dett — mondotta Pless úr — Pless úr tehát egy
ékeshangú és fájdalmasan lemondó levelet írt,
amelyben többek között annak a véleményének
adott kifejezést, hogy „a halál nem a földi bajok
legnagyobbika”. „Glauben Sie mir, mein Fräulein,
der Tod ist kein Unglück. Besser freilich
ist es, erst gar nicht geboren zu sein. Aber das
ist ein Glück, was passiert unter Tausenden
höchstens einem. Unglücklich bin ich, aber in

meiner Stellung darf ich nur moralisch heirathen.“ Ugyanezeket szóval is elmondta Pless úr, amikor nemsokára búcsúvizitben is megjelent Reb Jaszef Chajem házában.

Reb Jaszef ez ízben igazán csöppet se bosszankodott, azt morogta: „Mbah! emiatt igazán nem muszáj nekem bosszankodnom!“ — csak annyit felelt Pless úrnak:

— Ihnen, Sie Menüvelpónem, sag ich nur drei Worte: *Machense dasse rauskommen*.

Meg is mutatta a Pless úr alávaló levelét Kornblum Adolf engrossista divatárúkereskedőnek, a családja kevés igazi jóemberei egyikének, s odahaza elmondta:

— Wie ich ihm den Brief hab' zu lesen e hingegeben, wass soll ich Euch sagen, *geweint* hat er, *geweint!* E Mann, was e *Engros-Geschäft* hat!

Anna pedig inkább megkönnyebbülést érzett, mint bánatot a készülő partija meghiusulta miatt.

Nem is ez okozta hát, hogy Elul hónapjának közeledte felé, amikor a Vág-menti füzesekben a törpe galagonyabokrok levelei melankólikus szállingózással hullongtak a rohanó habokba és sebes úszással vittek borongó üzeneteket tencsényi hugaiknak, s azontúl is az újszönyi tutajok köré seregülő atyafiaknak — Anna kisasszony ágyának esett.

Az öreg Spitzer doktor aggodalmaskodva csóválta a fejét. „Apai örökség — mondta szomorúan — csakhoggy még annál is gyöngébb a szíve. Szívbillentyű-elégtelenség. Elég sokat billegették azokat a gyöngéd lányszív-billentyűket a kile emberei, asszonyai.“

Reb Jaszef Chajem Sternék kis kertjében a hársak rőtbarna őszi lombjai már egész arany-sárgára fakultak, a kis rózsás filagória kopáran állott, a Sztubnyicska-hegy felől metsző szelek süvítettek alkonytájban — egyik este már zuzmarás ködszilánkok villogtak a levegőben, — Anna az ágya mellé szólította az édesanyját és Reb Jaszefet, az édesapját, s amikor látta, hogy könny lepi el a szemeiket, áttetsző, vértelen kezeivel megfogta a szülei magához szorított kezeit, s azt súgta nekik: „Ugy-e, nem fogtok rám haragudni?!“ s az édesapjának azt mondta: „ígérjed meg, papa, hogy sohase fogsz bosszankodni!“.

Reggelre Anna olyan szépen, olyan nyugodtan, olyan boldogan megdicsőült arcvonásokkal aludt . . . örökre elpihent szívvel álmodott.

Reb Jaszef Chajem pedig odaborult az ágya fölébe és sirva ígérette:

— Genendllében, mei chenendig-schén, Genendllében, igérem, nem fogok bosszankodni! Hát muszáj nekem bosszankodni?!

Igen szép temetése volt a Fräulein Annának. Ott volt az egész kile. Most már mindenki

egyszerre fölismerte, hogy a legnemesebb teremtes volt a világon. Ártatlan, mint a hajnalban hasadt lilium. Igaztalanul üldözött, mint a mo-csárba kergetett hófehér hermelin. Tévedés volt az egész. Zaburánszky Ferkó már rég fényes elégtételt szolgáltatott neki. Elmondta ő már többször, hogy milyen megközelíthetetlen volt Anna kisasszony. Despot Brunó úr nemeslelkűen kijelentette, hogy tévedett. Félreértette a helyzetet. Egyszerre mindenki nagyon jó ember lett. „Tudtuk mi azt, hogy ki fog derülni a Fräulein Anna ártatlansága.“ Az iskolaszéki elnök úr gyönyörű beszédet tartott (mivel a rabbi állás ezidőszert nem volt betöltve Podrágy-Pelsőcön). „Stern Anna halála — mondotta könnyek között az iskolaszéki elnök úr — pótolhatatlan ürt hagy maga után a hazai közoktatásügy terén, s Podrágy-Pelsőc zsidó hitközségében, az erkölcs s a művelődés tereumán egyenesen katasztrófálisnak mondható.“ Az iskolásgyermekek úgy zokogtak, mint a záporosó, s lekaszálták az ősz minden megmaradt virágait Anna kisasszony koporsójára. Érdemeit a hitközség örök időkre, jegyzőkönyvbe iktatni rendelte.

S mikor már Fräulein Anna csöndesen álmódott odafönn a Sztubnyicska-dombon fekvő kis temetőben, a föltámadt népharag elemi erővel Biernbaum Dávidék és Lózer Krack előimádkozó ellen fordult. Biernbaum Dávidot, az öreg intrikust kinézték, kitessékelték a hitközségi képviselőtestületből. Lózer Kracknak fölmondtak s Reb Jaszef Chajemnek visszaadták el-ravaszkodott jogait. Övé ezentúl korlátlanul egész Podrágy-Pelsőc, egyedül költögetheti szlichezre az alvó balbószokat a Kolecskón s a Vág tájon csak úgy, mint a Sztubnyicskán és a sztrechnói városnegyedben.

Az öreg Spitzer doktor hümmögő morgásokkal rázta mindezekre a vén fejét:

— Nem is olyan nagyon rosszak ezek a podrágyi zsidók. Arany a szívük a mi zsidóinknak. Nur lassen sie einen nicht leben, und auch nicht sterben.

Meg is mondta ezt a véleményét az Adler Izidor chevre-mezajnesz elnökék új házában avatásakor, amikor die Frau von Izidor Adlerin megmutogatta vendégeinek az új ház lakosztályait, s így magyarázgatta az egyes szobákat:

— Diese ganze Reihe hier is meine eigene Zimmerflucht und hier — és kinyitotta e szavaknál a hálószoba aljaját — und hier *fängt an die Flucht meines Mannes*.

Spitzer doktor rosszkedvű zsémbeskedéssel morogta: „Es müsste schon die Flucht vor der ganze Kile önfangen“.

Reb Jaszef Chajem azonban, a leánya halála után, a visszaadott méltósága dacára, nagyon különösen kezdett viselkedni.

A berzenkedő szíve mintha megjuhászkodott volna. Különösen, sajátóságosan erős lett.

Mintha csak állandóan a leányának tett ígéretére emlékezett volna.

Egész nap járt-kelt, mint valami bolygó kísértet, hegynek föl, völgynek alá, a podrágyi árka-dok utcácskákon. Sajátságos mosollyal motyogta: „Genendllében! mei chenendíg-schén Genendllében! mboh! muszáj nekem bosszankodni?! azért se fogok bosszankodni!”

Folyton, szünet nélkül ezt mormolta. Mintha valami ősi, fájdalmas imádság lenne ez a néhány szó. Bekopogtatott az iskola ablakán, ahol nemrégiben még Anna tanított, s az ijedező gyermekeknek eszelős mosolygással súgta: „Mboh! muszáj nekem bosszankodni?! azért se fogok bosszankodni . . .” S amikor a gyerekek ijedezve szétrebbentek, csitítóan mondogatta: „A Stern bácsi nem bánt senkit . . . csak . . . muszáj nekem bosszankodni?! azért se fogok bosszankodni . . .”

A templomban tett-vett, föl és alá járkált. Alijákat osztogatott. Mindig azzal a boldog mosollyal kísért mondás kíséretében: „Mboh! muszáj nekem bosszankodni?! azért se fogok bosszankodni . . .”

Kezdték úgy nevezni: „Reb Jaszeľ Chajem, a bolond schülklopper”.

Néhány vásott fiú néhanapján az utcán utánafutott, s csúfondóroson kiáltoztak:

— Reb Jaszeľ! Reb Jaszeľ! . . . bolond schülklopper!

Ő meg nyájasan visszamosolygott: „Mboh! muszáj nekem bosszankodni?! azért se fogok bosszankodni . . .”

Hírét vette, hogy a podrágyi kile új előimádkozót készül fölvenni — őt sajnálkozásból megtartják ugyan, afféle névleges hivatalban, de tulajdonképen nyugdíjállományban, Reb Jaszeľ Chajem csak tovább mosolygott: „Mboh! muszáj nekem bosszankodni?! azért se fogok bosszankodni . . .”

Szlicheszre virradó első éjszakán, kora hajnalban, fölkelt Reb Jaszeľ Chajem, magára öltötte a báránypőrt halináját, kezébe fogta a görscsős botját, ráakasztotta a kalapácsát, az ólomrácsosatos kis lámpát a baljában tartotta — s elindult a hepe-hupás podrágyi sötét utcácskákon szlicheszre költögetni . . .

Bezörgetett a kalapácsával a kapukon: „*Der Zeiger hat schajn Viere geschlugen . . .*”

Tovább botorkált a kődös, sötét domboldalnak vezető sikátorokon, mindegyre följebb . . .

Néha-néha mintha fohászt mormogott volna: „Mboh! muszáj nekem bosszankodni?! azért se fogok bosszankodni . . .”

A néma utcákon kísértetszerűen, bánatosan hangzott föl az éneke. Az éjszakai hegyek visszaverték a dallamot: „*Der Zeiger hat schajn Viere geschlugen, Kimmts in Schül erein Thillim zu zugen . . .*”

Egyre följebb-följebb haladt a hegyek olda-

lán Reb Jaszeľ, a magános éjszakai vándor . . .

Fölért tántorgó léptekkel a Sztubnyicskára... a Sztubnyicska álmodó kicsiny zsidó temetőjébe.

A lámpása halovány fénye odavilágított lopódzó csikfényekkel a hallgatag sírkövekre . . . megkopogtatta a néma márványokat és korhadat jelzőfácskákat . . . éneke fájdalmas, halk sikoltással sírt a nehezen virradó hajnalodásban . . . „*Ihr weiszt ganz git, az esz kimmt e jajm hagódel vehanajre . . .*”

A hajnal első derengő fénycsíkja leheletszerűen most villan föl a messze Fáttra ködköpenyéből . . . Reb Jaszeľ Chajem tántorgó léptekkel egy fiatal, új sír elé érkezik . . . a Vágnak idecsillanó vizén most húzza végig ezüstös fésűjét az ébredő hajnal . . .

Reb Jaszeľ Chajem leborul a hallgatag sírdomb fölébe . . . az ólomlámpása kiesik a kezéből, ott világít, mint valami titokzatos lidércfény a sír tövében . . . Fűzes és sás s a Sztubnyicska dombjának fázó kökörtcsingallyai reszketve dideregnek, hajlonganak a szlicheszvirradatban; Reb Jaszeľ Chajem halovány arcára esik a lámpa egy sugara . . . boldog, fájó mosolyt világít meg rajta. Az ajka suttog:

— Genendllében, chenendíg-schén Genendllében: úgy-e, nem muszáj nekem bosszankodnom?! megígérttem . . . nem fogok bosszankodni . . .

Azután fölemelkedett a sír mellől Reb Jaszeľ Chajem, a schülklopper . . . Virrasztó hegyek figyelnek rá . . . havas ormok csodálkozva néznek különösen megnőtt alakjára . . .

A Sztubnyicska dombos tája, a hajnalban vágató Vág, a pirkadásra váró ködbeburkolt fenyvesek mind vele éneklik, visszhangozzák a halkan felujjongó s azután könnybefülő bánatos éneket . . . ráüt a szlichesz-költögető kalapáccsal az ő Genendllének a sírkövére . . . a schülklopper ébreszt, a hangja hosszan elnyujtva, dalolva kiáltja belé az éjszakába:

— *Auf zum Szlichesz! Auf zum Szlichesz! Genendllében, auf zum Szlichesz! . . .*

Elhal az ének, elcsendül a dal . . . mintha a hegyeken most gyulladó pásztortüzek lobogó lángjával együtt szállnának mind magasabbra, mind inkább ködbeveszve, mind jobban elhalakulva:

Theiere Briderleben!

*Der Zeiger hat schajn Viere geschlugen,
Kimmt's in Schül erein Thillim zu zugen,
Ihr weiszt ganz git, az esz kimmt e jajm*

[hagódel vehanajre,

Steitz auf zü Avaújdasz Habajre . . .

Réggelre holtan találták Reb Jaszeľ Chajemet, a bolond schülkloppert, a leánya sírja mellett. Vadgesztenyefák sárgult őszi lombjai hullongtak szeliden fölébe, a szlichesz-költögető kalapácsa a szíve fölött feküdt, a szíve fölött, amelynek azért se volt szabad bosszankodni . . .

DR. HAJDU MIKLÓS: SZÓT KÉREK EGY IFJÚ KÖLTŐNEK . . .

Levél a Föltámadó Szentföld írójához. — Zsitvaujfalusi köszöntővers anno 1903-ból. — Bartha Miklós Kazárföldjének nagy csatáiból. — Kik harcoltak egy negyedszázad előtt?

הב

חֶסְוֵן תרפ"ז Chesvanjában

Ajándékot viszek, kedves Szerkesztő barátom, a Te udvarodba. Sokszoros a tartozásom és nehéz bizony viszonzni az ajándékot, amit Tőled kaptunk. Mégis úgy érzem, hogy becses az ajándék, amivel jelentkezem, — és szivedbe fog muzsikálni a zsitvaujfalusi tanuló és tanító: egy fiatal költő dala.

Egy ifjú költőnek huszonhárom évvel ezelőtt írott versét találtam meg a minap. Boldogan, büszkén mutattam a fiatal költő üdvözlőénekét a fiamnak. Soha jobbkor, mondtam, ime az ajándék, amivel Patai Józsefnek tartozom. A költő, aki *A Föltámadó Szentföld* ragyogóan szép könyvével köszönt bennünket, dús termés gazdag asztagját gyűjtötte már a magyar írás szerűjére. Sok-sok verskötete, a Héber Költők kincsháza, a templomban felhangzó dalok és fohások, a csatázva építő Zsidó Írások, a Kabala fűszeres meséi után hozza számunkra az ujjáéledő Szentföld színét, hitét, friss munkájának lendületét, Karmel borának tűzét, Hebron ligetének illatát, Saron völgyének, Jordánnak, a Szent Városnak örökkön fénylő dicsőségét. Életmunkájának melyik sorába helyezi *Patai József A Föltámadó Szentföldet*, nem tudom. Aminthogy nehéz dolog is itt klasszifikálni. És mégis úgy érzem, hogy a Költő a Szentföldről szóló könyvével a Kólé-Kajdes imádságos diadémját helyezi munkái fölé. Be kár, hogy Felix Salten, Wolfgang von Weisel, Pierre Benoit meg mind a többiek, akik legutóbb Palesztináról írtak, nem olvashatják ezt a könyvet. Ha olvashatnák, ők volnának a hivatottak és ők volnának az elsők, akik megmondanák: ez az a könyv, amelynek minden szava, amelynek írása és képe az imás *יהו עיניו וישמח לבנו ותגל נפשנו* ihletét strófálja.

De hová kalandozom? Hiszen nincs megbízásom arra, hogy felmérjem Patai József új könyvének el nem muló nagy értékét. És ha igézetes varázslatban is tart a nagy munka betűinek friss impressziója, mégis jussom a megbízás nélküli ügyvivő szerepére. Tudom és érzem viszont, hogy adósa vagyok a Költőnek. Tudom és érzem, adósa vagyok ezenkívül egy bajvívónak is, egy meg nem alkuvó, bátorszavú publicistának, aki csak az imént írta meg Nyílt levelét (— nemcsak dr. Fischer Benjámín fő-rabbi úrnak, de mindannyiunknak —) a magyar zsidó közélet álságairól, hamis prófétáiról, vizszásságairól, azokról a károkról és veszedelmekről, amelyek harminc év óta be sokszor szólítottak már bennünket egységes csatasorba.

Hát e nagy adósságok részlettörlesztésére hozom most, drága Szerkesztőbarátom, régi Bajtársam, a magam ajándékát. Egy fiatal, husz

éves költő versét. A költő idestova egy negyedszázaddal ezelőtt volt husz éves és a költő akkor Zsitva-Ujfaluról nézte, figyelte: mit csinálunk, miben bajlódunk mi fiatalok (akkor én is ebbe a rendbe tartoztam) itt Pesten. A költő, aki 1903-ban Zsitva-Ujfaluról üdvözlőéneket küldött nekem Pestre, ezt a nevet írta versezete alá: *Patai József*.

Régi szerkesztőségbeli írásaim között akadtam a napokban a zsitvaujfalusi köszöntésre. Ahogy a fiatalságra való visszanézés könnyeivel olvasom a verset, úgy látom: az üdvözlést abból az alkalmából kaptam, hogy a nagy Bartha Miklóssal szálltam hadba a *Kazárföldön* megjelenése után.

Az adófizető kereskedők és kisexisztenciák kenyerét letörő szövetkezeti támogatás intézménye ez időben vonult be a nagypolitikába és a könyv a felvidéki, a „máramarosi” szatócs és kocsmáros „nemzetrontó” veszedelmét süvitette a magyar közéletbe. Borzalmasan ádáz bűnlajstrom és rémséges vádirat hirdette a nyomtatott betű szuggesztív erejével, hogy „Máramarosban”, a rutén földön a zsidó a maga „gazdasági erejének túlsúlyával, leleményességével, agyafúrtságával” elnyomja a szegény népet. A nyomorgó és küzdő felvidéki zsidók pedig nem is sejtették, hogy a *Kazárföldön* című könyvben nem csupán róluk van szó, de a nagyágyút — a zsidóság ellen vonultatják föl.

A *Kazárföldön* hadüzenete körül izzó csata viharzott. A nagy összeütközés egy-egy részlete a bíróságot is foglalkoztatta: fogházbüntetéssel végződött sajtóperek zajlottak a könyv körül. Aki szót emelt a *Kazárföldön* zsidói mellett, darázsfszekbe nyult. De ki nézi és látja a veszedelmet, amikor elnyomott szegény emberek falat kenyeréről és egzisztenciájáról van szó?

Régi, nagy idők szomorú emlékei! Az ellenfél a nagy Bartha Miklós volt, — milyen törpék és milyen epigonok mai ellenfeleink . . .

És ott ül a Zsitva melletti kis faluban egy ifjú ember, aki látom az Élet fájának gyümölcsét izleli, az Írás könyveiben buvárkodik, tanul és tanít és üzeni a Pesten csatázó fiataloknak: „Nem alszik, nem szunnyad Izraelnek öre.” A Zsitva-Ujfaluról küldött verset nem szabad viszatennem az asztalfiókomba. Elmult időknek színes, bús emlékeit hozza elém a jövő nagy szolidaritását megsejtő baráti kéz zsitvaujfalusi köszöntése.

Ugy illő, hogy a fiatal költőt bemutassam dr. Patai Józsefnek és olvasótáborának.

Az „írtam jó kedvemben” hangulatához illő tréfás rigmus költője egy negyedszázaddal ezelőtt, néhai Szabolcsi Miksa boldog fölfedezésében tette nevét ismertté a héber költészet

gyöngyeinek remekbe foglalt műfordításával. A nevét ismertük és tudtuk a fiatal költőről, hogy jesiváról indult el és buzgón, szorgalmasan ül nagy mesterek lába előtt. Ez a fiatal poéta küldte nekem akkor Zsitvaujfaluról, anno 1903, ezt a verses levelet:

ÜDVÖZLŐ ÉNEK.

Éneket éneklek, tessék bár rigmusnak,
Éneket éneklek az bátor Miklósnak,
Hámánt verő Mordecháj vitéz hebreusnak,
Ki jó igazságos leckét ad Miklósnak.

Műzsám, aki velem lesz', miglen leszek holt!
Adj pennámnak erőt, hogy írjam, amint volt,
Az derék Férfinak, ki bátran ragad tollt
Az ellen, ki igazt sötét börtönbe tollt.

Pusztá Kazarföldön egy férfiu vala,
Juda ellen való porért éle, hala.
Riasztó rémképet mind őszve hurczola
S az hű, ártalmatlan népre támad vala.

Szegény dolgos nép! biz' szinte éhen halnak,
Mint égi mannának örülnek sós halnak,
Miklós rájuk fogá: uzsoráznak, csalnak,
Kincset rejt kaflánja az tincses kazarnak.

„Lusták ők, restek“ szólt, mint hajdan Fáraó,
„Az országban túrni ezeket nem való,
Egyik az másiknál nagyobb hunczfut csaló,
Egytől-egyig mind az bitófára való“

Nem mere szólni sem az meggyalázott nép,
Mert tudá, ki szól, fél lábbal börtönbe lép,
Bizon hallgatnia kelle néki ekkép,
S hordá az szegyenét az megfélemlt nép.

Megjövél végre, oh igazság angyala,
Megmondád néki, mily igaztalan vala,
Hogy álmoda talán, vagy tán szeme csala?
Hogy az igazságot elferdíti vala?

Tollat ragadál, mint egykor Mózes botot,
Kigyóvá lőn, mely szórt mérges fullánkocot,
És elnyelé az sok kígyót, melyet szokott
Másik Miklós hányni, keresvén rút okot.

Szóltál jól illómód, elragadón, szépen,
Szépszavú Apolló sem szólhat lengébben,
És hogy az bíróság itt közbe ne lépjen,
Szóltál maró günnnyal, illően és szépen.

Aldjon meg az Isten, jó nevünk mentője,
Népünk büszkesége, becsületünk őre.
Vigyázz csak tovább is, harcolván előre!
„Nem alszik, nem szunnyad Izráelnek őre!“

Irtam jókedvemben:
PATAI JÓZSEF.

Zsitva-Ujfalu, 1903 jan. 26.

A jégcsapos, zuzmarás kis falu melegsavú versének bátor Miklósa tehát én volnék. És a másik Miklós, akinek „jó, igazságos leckét“ adnak vezércikkek, hadakozások, viták és cáfolatok: Bartha Miklós volt. Az idő hogy eljár! Bartha Miklósnak szobra áll a Stefánia-uton és a *Kazarföldön* mai szemmel nézve, nem az a méreg és nem az a gyűlölet, amit mai ellenségeink nagyüzemben gyártanak.

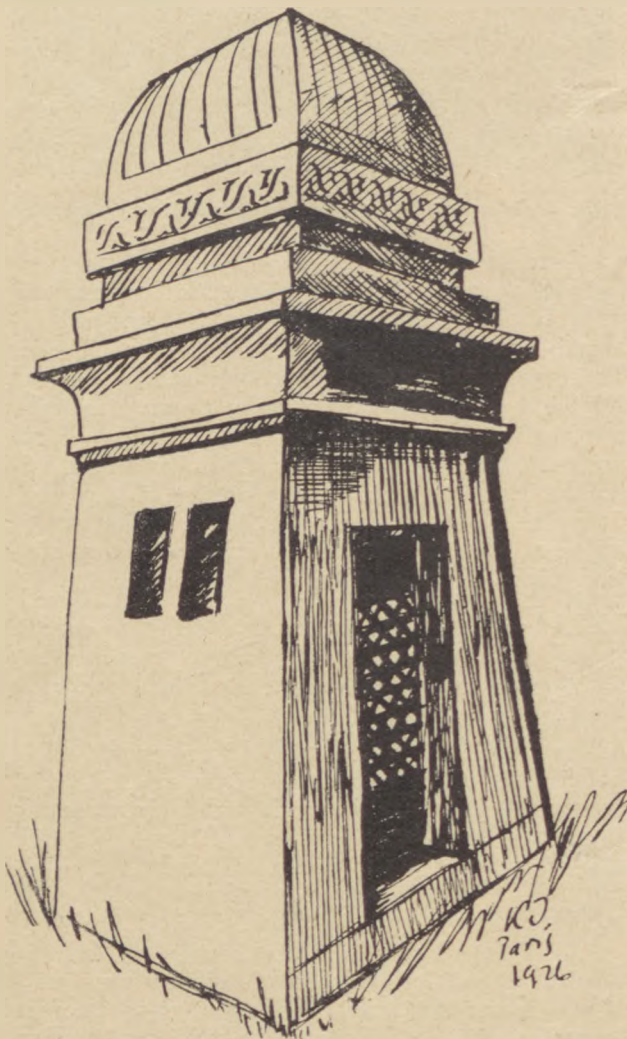
Navez: Hagar és Ismael a pusztában (Musée Moderne de Bruxelles)

Am akkor sok hitünk volt még egy eszményünkben, amit szabadelvűségnek neveztenek vala, és sok hitünk volt a 48-ban, amelynek tüzeszavú, ékesen szóló vezére volt Bartha Miklós. És forgattuk Mezey Ferenc mélyreható és igaz írásait a Kazárföld küzködésbe és szegénységbe nyomorított népéről és épültünk Vészi József szent tűzben fogant cikksorozatán, amellyel szilánkká tépdeste Egán Ede és Bartha Miklós hadüzenetét. Néhai jó Szabolcsi Miksa pedig verbuválta az igaz ügyért küzdő írók csapatát, köztük Kőbor Tamást, Vázsonyi Vilmost, Szatmári Mórt, Gerő Ödönt, Soltész Adolfot, Székely Ferencet, Makai Emilt, Komáromi Sándort, Mezey Ernőt, Ágai Adolfot, Kiss Arnoldot, Gábor Ignácot, Aczél Endrét, Lenkei Henriket, Kadosa Marcellt, Feleki Sándort, de gondolkodom, gondolkodom: hol is volt a Kazárföld nagyságos zsidó képviselője? Hol voltak a magyar zsidó közélet szereplő jelesei, akik váltig alibit bizonyítanak és akiktől be sokszor halljuk a fórumon, hogy ők már az özönvíz előtt mindig és mindenütt helytállottak? — Ha kihagy a memóriám: segítsen az emlékezésben a zsitvaujfalusi költő . . .

Mit tagadjam, büszkén kérem a Mult és Jövőtől a fiatal Patai József zsitvaujfalusi versének szíves közlését. Erdemes volna persze megszólaltatni a Zsitva-Ujfalura emlékeiben visszanező dr. Patai Józsefet arról, hogy mi adta

kezébe a tollat, hogyan látta akkor a Hámának ádáz cselvetéseit. Más idők jártak akkor Zsitva-Ujjalun is, Pesten is... Lapzártakor feszegetem elmúlt idők megsárgult lapjait, — a fiatal költő emlékeit valamikor talán elmondja nekünk Patai József, megjárva az élet nagy országutjait.*) Lapozom könyveit, olvasom írásait, köszöntöm *A Föltámadó Szentföld* költőjét és boldogan citálok a fiatal Patai József versének imádságos idézetét: „Nem alszik, nem szunnyad Izraelnek öre.”

*) A megtisztelő meleg elismerések színes borítékában lapzártakor érkezett tréfás, régi rigmusra bizony alig ismerem reá. Ki tudja, reá ismernék-e lantosára, ha 1903 januárjából most hirtelen elem toppanna. De mert Hajdu Miklósnak az igazságért viselt buzogányos harcait azóta is szeretettel kísérem, a „fölfedezett” Üdvözlő Ének apaságát örömmel vállalom. Hajdu Miklósnak rengeteg érdekes kortörténeti jelenségre reávilágító kísérő írását azonban ki kellene egészíteni a Bartha Miklós, *Kazárföld* és kazárkérdés egyéb akkori krónikáival, amelyeknek még utána fogunk nézni. (P. J.)

Dreyfus sirkoltja a párisi Père-Lachaise temetőben

ZSIDÓ DOKUMENTUMOK PÁRISBÓL

I. A PÉRE-LACHAISE TEMETŐ

Zsidó dokumentumokat keresünk Párisban.

Itt, ahol a Boulevardokon lépten-nyomon kínai hercegek és néger törzsfőnökök utolsó európai divat szerint öltözött figurái ütköznek belénk, ahol a legteljesebb politikai demokrácia már nagyon régóta eltöröl minden választóvonalat a fehérbőrű fajta között és ahol a zsidóság nem a Kelet- és Középeurópa elkülönítő miliójében él, szinte lehetetlen, de mindenesetre nagyon nehéz ilyesmit találni.

A Quartier St. Paul negyedében, ahol egyes körülmények kétségkívül emlékeztetnek a keleti zsidóság ghettóira, találunk ugyan zsidó nyomokat, de távolról sem a francia zsidóságét. A Saint Paul környékén lakó zsidók többnyire 1914 óta menekültek Keletről Franciaországba, ahol valami csökönyös történeti következetességgel folytatták a maguk — távolról sem a zsidó nép szellemében kialakult — szokásait és megalkották a maguk nyugati ghettóját.

A francianyelvű zsidóság más.

A zsidó nép francia töredéke szinte gyökeret vert már a gall kultúrában, de azért természetesen találja, hogy három jiddisnyelvű napilap jelenik meg Párisban, ezek a keleti zsidóság orgánumai, melyeknek együtt több olvasója van, mint például a royalista „Action Française”-nek. A Keletről bevándorolt zsidóságnak megvannak a maga élő színházai, eleven klubjai. A tősgyökeres párisi zsidóság dokumentumait a temetőben kell keresnünk.

Kimegyünk a „Cimetière Père-Lachaise-be. A temető nem tulságosan régi, mintegy 1804-ben kezdték meg, de az egész földkerekség egyik leghíresebb és legérdekesebb temetkező helye. Demokratikus összevisszaságban fekszenek egymásmellett Napoleon híres tábornokai és káplárai, Balzac díszes emléköve mellett kis elmálló sírkő, Faure, a francia köztársaság elnöke a Drevfusz-pör idején, a föld alatt valami szegény közzolgálóval társalognak. Az egyik sarokban jámbor muzulmánok temetkeztek, szabadkőműves „gömbök” szomszédságában.

A 7°-al jelölt kis részben, minden elkerítettség nélkül, közvetlenül a köztársaság nagy „keresztény” férfiai mellett az Ábrahám kebelébe megtért zsidók alusszák álmukat.

Egy nagyon érdekes, roppant szürke márvány sírkő tűnik mindjárt a szemünkbe. Az, akinek porladó csontjai fölött áll, életében rabbi volt, amint a fölírás mondja. A sírkőn két frigyábla, alatta a „Mogen Dovid”, az egyik frigyáblán héberül, a másikon franciául:

MONUMENT

élevé par le Judaïsme Français
reconnaisant à son vénéré
Pasteur Lazar Isidor
grand rabbin de France

Né le 13 Juillet 1913 décedé le 16 Sept 1888.

Franciaország nagy rabbinusa. Amikor született, Napoléon császári sasai uralkodtak az országon és talán éppen akkor fogant meg Metternich fejében az európai koalíció gondolata az Oroszországból visszaterő Napoléon tönkretételére.

Mennyit élt és mennyit láthatott a „grand rabbin“ életének 75 munkás évében, mely az európai történelem egyik legérdekesebb fejezetének ideje. Talán éppen a „Jesivába“ járt, mikor a juliusi forradalom elvihartzott Franciaország feje fölött. Komoly meglett szakállas feje a pislákoló mécsvilágnál valami régi, nagyon régi kabbalisztikus írásba merült, mikor 1848-ban föltépték Paris utcaköveit, hogy barrikádokat építsenek velük. Aztán III. Napoléonnal a bonapartista restauráció, aztán a nagy katasztrófa 1870–71-ben, a kommün, a németek Párisban. Végül a legnagyobb megpróbáltatás ideje a francia zsidóságra: Dreyfus és közben ő a francia zsidóság látható feje, akit az antiszemita hullám szintén elnyeléssel fenyeget. És ez az egész, két vésett dátum: 1813–1888.

Dreyfus. Itt fekszik közvetlenül a nagy rabbi mellett, díszes családi sírboltban. A sírboltban nagy márványtábla:

LEOPOLD LOUIS DREYFUS
Commandeur de la Légion d'Honneur
5 Mars 1933. — 9 Avril 1915.

Nyolcvankét esztendőt élt meg békés, nyugodt öregségben. Még nem volt negyven éves, mikor halálra ítélték, aztán még új életet kezdhetett és sírkővén ott diszlik: „A Becsületrend Parancsnoka“. És itt fekszik ugyanabban a temetőben, ugyanolyan szótlannul, mint volt ellenfelei, akiknek a neveit befödte a feledés pora. De csak a személyek és az országok változtak. A harc ugyanolyan eszközökkel és ugyanolyan elvakultsággal áll máshol és a numerus clausus párisi menekültjei az eleven tanuk, hogy a zsidógyűlölet nem halt meg ma sem.

Kis márványkripta. Lévy-család. Párisban több Lévy van, mint Magyar- és Németországban Löw. De egy néven akad meg az ember szeme. Calmann Lévy 1819–1891. A világon mindenhol ismerik azokat a puha sárga táblájú könyveket, melyeknek tetején ez a név áll, az egyik legnagyobb francia könyvkiadó cég neve ma is. A név még él sok millió példányban és forog a világ minden tájékán — a viselője fölött hat láb fekete föld.

Egy családi sírbolt oldalán nagy fehér márványtábla. *Eduard Cohen emlékére*, aki mérnök volt és magántanár és aki nem itt nyugszik, mert 1914-ben elment 26 éves korában a Vogézekbe, hogy elessen a nagy háborúban és lefeküdjön a Courbesseaux-i katonatemetőben. Ő is „csak egy zsidó“ volt.

Itt a párisi Rothschildok nemzetsége fekszik, hallgatást parancsoló mauzoleumban. Az épület szinte ráfekszik a szemlélőre, mintegy szimboluma a Rothschildok roppant hatalmának.

Rachel. Ez a név és semmi más. Se évszám, sem egy szó. Minden francia tudja, kit jelöl ez a név. A Théâtre Française első örökös tagja, aki zsidó volt és nő volt és művész volt.

Kis töredezett köemlék. Az óbudai zsidó temetőben látni hasonlót. A héber betűket olvashatatlanná koptatta az idő, a kő kidülöben van, csak annyit sikerül kibetűznöm: „cadik“. Talán ennek a sírkőnek van egyedül igaza. A többi mind hiúság.

Ki tudhatja?

Páris, 1926 október.

Sándor Kálmán.

NAGY LAJOS: ASSZIR KIRÁLYOK UTÓDA

izenöt esztendővel ezelőtt láttam először. Cigarettaival kereskedett abban a hivatalban, melyben akkor olcsó pénzért robotoltam. Magas, szélesvállú ember volt, az arcbőre sötéten barna, haja és apró bajusza ragyogóan, szinte kékesen fekete. Szeméből mélységes tűz csillogott, lelkesen, négyezer esztendős messzeségből az időben. Fogcsora fehéren szikrázott, amikor beszélt, nevetni soha nem nevetett, még csak nem is mosolygott; egy barázda nélkül az arcán, egy redő nélkül a homlokán komoly és komor volt, ősi bánatot hurcolt a vállain, de töretlenül, egyenes derékkal és emelt fővel. Idegenül beszélt magyarul, zsargónszerűen németül, szláv nyelvek íze festette meg a szavait. Szemének tüzeben néha riadt lobogás, mintha még tőlünk, keserű körmölöktől is félt volna; oh, nem nyugatról jött ő, hanem keletről, talán Romániából, vagy a nagy Oroszország mélyéből, talán pogromok elől.

Jött. Földje nem volt, háza nem volt, gyára nem volt, — kereskedett. Aranyos és ezüstös végű cigarettákat árult, pirosbetűs bolgár és szerb feliratokkal, torokmaró haszontalanságokat, de vettük, mert olcsóbban adta, mint amibe a trafikárú került s mert árúi cifrák voltak. Hitelre is adott, ekkor nagy, feketetáblás noteszba írta be a nevünket s az összeget; primitíven, de pontosan és lelkiismeretesen, látszott, hogy nem ismer tréfát, látszott, hogy szent neki az üzlet, a pénz.

Háromszor-négyszer vásároltam tőle, ennyi volt mindössze az ismeretségünk. Tetszett nekem ez az ember. Amikor a hivatalból kiléptem, éveken keresztül nem láttam. Ujra láttam s köszöntem neki. Mintha meg lett volna hatva, igen udvariasan köszönt vissza s ekkor láttam a szája körül először valami enyhe mosolyt.

Néhány évvel ezelőtt az üzleti konjunktura dult végig az országon. Elérkezett az ő világa. Bizonyára ez volt a fénykora. A köruton találkoztam vele; bámulatosan elegáns volt. Nem ríktó, hanem minden új és drága rajta, ő maga pedig a finom ruhákban előkelő. Születésétől, származásától fogva előkelő, talán ősi asszir királyok utóda. Csak egy kicsit nagyobbra engedné a bajuszát s csigás körszakállt növesztene. Előre köszönt. Gazdag volt, én szegény; nem volt ostobán gögös.

Ettől kezdve gyakran találkoztunk. Vajjon mivel üzletezhet, mi a szakmája? Oh, bár én is cigarettáival kereskedtem volna! Mert vajjon ki az, aki nem bánja százszor a szegénységét, a bu-

Tarlo civilben

Henry Tarlo (a közepén) a „Talmudisták” főszerepében

kását, lenézett sápadt ténfergését a marakodó emberfalkák között?

Azután következett a tőzsdei zuhanás, stabilizáció a mélyponton, — hullák úsztak a piszkos tengeren. Láttam őt. Elegáns volt, termete és járása királyi, de járása és tartása mégis mintha ernyedt volna s szeméből mind erősebben csaptak ki a riadtság lángjai. Hónapok mulva már soványabb is lett. Sötétbarna arca sárgult. Cimpájától le barázda húzódott, a szeme karikás lett már. Köszöntem neki. Szomorú fintorral köszönt vissza; mintha ő már nem is akart volna előre köszönni, mintha már nem is várta volna, hogy még most is, így is tartom az ismeretséget. Szomorú fintorral köszönt vissza, de utána esdő pillantása lobbant fel, mintha már tölem is segítséget várhatna. Oh, talán elfogyott a pénze, mindenki elhagyta, talán már üldözik, talán sír odahaza a családja, talán mentőtletet vár, talán egy jó nőt, valami rejtelmesen magyarázó bölcsességet, amely kibékíti a halállal. Bizonyos, hogy hajótörést szenvedett s a roncs is málik már, melybe kapaszkodva védi magát, hogy el ne merüljön a mélybe. A pénz elfogyott, de itt a család! A haldokló kínjai megszázoszoródnak. Olyan már, hogy lógott rajta a ruha s hajdan bikanyaka most lötyögött a gallérjában.

Megláttam egy kávéházban, egyedül ült, az asztalra könyökölve, homlokát a tenyerére fektetve. Hozzá mentem:

- Mi baja? Nagyon lesoványodott!
- Húsz kilót!
- Mitől?
- Beteg vagyok.
- Mi a betegsége?

— Vese.

— Jó, jó! De mi a vese betegsége?

— Nem tudom. Egyik orvos azt mondja vesebaj, a másik azt mondja idegbaj. „Ich bin nervös.”

— Hm, hm. Engedje meg, hogy akkor mindent kitaláljak. Másfél esztendővel ezelőtt ön erős volt, fiatal volt és ragyogott az egészségtől s az önbizalomtól. Azóta történt a gazdasági válság. Ön elvesztette a pénzét, tehát mindent elvesztett. Megtört lelkileg, megtört testileg.

— Így van. Igaz.

— Nem lehetne valahogy talapzatot találnia? Ismét összeszednie magát?

— Nincs semmi remény. A pénz elveszett, adósságaim vannak, egy krajcárt sem lehet keresni.

— Mi a foglalkozása?

— Ékszerekkel kereskedtem. Ma már nem lehet üzletet csinálni. Különben is, nincs tőkém ahhoz, hogy újra kezdjek valamit. Erőm sincs már.

— Nagy baj, sajnos, akkor nem tudok okosabbat szólni.

— Feleségem van és öt gyermekem. És már nem tudok akarni.

— Szörnyű! De mégis meg kellene valamit próbálni. Először új erőre, lelkierere van szükség. Csak az erős állhatja ma a harcot. A harc rettentően kiméretlen. A gyenge, a sebesült, az elernyedtt kihull mind a csatásorból. Hogy mit lehet csinálni, azt nem tudom, de erő kell! Még a bátor halálhoz is erő kell. Talán: bizalom Istenben, ujult bizalom önmagában, valami végső elszánás, mint vérző homlokkal is bele-

rohanni az ütközetbe. Valami autoszugesztív felbuzdulás! Hiába, meg kell próbálni. Csak így lehet még egyszer emberré válni. Próbáljunk erről beszélgetni. Talán mondana el minden részletet. Talán az apró részletekhez tanácsokat is adhatok, talán, ki tudja, még segítségére lehetek. Oh, ma bizony a harc diadalmasai nyomorultul veszni hagyják a gyengülteket.

De aztán következett a tragédia. Mert nemcsak úgy állt a sorsa, ahogyan én megláttam. Nem, nem, az idők szörnyűségei túlszárnyalnak minden fantáziát. Talán már nincs is segítség, talán már mindennek vége. Ime, ahogyan tompa, rekedt hangon, arcának vonagló sírása közt előadta:

Csakúgyan Oroszországból eredt. Előbb Németországba, majd Magyarországra vándorolt. Ugy tudta, hogy a nyugat az más, mint Oroszország mélye. Hazulról alig hozhatott valamit, nyomorgott, küzdött . . .

Most megmutatta a felesége s gyermekei arcképét. Szép asszony, bájos gyermekek. Mindent értük! Kezében tartotta a kis fotografiákat és mosolygott.

A konjunkturában már gazdag volt. Igen, a gyermekek még tanulnak, egyik sem keres. A konjunktura végét ért, jött az összeomlás, őt nagy veszteségek érték. Alig maradt valamije. Megijedt, mert hát hiába, üldözött volt! A kedélye megrázkódott. Félt a jövőtől, mert elveszett minden megszerzett biztossága. Ujra próbálkozott, erőltette a szerencsét s most már elűszott az utolsó milliója is. Gyász és kétségbeesés, mi lesz most már?

És ekkor érkezett a hír Oroszországból. Menekülők mondták el, hogy egész családját elpusztították. Öldöklő hadak vonultak fel fényes generálisokkal s pópák harci riadóival a hátuk mögött, s kínhalállal pusztították az embert. Megölték az apját. Megölték az anyját. Beteljesedett rajtuk az országtalan, szétszórt nép balsorsa. De megölték a nővérét is. A nővérét két napig kinozták.

A vészhiért hozó hírnök csak apró adagokban mert mindent elmondani. Azon a napon, amikor ezt a hírt hallotta, valami érthetetlen belső ingertől üzve elállt egy jó üzleti ötletétől, azon a napon követte el a ballépést, mellyel mindenét elvesztette. Mint a régi asszír király, Sardanapal, aki önmagát halálra ítélve, máglyán égettette el magát nejeivel, rabnőivel, kincseivel együtt.

De megölték az öldöklő hadak két fivérét is. Részeg katonák, röhögő hóhérok, ajkukon a cár és Nagyoroszország nevével. Egy fivére él még, az is elmebeteg, mert egy katona baltával sujtott a fejére. Igen, tüzzel, vassal, kötéllel és kínzó szerszámokkal irtották az embert, zsidót és parasztot egyaránt, Denykin vezér csordái.

Ezreket végeztek ki, köztük az övéit. És a gyilkos kezek emberpusztító gyötrelmes ereje idáig ért el, mert ime, ez az a csapás, amelyből nincs fölemelkedés. Ez az a csapás, amibe, ha már megindulna is az élet, ha már adnának és vennének az emberek, ha valami kezdő tőkésje akadna is, ez az a seb, amibe talán meg kell halni, itt, idegenben, távol az átok földjétől.

Bán Margit:

MA RUTH IS BUCSUZIK TÖLED . . .

Noémi asszony!

Fáradt, fáradt a nemzetséged, ne várj a dalnok lányra hiába.

Más lányt keress, hogy új életet teremjen.

Ösegszég lobogjon ifjú erében, acélos lépése dobbanjon, rajongó szeme ragyogjon, daloljon, kacagjon!

Hiábavaló a szívnek forró dobogása, a mélységből feltörő dal, a lélek-kereső sóvárgás.

Fáradt, fáradt a nemzetséged, ne várj a dalnok lányra Noémi asszony . . .

Ma Ruth is búcsúzik tőled s lehajtott fővel elmegy.

Henry Tarlo a „Vilnai Társulat” művésze, a „Talmudista” főszerepében

AMERIKAI APRÓSÁGOK

Newyorkban 600 rabbi ellen eljárást indítottak az alkoholtilalom áthágása miatt. A rabbik állítólag a törvényben engedélyezett „sacramentalis” bormennyiséget, ahelyett hogy kidusra és havdolára használták volna fel, eladták kevésbé szent célra a híveiknek. Sőt a vád szerint sokan csak azért installálták magukat rabbiállásokba, hogy a reverenda alatt bort csempésszenek hívek, sőt hitetlenek részére. A newyorki zsidó sajtó nagy felháborodással tárgyalja a rabbik nyilvános meggyanusítását. Egyben arról is adnak hírt, hogy a kidus-bor engedélyezése erős vallásos mozgalom megindítója lett Amerikában.

B. Herzog Lili hegedűművész

Sőt propagálnak olyan szektát is, amely naponta akar „kidust csinálni”.

Az amerikai nyilvános könyvtárak ötvenéves jubileumot ünnepelnek. A „Jewish Daily News” hozzáfűzi, hogy a legtöbb nyilvános könyvtár zsidók alapítványa és mennyire kárbaveszett ez a zsidó pénz, amelyet inkább speciális zsidó célokra kellett volna örökbe hagyni. A nyilvános könyvtárak konganak az ürességtől és csak télen szolgálnak humánus célt, amikor szegény emberek olvasás címén bemennek melegedni és szépen szundikálnak a fordítva tartott tudományos könyvek fölött.

A „Ku-klux-klan”-féle amerikai antiszemita mozgalom csődöt mondott. A „Jüdisches Tagblatt” vezércikkét közöl „Die Leváje fun Klan” (A Klan temetése)

címén, amelyben kimutatja, hogy a nagy hangon indult amerikai ébredés végegyengülésben mult ki. „És ennek nem mint zsidók, hanem mint *amerikai polgárok* örülnek. Mert a „Ku-klux-klan” a szabad Amerika szégyene volt.”

A baltimorei reform-zsinagógában Ros-Hasonkor egy keresztény kürtös, John Macarty fujta a sófárt. Az egyik zsidó lap hozzáfűzi: „Nem értjük, miért botránkoztak meg a hitközség nagyszerű intézkedésén? Először is, ez elősegíti a társadalmi közéletet, mondván keresztény felebarátainkhoz: ti nyisátok meg előttünk a zsidómentes klubjaitokat és társaságaitokat, mi pedig ezért bele engedünk fujni benneteket a sófárjainkba! . . . A mi fiainkat és leányainkat engedjétek megnyegző alá keresztény templomaitokban, mi pedig megengedjük a ti leányaitoknak, hogy Kol-Nidre-este a mi zsinagógáink énekkarában énekeljenek . . . Ti mondjátok olykor egyházaitokban egy-egy jó szót a zsidó fajról, a mi rabbijaink pedig a zsinagógában Jézus dicséretét zengik — a chanuka tiszteletére . . . (Célzás dr. Wise prédikációjára.)

A newyorki munkások jidis lapjában hirdetmény jelent meg: „Szabómunkások figyeljétek! Az összes szabómunkásoknak meg van engedve, hogy a következő szombaton dolgozzanak, minthogy utána hétfőn munkaszünet van”. Ezt a hirdetményt persze nem a rabbiság, hanem a szakszervezet tette közzé Louis Heymann menedzser aláírásával. „Ha Louis Heymann felfüggesztheti a szombati munkaszünetet, miért nem fujhatná John Macarty a sófárt?” — írja Dávid Eidelsberg.

Egy amerikai zsidó humoros ujság közli a következő történeti anekdotát: A vilnai csodarabbi kocsisa megírgyvelte a caddik diességét és így szólt hozzá: „Minden a ruhán mulik, ha én felvenném a rabbi szép selyemkaftánját, akkor engem is épp úgy tisztelnének”. — „Iát cseréljünk ruhát — felelt a rabbi — és majd én leszek a te kocsisod.” — Amint így a városba érkeztek, az emberek elébe jöttek a nagy vendégnek és mit sem sejtve, sorba kezét csókolgattak az ál-cadiknak. Minden rendben volt, egyszerre csak áttértek a hívek a tóramagyarázatokra és különböző nehéz kérdésekkel ostromolták a cadikot. Az árabbi azonban nem jött zavarba, hanem hetykén felelt: „Ilyen dolgokkal jöttök elém? Ezeket még az én kocsisom is tudja! Forduljatok hozzám!”

Egy amerikai „hazatért” mesélte nekünk a következő kedves apróságot:

A newyorki Vannamaker áruház, amely a legnagyobb a maga nemében az egész világon, hirdetményt tett közzé a lapokban, hogy aki az ő áruházukban olyasvalamit tud kérni, ami olt nem kapható, 100 dollár jutalomban részesül. Egy öreg zsidó bement: „Kérek egy eidáklit”. — „Mi az?” — kérdezték a kiszolgálók. — „Arba kanfesz” — felelte az öreg. — De ezt sem értették meg és így az öreg zsidó kénytelen volt kigombolni a mellényét és szemléltető módon megmutatni, hogy azt a röjtös ruhadarabot kéri, amit ő a mellénye alatt visel. És minthogy ez a Vannamaker-áruházban nem volt, megkapta az öreg a 100 dollárt. (De lehet, hogy ez az egész mese is csak a Vannamaker-áruház reklámkitalálása.)

A PESTI IZR. NŐEGYLET ÚJ LEÁNYÁRVAHÁZÁNAK AVATÁSA

Lélekemelő ünnepséggel avatták fel a pesti Nőegylet monumentális leányárvaházát. *Deutsch* Antalné, a Nőegylet nemeslelkű elnökhasszonya hangsúlyozta, hogy az új árvaház megnyitása összeesik a Pesti Izr. Nőegylet megalakításának 60-ik évfordulójával, amelyet méltóbban nem lehet ünnepelni, mint azzal, hogy a régi Jókai-utcai, most már szűknek bizonyuló árvaotthont tágasabb, modernebb, minden igényt kielégítő házzal cserélik fel. *Breuer* Ármin főtitkár értékes beszédében ismertette a pesti izr. hitközség árvaügyének évtizedes fejlődését. 1867-ben tíz árvát gondozott a község a *Damjanich*-utcában, 1900-ban pedig már 100 leányárva nyert otthont

a Jókai-utcai árvaházban. A háborús összeomlás után ez a régi hajlék már nem tudott feladatának megfelelni és így nagy áldozatok árán megszerezték az *István-úti* szanatóriumot, amely a kívánt célnak mindenben megfelel. *Dr. Hevesi* Simon főrabbi lendületes ünnepi beszéde után *Dr. Schwöder* Ervin h. államtitkár a távollévő *Klebelsberg* gróf kultuszminiszter üdvözlését tolmácsolta, majd *Ripka* Ferenc főpolgármester a főváros köszönetét fejezte ki ezért az ideális teljesítményért. A főpolgármester ovációkkal fogadott beszéde után a pesti izr. leányárvaház egykori neveltje, *Weisz* Dezsőné mondott szívből jövő fohászt. A Himmusz elénekésével fejeződött be a szép ünnepély, mire *Gerő* Katalin, aki már 33 éve áll az árvaház élén, körülvezette a megjelent notabilitásokat az árvaház terméin. *Ripka* főpolgármester a maga, *dr. Rétfalvi* Gyula min. tanácsos a népjóléti miniszter, *dr. Gallina* Frigyes tanácsjegyző pedig *Sipőcz* polgármester nevében írta alá az intézet díszalbumát. Valamennyien elismeréssel szóltak az új épületről, amelynek terveit *Stárk* Izidor műépítész készítette el a higiénikus és esztétikai szempontok kellő figyelembevételével. Az épület I. és II. emeletén 120 árva talál helyet, köztük 47 hadiárva. A III. emelet 40 fiatal, magányos, de már kereső lánynak ad hajlékot. Az intézet fürdő- és mosdótermei,

társalgója, könyvtárszobája, hálótermei mintaszerűek, temploma pedig stílusos, művészi alkotás. A tervek szabatos és gondos kivitele *Fehér* és *Dános* építési vállalkozók érdeme. Az ünnepély után meghitt, bensőséges jelenet közepette leplezték le a Nőegylet buzgó elnökhasszonyának, *Deutsch* Antalnénak érdemeit megőrkítő emléktáblát. *Szirmai* Oszkárné szívből jövő üdvözlésében méltatta azt a csöndes, de fáradhatatlan munkát, amelyet *Deutsch* Antalné árvái érdekében már évtizedek óta kifejt. *Ripka* főpolgármester is esatlakozott a felebaráti szeretetet dicsőítő szép és emelkedett szavakhoz, amelyekért *Deutsch* Antalné meghatóttan mondott köszönetet.

A Pest Izr. Nőegylet leányárvaházának temploma.

Főnt: A leányárvaház épülete

TOLL- HEGYRŐL.

MUSSOLINI, WEIZMANN ÉS
A RÓMAI FŐRABBI.

A talmudban gyakran olvassuk, hogy „utána-mentem a Rabbinak, megfigyeltem és abban a perc-ben három dolgot tanultam tőle . . .” Mi is utána-mentünk Weizmann professzornak Rómába és három következtetést vontunk le:

1. Mussolini a hazafiságot megtestesítő „duce” meleg szívéllyel fogadta a cionista „ducét”, biz-tosította az olasz kormány jóakarataról a zsidó pa-lesztinai építómunka iránt és nem félt attól, hogy megrendíti hazafiságukban az olasz zsidókat, akik közül igen sokan a fascizmus erős oszlopai.

2. Weizmann professzor nagy héber beszédet tar-tott a római zsinagógában a Keren Hajeszodról és a szentföldi ujjáépítésről Jomkippurkor, a Neila előtt és a római főrabbi lefordította a héber beszédet olaszra. És a római hitközség elnöke nem utasította ki a templomból a „cionista agitátort” és nem tiltotta el a palesztinai alapokon való adakozást „a Sulchan Aruch alapján”.

3. Sőt Jomkippur után a zsidó hitközség hiva-talos fényes fogadtatást rendezett Weizmann tiszte-letére és nem félt, hogy Weizmann el akarja szakí-tani az olasz izraelitákat olasz hazájuktól. Sőt az elnök megígérte, hogy a palesztinai építómunkát ő maga is propagálni fogja. És úgy tudjuk, hogy a ró-mai hitközségi elnök meg is szokta tartani a szavát.

ÉPÜLETES DIALOGUS.

A pesti zsidó gimnázium egyik növendékének atyjától kaptuk a következő érdekes adatot:

Hitközségünk tanügyi Előljárója nyaralása fo-

lyamán találkozott a zsidó gimnáziumba járó fiammal:
— Milyen bizonyítványod volt? — kérdi tőle nyájasan.

— Egy jó, a többi jeles.

— Hm. Ugye hittanból volt a jó?

— Nem. Algebrából.

A zsidó tanügy előljárója erre így szól:

— Jövőre algebrából is jelesed lesz, mert nem kell majd annyit tanulnod — hittanból.

BÁRSONY PROFESSZOR VÉGRENDELETE ÉS A ZSIDÓ VÉR.

„A gyűlölet megrontja a helyes látást” — szól a régi zsidó közmondás. A gyűlölet elferdíti a logikus gondolkodást. Bársony János egyetemi tanár annyira gyűlölte a zsidókat, hogy végrendeletében egyetlen leányát megfosztotta örökségétől arra az esetre, ha olyanhoz megy férjhez, akinek vére valaha zsidó vérrrel keveredett. És most folyik a nagy pör az apa szelleme és a leány jövője közt. Mert hát ki biztosíthatja, hogy a leány férjhezmenése esetén nem tá-nadják-e meg az örökséget valami ősi zsidó vérkeve-redés címén. A szeretet vallásának exponense ime túlment az állítólagos „bosszúálló ótestamentumi szel-lemen”, amely megemlékezik az atyák vétkeiről har-madiziglen és negyediziglen. Bársony tanár nem sza-bolt határt az atyák vétkeiért való büntetésnek és nem bocsátja meg a zsidóságot századiziglen sem. És az ügy nagyon komplikált lett. Mert ha például valaki a leánya leendő férjében arab vagy török vért fog ki-mutatni — mondjuk a török hódoltság idejéből — és az illetőre reáillik a hagyomány, hogy ősei a bibliai *Jisrael* ivadéka, ez pedig *Abrahám* ősatyánk fia vala, itt a kész baj és veszedelem. És elvégre, az sincs még eldöntve, hol kezdődik a zsidó vér?

A Bársony-végrendelet ügye inspirálta kitünő poétánkat, *Somlyó Zoltánt* a következő versre:

ZSIDÓ-VÉR . . .

A zsidó-vért kimutatni
nem tudja a kémia!
Ebben a kérdésben nem dönt
a nagy Akadémia!
Vizsgálhatják jobbra-balra!
Sose jutnak diadalra!
Földből jó a vér
s mind a földre tér! . . .

Górcsővel hiába nézik,
vagy forralják lombikon!
Balkézzel hiába onlják,
felgyatva a jobbikon!
Minden, minden csak hiába!
Irva áll a bibliába:
Mind egyforma vér,
mi a szívbé fér! . . .

A zsidó-vér ömlik, hömpölyg
jó ötezer éve már.
S annyi folyt el már belőle,
mint a duzzadt tenger-ár . . .
Olyan az, mint más vér: piros!
S kiontani orvul: tilos!
Vér, vér, vér:
nyugtól mikor ér?! . . .

A Pesti Izr. Nőegylet leányváházának egyik étterme.

KRÓNKA- ÉS ÖZEMLE

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS!

Tisztelettel kérjük előfizetőinket, akiknek előfizetése november hó 1-én lejár és akiknek előfizetése már előbb lejárt, hogy a laphoz esatolt postabelfizetési lap útján az előfizetés megújításáról gondoskodni sziveskedjenek, nehogy a lap szétküldésében fennakadás álljon be.

A „MULT ÉS JÖVŐ“ kiadóhivatala.

A MULT ÉS JÖVŐ KULTURĚSTJE, amint ezt az egész napisajtó is kiemelte, olyan zsúfolt, sőt túlsúfolt ház előtt folyt le, hogy a pódium pótszékeivel kellett kiegészíteni a Zeneakadémia nagytermének ülőhelyeit. Az est első részét Akom Lajos tanár orgonaművész hatalmas nyitánya vezette be. Majd Somló József, az Operaház kiváló tenoristája Gottschall és Hartmann kompozíciókat adott elő frenetikus sikert aratva különösen Avidgor Hameirinek, a Szentföldön élő nagy héber költőnek megzenésített verseivel. Péchy Blanka, a Magyar Színház ünnepelt művésznője Kiss József, Patai József és Kiss Arnold verseinek finom interpretálásával ragadta el a közönséget. Makay Mata, a Városi Színház koloraturprimadonnája feltűnést kellett a jeruzsálemi opera műsorából héber szöveggel előadott gyönyörű áriájával, majd Jakab Terkának Szép Ernő versére írt muzsikájával és Meyerbeer Dinóra-áriájának briliáns előadásával. B. Herzog Lili hegedűművész a telavivi Joel Engel héber kompozícióit mutatta be pompás technikával viharos tapsok közt. Az est második részét dr. Friedemann előadása töltötte be. Patai József Jászai Mariról szóló megemlékezéséhez hozzáfűzte, mennyire örvendett volna a nagy tragika, ha a Szentföldről szóló előadását végighallgathatta volna és a Mult és Jövőnek e külföldi vendégét is ő köszönthette volna. Dr. Friedemann klasszikus szépségű német előadásában ecsetelte a zsidóság mai helyzetét és ennek keretében a Palesztina-munka nagy fontosságát. Eleven szemléltető képét adta annak a grandiózus ujjáépítő munkának, amelynek alapjait a Keren Hajeszod rakja le a Szentföldön. A művészi kerethez méltóan a publicista is poétikus magasztalok felé lendült és azzal fejezte be a többször lelkes tapsokkal megszakított előadást, hogy „Lieben Sie Ihr Vaterland, vergessen Sie aber auch Ihr Mutterland nicht“. Az előadás hangulatát lélekemelőn kiegészítette Eissler Pál héber áriája. A fenomenális hangú fiatal operaénekest és mesterét Makayt számtalanszor hívták ki a pódiumra. Az estet a Hartmann-kórus pompás együttese zárta be. Speiser Márton karnagy vezetése mellett mutaták be mesterük kompozícióit Lantos Sándor és Kollmann Jenő szólóival. A Hartmann-kompozíciókra legközelebbi számunkban visszatérünk. A közönség meleg hálával és szeretettel fogadta az összes számokat. A Mult és Jövő kultúrestjét a Pester Lloyd két hasábos cikkben méltatta és hasonlóképpen emlékeztek meg róla a többi napilapok, Ujság, Pesti Hirlap, Magyar Hirlap. kedésében kapható.

PATAI JÓZSEF SZERZŐI ESTJE december hó 14-én este félkilenckor lesz a Fővárosi Vigadó összes termeiben, a legnagyobb magyar művészek közreműködésével.

AZ EPERJESI HITKÖZSÉG ÉS SZENTEGYLET dús adatokkal számol be az 1925. évi működéséről, intézményeinek fejlődéséről, a Palesztina-munka támogatásáról, könyvtár alapításáról, a Talmud-Tóráról stb. A rabbikérdéssel kapcsolatban a következőket mondja:

„Im Laufe des vergangenen Jahres erging unsere Berufung an den hervorragenden, gelehrten Oberrabbiner der Monorer Kultusgemeinde H. Dr. Isak Pfeiffer, der mit seiner am 16. Juni gehaltenen Gastpredigt und seinem Kulturvortrag den ungeteilten Beifall und die Begeisterung unserer Gemeindeglieder sich erwirkte. Dennoch vermochten wir — trotz aller Opferwilligkeit unsererseits — den bei der abgehaltenen Plenarwahlversammlung mit Begeisterung erwählten Herrn Oberrabbiner Dr. Pfeiffer zum Antritt der Rabbinerstelle nicht zu bewegen und sein Entschluss des Verzichtes blieb zu unserm lebhaften Bedauern unabänderlich.“

Rendkívül értékes beszédet is közöl az értesítő. Az eperjesi Chevra Kadisa 70 éves jubileuma alkalomból tartotta dr. Austerlitz Tivadar.

HALÁLOZÁS. Nagy részvétellel helyezték örök nyugalomra Magyarbánságyesen a 74 éves korában elhunyt Stern Mayerl. A félszázad óta fennálló kicsiny „minján“-t, majd az ebből fakadt „kehillát“ ő hívta életre, a szentegyletnek buzgó gondnoka volt és mindvégig hitközségének hűségese nesztora maradt.

A VESZPRÉMI HITKÖZSÉG A KEREN-KAJEMETHÉRT. A nagy hitközségekhez, amelyek a palesztinai építőmunka felkarolását magukévá teszik, csatlakozott a veszprémi hitközség is, amely a következő levelet küldte a budai hitközséghez:

Hitközségünk képviselőtestülete a f. é. október hó 14-én tartott közgyűlésében tárgyalta a Nagyerdemű Elöljáróságnak a „Keren Kajemeth Lejisroel“ palesztinai intézmény támogatása tárgyában hozzánk intézett nagybecsű átiratát és egyhangúlag kimondta, hogy erre a célra a f. évre 100 (Egyszáz) pengőt szavaz meg.

Kimondotta azonban képviselőtestületünk azt is, hogy a jövőben is mindenkor támogatni fogja ezen intézményt, mert át van halva ama szent céltől, melyet a Keren Kajemeth szolgál azzal, hogy jofosztott és üldözött zsidó testvéreinknek békés otthont szerezni és évezredes zsidó kultúránkat ápolni, fejleszteni és felvirágoztatni törekszik.

Ezen magasztos munkához hitközségünk vezetősége mindenkor készséggel fogja közreműködését felajánlani.

Veszprém, 1926 október hó 15.

Hittestvéri üdvözlettel:

Varga Samu s. k.

hitk. titkár

Dr. Spitzer Mór s. k.

hitk. elnök

PAP IZSAK: UJ LANGOK GYULNAK című channukai játéka megjelent és Neumann Benő könyvkeresésében kapható.

Hajszálakat

hölgyek arcáról, karjáról végleg kiirtja felelősséggel Pollák Sarolta, Andrassy-ut 38 „Miracle“ hajeltávolítószert szétküldése utasítással. Összes szépséghibák kezelése. Szemölcsirtás. --- Francia „Orado“ rádiumos arckezelések.

GOLDZIEHER GÉZA ÜNNEPLÉSE. Kereskedői pályájának ötvenéves jubileumát ünnepelték hívei és tisztelői. És ezek közt vannak a legtöbben azok, akik az írás és nyomtatott betű útján szolgálják a kultúrát, amihez elsősorban papírra van szükségük és így közvetve vagy közvetlenül érintkezésbe jutottak Goldzieherrel, a papírszakma legnagyobb

magyarországi reprezentánsával. Sándor Pál azonban Goldziehert az embert méltatta a legmelegebben. *„Hétről hétre láttam, amint feláldozta vasárnapi pihenőjét, hogy a kereskedők menhelyén istápolja az élet harcának sebesülteit. Hányan teszik ezt?”* Mint a polgár mintaképét állította oda Sándor Pál a jubilánst, akit rendkívül meleg szavakkal üdvözöltek Dán Leó kormányfőtanácsos, maróthi Fürst László, dr. Radványi László, Schwarz Félix, stb. Szeretettel csatlakozik a jubilálóhoz a *Mult és Jövő* is, melynek illusztrációs papirosát a folyóirat fennállása óta a Goldzieher-koncernhez tartozó külföldi gyárakban állítják elő. Goldzieher Géza buzgón működött a pesti hitközség képviselőtestületében is, amelynek tagja volt, míg a hitközségbe be nem vonult a politika.

AZ UJPESTI FŐRABBI állást egyhangú lelkesedéssel dr. Friedmann Dénessel töltötték be. Az alig 23 éves új rabbi, akinek nevével többször volt alkalmunk a *Mult és Jövő* hasábjain találkozni, még be sem fejezte tanulmányait a rabbiszemináriumon, de nagy mesterei, akik előtt minden vizsgáját kitüntetéssel tette le, a legmelegebben ajánlották az újpesti hitközségnek, mint dr. Venetiáner Lajos méltó utódját. Dr. Friedmann Dénes a híres pozsonyi Szófer-család ivadéka, megválasztását általános örömmel fogadták. Dr. Kálmán Ödön hitközségi elnök és neje a Nőegylet elnöknője, Löwy Vilmos, Brichta Károly, dr. Blau rektor, Arányi Adolf Chevra elnök, dr. Lichtmann rabbi, dr. Antal Endre és Kálmár Károly üdvözölték az új főrabbit, aki meghatóttan köszönte meg a lelkes ovációkat.

GROSZBERG LIPÓT. Lapzárta után kaptuk a szomorú hírt Groszberg Lipótnak, a *Zsidó Ujság* szerkesztőjének elhunytáról. Az orthodox zsidóságnak évtizedeken át törhetetlen harcosa volt. Halála nagy részvétet keltett országszerte. Koporsója fölött Süssmann, Steif, Rosenbaum és Gross rabbik és fia, Groszberg Jenő, méltatták az elhunyt nagy érdemeit.

A MISKOLCZI ZSIDÓ FELSŐLEANYISKOLÁT október hó 12-én avatták fel valóban fényes külsőségek között. Feldmann Mór hitk. elnök a kormány, a város, az egyházak és egyesületek képviselőit üdvözölte, majd dr. Serbu Adolf igazgató mondott köszönetet a hitközségnek. Brünn Ignác vezérigazgató, iskolaszéki elnök az építkezés történetét ismertette, utána dr. Spira Salamon főrabbi avatta fel az iskolát. Dr. Mikszáth Kálmán főispán és dr. Halmay Béla helyettes polgármester beszédei után a *Harmonia Dalárda* a Szózatot énekelte.

DR. LÖWINGER ADOLF.

Korai halála nagy vesztesége a zsidó tudományoknak, amelynek évtizedeken keresztül hűséges, szorgalmas munkása volt. Tudományos működéséről többször volt alkalmunk megemlékezni a *Mult és Jövő* hasábjain, habár dr. Löwinger Adolf szerénysége kerülte a nyilvánosságot. Előkelő visszavonultságban és csendben végezte harminc éven át a szegedi hitközség rabbiteendőit, az ifjúság oktatását, felnőttek vizsgáztatását, elhagyottak segítését. Holttestét az új zsinagóga előcsarnokában ravatalozták fel, amelyet zsúfolásig megtöltöttek a hívek, a városi tanács, a helyi hatóságok, testületek és a vidéki hitközségek küldöttei. Lemberger Mór főkantor és a kar megrázó zsolttáréneke után dr. Löw Imánuel főrabbi lépett a szószékre és mélyen megindulva méltatta dr. Löwinger Adolf munkáját.

BACHER EMIL. Bacher Simonnak volt a fia, a nagy héber poétának, akinek összegyűjtött műveit másik fia, Bacher Vilmos, a modern zsidó tudomány halhatatlan mestere adta ki. Ilyen családi tradíciók között nevelkedve ő maga is lelkes, áldozó híve volt a zsidó kultúrának. Bacher Emil zsenialitása nagy közzgazdasági koncepciókban nyilatkozott meg. A mai idők és viszonyok tragikumára nehezedett rá utolsó napjaira és a megérdemelt biblikus „szép öregység” nyugalma helyett szenvedés és bántódás lett az osztályrésze. Most érkezett oda, ahol igazságot szolgáltatnak neki.

Női-, férfi-, gyermek- és bébé- fehérneműek
Székelly Jenő-nél, IV. Kammarmayer Károly-ucca 2. Szervitátor sarok.
 Vidékre kívánatra árjegyzéket bérmentve küldök.

Kénvelmes. RENÉ MONTREUIL, PARIS Ügvejlünk
Ártalmatlan. MAIGROLAX n. Maigrolax'
Biztos! soványító teája névte!

Kapható minden gyógyszerárban **Ne fogadjunk el utánzatot!**

Ára 16.800 kor. Ára 17.000 kor.

Magyarországi főraktár: TÖRÖK PATIKA
 Budapest, VI. Király ucca 12. szám alatt

KUFFLER ÉTTEREM
BUDAPEST, V. VILMOS CSÁSZÁR UT 39
 Nyugati pályaudvar közelében

25 év óta elismert

Házi konyha • Menü rendszer

EHRNTHAL BENŐ kőbányai főkantori jubiláris ünnepén dr. Kálmán Ödön főrabbi ünnepi szónoklata után a diszközgyűlésen Boschán Artur hitköztségi elnök üdvözölte a jubilánst emelkedett szellemű beszédben. Szöllősi Lipót előljáró az iskolaszék, özv. Friedmann Vilmosné nőegyleti elnöknő, dr. Lederer Sándor, dr. Neumann József főrabbi, dr. Liebermann Manó, Fenyő József, dr. Ditz László ügyvéd köszöntötték. Az ünnepséget bankett követte, melyen Weisz Márk hitköztségi alelnök, dr. Büchler Miklós orvos felköszöntői után az ünnepelt fia, dr. Ehrnthal Aladár köszöntö meg az atyja iránt tanúsított megható ragaszkodást.

HÄNDEL SAMSON-ORATORIUMAT mutatja a Budapesti Ének- és Zenekaregyesület november 15-én a Zeneakadémia nagytermében. A „Sámson“ Händelnék egyik legértékesebb bibliai oratóriuma, előadását nagy érdeklődéssel várják. Jegyek Rózsavölgyinél.

HÄZASSÄG. Tibor Dénes, a Múlt és Jövö erdélyi szerkesztöje október 27-én házasságot kötött Ungár Lilivel. Az esketési szertartást dr. Eisler Mátyás egyet. tanár, kolozsvári főrabbi végezte.

HÄRASZTI ANDOR táncszalonjában Charlestont, Tangot, stb. tanítanak csoportokban és különórákon Erzsébet-körút 19. Telefon József 89-53.

ÖT KITÜNÖ KÖNYV
és az UJSÄG negyedévre 190.000 korona

D-sorozat	Kor-na
Romain Rolland: Clerambault	56 250
Marcel Prévost: Az örangyalok	35.000
F. M. Dosztojevszkij: A játékos nap'ója	25.000
Anatole France: Komédiás történet	21.250
Guy de Maupassant: Derüs és borus történetek..	35.000
Összesen: 172.500	

Nem kislejtett, silány könyvek, hanem klasszikus írök remekei!

Érdeklödjék bárhol!

Ha már előfizetö, egészítse ki negyedévi előfizetése összegét 190.000 koronára!

December 1-re, január 1-re szóló előfizetést is elfogadunk!
Megrendelhetö telefonon is (154 20, 154 21, 154 22, 154 23)
V., Vilmos császár út 34

Az UJSÄG kiadóhivatala.

A Dréher Antal serfözdéi, az Elsö Magyar Részvényserfözde és a Haggenmacher kőbányai és budafoki sörgyarak igazgatósága, felügyelőbizottsága és tisztviselökara mély megilletődéssel jelenti, hogy szeretett vezérigazgatójuk

Aich György

a Magyar Serfözök Egyesületének elnöke

folyó hó 25-én elhunyt.

A megboldogult kora ifjúságától kezdve, egész életét a söriparnak szentelte és tevékeny részt vett a magyar söripár fejlesztésében. Mint társulataink vezérigazgatója, lelkes odaadással és soha nem lankadó buzgalommal szentelte munkaerejét ügyeinknek. Egész lényé összeforrott társulatunk életével és mélységes fájdalommal gyászoljuk kiváló vezérünk elvesztését.

A tisztviselői kar és munkásság mindenkor igazi jóakaróját és szeretetteljes főnökét tisztelte benne, kinek állandó igyekezete a tisztikar és munkásság jólétének előmozdítása volt.

Emlékét hálás kegyelettel gyászoljuk!

Uj, szigoruan **בשר** étterem nyílt meg. A nagyérdemü fogyasztóközönség b. figyelmébe ajánljuk ujonnan megnyílt, modernül és lényesen berendezett szigoruan **orth. köser** éttermünket (VI., Vasvári Pál u. 8), hol mérsékelt árak mellett kitünöen étkezhet és figyelmesen kiszolgálják. Reggeli és oszonna kávé. Házon kívül is. Elöfizetök előnyben részesülnek. Menü **24.000**. Kis menü **18.000** K

Stern Sögorok VI. Vasvári Pál ucca 8 szám. Telefon: L. 921-38.

SIRKÖVEK

TELEFON:
J. 114-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkóraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17. Orczy-ház.

Csángó Jenö

böröndök,
bördiszmu különlegességek

Budapest, Rákóczi-út 39
Telefon: József 129-25.

Vasbutor, rézbutor, sodrony-
ágybetétek, gyermekkocsi,
matracok legolcsóbb gyári áron

Klein Gyula és Társa
vasbutorgyárában. Telefon: J. 69-52 és 131-98

Dob utca 58. (Erzsébet-körút
mellett) Vidékieknek csomagolás. Javításokat vállalunk

Haraszi Andor táncszalonjában

Budapest, VII., Erzsébet-körút 19
Telefon: József 89-53.

☞ ☞ ☞ ☞ a legdivatosabb táncokat tanítja csoportokban és különórákon.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK

BUDAPEST, X. KERÜLET, KOZMA-UTCA 7.
UJTEMETŐ, VILLAMOS-MEGÁLLÓ.

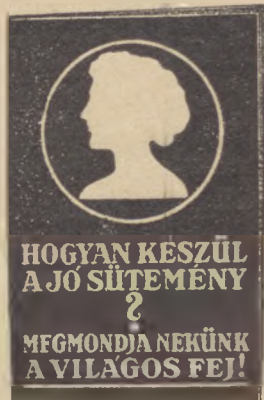
TELEFON: J. 59-61.

מעשה

Városi üzlet: VII. kerület, Károly király út 5.

MEG JELENT

104 VÉNNYEL!

Kérje minden túszer- és csemegeüzletben!
Ha ott kifogyott volna, kívánatra ingyen
küldi gazdaszanyoknak, szakácsnőknek,
háztartási iskoláknak, vendéglősöknek

Dr. A. Oetker

Budapest, VIII., Conti-utca 25 szám.

Williams beretvaszappan

kellemes és tartós, nem szárad,
használatban elsőrangú,

Gyártja:

Th J. B Williams Co.
Glastonbury.

Kérje mindenütt és ha bevásárlási
forrása nem tartozik, forduljon
a vaserképviselethez,

Magyarországi főlerakat:

KANITZ IVÁN

Budapest, Gerlóczy ucca 11

Tel.: L. 969-04.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb árban kaphatók

ADLER J. sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körut 7. szám

EZÜST EVŐKÉSZLETEK

NEUMANN BENŐ

KÖNYVKERESKEDŐ

Budapest, VI. Király-utca 8.

Dús választéku raktár templomi arany-
hímzésekéből, a zsidó vallás keretébe
tartozó szertartási cikkekből.

Zsidó irányu könyvek nagy raktára.

Arjegyzők díjtalan.

INTIM BUFFET ÉTTEREM

BUDAPEST, VII., ERZSÉBET-KÖRUT 35.

ROYAL-ORPHEUM MELLETT

Ma Budapest legjobb és legolcsóbb
konyhája.

Saját érdekében tegyen egy próbát.

KOMÁROMI HARISNYAHÁZ

Budapest, VI.,
Nagymező ucca 14.

Női-, férfi- és gyermek-Poulowerek gazdag választékban.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRAG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14. 6881 Korvin Testvérek grafikai intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

**Gallérokat,
frakkinget új eljárással
8 óra alatt is
kifogástalanul tisztít**

a „KIRÁLY“

GÖZMOSÓDA, KELMEFESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

VII. Király ucca 15. VII. Dohány ucca 20.
V. Bálvány ucca 23. IV. Magyar ucca 6.

TELEFON: 191—33.

A vidék részére külön postaosztály.

Ugyanott a legkiválóbb vegytisztítás és kelmefestés.
Az új tisztítási eljárás folytán a gallérok háromszor
annyi ideig tartják meg épségüket, mint eddig.

Hellinger órák
a legjobbak
Hellinger Watch

15 rubinban járó Anker, reklámárban
K 380.000

Budapest, V., Nádor ucca 3. sz.
Telefon: Teréz 84—88.

Szabászati és női kalapkészítő szalonom-
ban szabás-, varrás- és kalap-
mesterségben felelősség mellett kiképezek
Magánoktatáshoz szabászati tankönyvem

B.-né GEIGER ETEL

VIII. Tavaszmező ucca 10. Károly körút 10 alól áthelyezve

AMERIKAI

FOGÁSZATI RENDELŐ

BUDAPEST, VII. ERZSÉBET KÖRÚT 50

Szájpadlás nélküli, a természetes fogakat tökéletesen
pótló fogsorokat, aranyhidat és koronákat, fog- és
gyökérhuzásokat, fogtöméseket és kezelést teljesen
fájdalom nélkül, speciális arany- és porcellántömése-
ket a legjutányosabb áron végzem. Törött vagy rossz
fogsorokat a legolcsóbb áron átdolgozom és hasz-
nálhatóvá teszem. A nálam rendelt munkálatok ki-
zárólag amerikai és angol anyagokból készülnek és
ezért 10 évi írásbeli jótállást vállalok. Vidékiek
a rendelt munkálatot meg is várhatják.

FOGVIZSGÁLAT ÉS SZAKTANÁCS DIJTALAN
KEDVEZŐ RÉSZLETFIZETÉS

GROSSMANN SIMON

FOGÁSZATI GYAKORLATA

Fogadok reggel 8 órától esti 8 óráig

**JÓ MAGYAR KONYHA
JERUZSÁLEMBEN**

az ujjváros legszellősebb helyén

Olcsó árak

**„MALON CHAVÉDIM“
orthodox vendéglőben
BOTE-BUKHARIM 80**

Tulajdonos: KLEIN JAKAB

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLÖKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA

BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY UCCA 18—20.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:

153-94.

BUDAPEST, VI.

PODMANICZKY UCCA 6

ZSOLDOS MAGÁNTANFOLYAM

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 124—47.

Előrejelölt polgári- és közép-
iskolai magánvizágakra, érettsé-
ségire.

VÉTKEZIK,

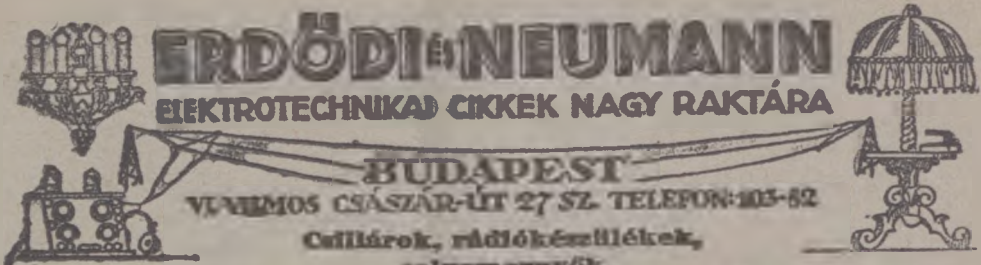
ki nem a B A C K-féle
בשר étteremben étkezik

Budapest, Hajós ucca 12.
az Opera mögött.
TELEFON: TERÉZ 142-83.

ERDŐDI-NEUMANN
ELEKTROTECHNIKAI CÍKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST
VI. VIMOS CSÁSZAR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 403-62

Cellulárok, rádiókészülékek,
selymeruzyók,
villamos főzőkészülékek gyári árakon. Kedvesítő fizetési feltételek

SIREMLEK

Költségtérítés és tervek díjmentesen. Budapest, V., Lipót-körút 2.

előnyös fizetési feltételek mellett
EICHBAUM M. kőfaragómester
és sírkövezlet tulajdonos. Telefon: 46-74.

CIPŐK

Női lakk, divatpántos prima
K 280.000

Férfi fekete félcipő, kiváló
minőség minden formában
K 295.000

Iskolacipők, erős tartós ki-
vitelben

RÁKÓCZI-ÚT 1.
A régi Nemzeti Színház
helyén

NEIGER בשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

POLGÁRI ÁRAK.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

EZÜST

dizsműárú,
evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy ucca 14. Telefon: J. 135-28.

ספרים מליתים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.

Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon ucca 2

Ujjáépített írógépek

első kézből szavatossággal

GEREBEN Andrassy-út 1.

Ha súlyt helyez arra,

hogyan ruházza a legjobb szabású, a legfinomabb szövetű
és legszebb kiállítású legyen és azt kívánja, hogy for-
mája maradandó legyen, folytonos vasalást ne igényeljen,

tegyen próbát

GROSZ LIPÓT

angol uriszabótermében

Budapest, V., Vadász-u. 15.

Árak elsőrendű angol szövetből:

Sacco-öltöny --- --- --- 2,000.000 K-tól Télikabát --- --- --- 3,000.000 K-tól

Façon, hozott szövetből --- 900.000 „ Façon télikabát --- --- --- 900.000 „

Felöltő a legfinomabb angol szövetből 2,000.000 K-tól.

Körvin Testvérek könyvnyomdája, Budapest VI., Révay-utca 14.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

ISAAC GRÜNEWALD (STOCKHOLM): JUDITH

ABEL PANN MÁSODIK KIÁLLÍTÁSA BUDAPESTEN

— November 10—24. a Nemzeti Szalon összes termeiben. —

Még mindnyájunknak friss emlékezetében élnek azok az ünnepnapok, amelyeket a világhírű jeruzsálemi művész, a Biblia ábrázolásának nagy mestere budapesti megjelenésével idevarázsolt. A Nemzeti Szalon tágas termei szűknek bizonyultak a kiállításához zárandokló tömegek befogadására. Főhercegek, miniszterek, nagykövetek, művészek, politikusok és az összes felekezetek főpapjai és hívei napról napra jöttek, hogy a Szentföld és a Szentírás modern mesterének műveiben gyönyörködjenek. Abel Pann a legmagasabb arisztokrácia körülrajongott vendége volt, legelső művészeink megkülönböztetett szeretettel vették körül, szinte naponta váltakoztak a bankettek Abel Pann tiszteletére és mert a tavaszi napok is rövidnek mutatkoztak a folyton fokozódó érdeklődés kielégítésére, meg kellett hosszabbítani a kiállítást mindig a késő éjjeli órákig. A sajtó szinte naponta foglalkozott Abel Pannal, amikor pedig halaszthatatlan londoni kiállítása miatt búcsút kellett vennie Budapesttől, *Jászai Mari* a következő megható szavakkal tolmácsolta a közönség érzelmeit: „*Őn drága Mester, fényt hozott a városunkba Keletről, a Szentföldről és most hogy eltávozik, úgy érezzük, hogy a fény távozik el tőlünk. Tartson meg a távolban is szeretetében, ahogy mi is szívünkbe zártuk Abel Pann mester nevét!*”

A kiállítás nemcsak művészi esemény, hanem valóságos „kidus hasém” volt.

Azóta Abel Pann végigjárta diadalútján egész Európát. A bécsi Secessionnak fennállása óta egyik legnagyobb sikere volt az Abel Pann kiállítása, amelyet ismételtlen meg kellett hosszabbítani. Prágában a Parlament-épületet tette zárandokhelyé, Berlinben az Unter den Linden fokozott forgalmán is feltűnt a szokatlan esemény, amelyet az agg Hindenburg is figyelemre méltatott. És gyors egymásutánban következett Frankfurt, Köln, Brüsszel, Páris, Amsterdam, Róma, stb. És mindenütt túl korán zárult a kiállítás a következő másik miatt. Az érdeklődés csúcsán kellett megszakítani, mert kötött szerződések továbbszólították a mestert és gyűjteményét.

Még két év sem telt el Abel Pann budapesti kiállítása óta, de ez alatt az idő alatt a művész termékeny fantáziája hatalmas fejezetekkel egészítette ki bibliai alkotásait. Azóta jelent meg a „Vízözön” ciklusa, amelyről a *Neue Freie Presse*-ben azt írja Seligmann professor: „*sie werden jedem, der sie einmal gesehen, ebenso durch die seelische Ausdrucksstärke, wie durch die frappante malerische Gestaltung lange im Gedächtnis bleiben*” . . . Azóta jelent meg mappában a teljes „Pogrom-

ciklus”, amelyről a *Berliner Tagblatt* azt írja, hogy a jelenkor grafikájának legmegrázóbb lapjai közé tartozik. Abel Pann azóta amerikai közbenjárással visszaszerezte azokat a képeket is, amelyek a háború kitörésekor Oroszországban rekedtek és a szovjet kiadni nem akart. Nagyméretű olajfestmények ezek, amelyek Budapestten kerülnek először kiállításra, hogy aztán tovább megtegyék hódító körutjukat egész Európán át.

De Abel Pannak még egy másik missziója is van Budapestten: *meghívja a jeruzsálemi kormányzó nevében a magyar művészeket kiállításra a Migdal Davidba, Dávid király várába, Jeruzsálembé*. Annak idején Sir Ronald Storrs kormányzó, aki egyszersmind az ősi műemlékeket fenntartó „Pro Jerusalem” elnöke és a biblikus művészetnek lelkes híve, mutatta be Abel Pannt a budapesti angol nagykövetnek, aki azután bevezette József főhercegnél és gróf Klebelsberg kultuszminiszternél. Mikor most májusban Patai József Jeruzsálemben járt, Storrs kormányzónál történt látogatása alkalmával fölmerült az eszme, hogy a szentföldi művészek budapesti meleg fogadtatásának viszonozásául meghívást kapnak a magyar művészek Jeruzsálemben való kiállításra, még pedig a husvétii ünnepekre, amikor a szentváros tele van az egész világról összesereglett zsidó, keresztény és mohamedán turistákkal és zárandokokkal. A palesztinai művészek is nagy lelkesedéssel fogadták az eszmét és testvéri szeretettel várják a budapesti művészeket a Szentföldre, ahol a kormányzóság vendégei lesznek. Gondoskodás fog történni arról is, hogy a kiállítás átmehessen közvetlenül Egyiptomba, Kairóba is. Abel Pann, aki most érkezett egyenesen Jeruzsálemből, kimélyítette a kölcsönöségnek ezt a meleg baráti viszonyát a két ország művészgárdája között és budapesti tartózkodása alkalmával személyesen fogja átadni a meghívást a legilletékesebb helyeken.

Abel Pann budapesti kiállítását, sajnos, ezuttal sem lesz lehetséges meghosszabbítani, mert ismét megkötött európai turnée diktálja a tempót. December elejére már várják *Párisban*.

A *Mult és Jövő* olvasóinak ezuttal is lehetővé tesszük, hogy a kiállítást kedvezményesen tekinthessék meg. Mai számunkhoz hivatalos meghívót mellékelünk, amely egy személynek teljesen díjtalan tiszteletjegyül szolgál és további egy személyt féláru jegy váltására jogosít. A meghívót csak budapesti és környékbeli előfizetőink példányaihoz csatoljuk. Vidéki előfizetőink átvehetik a *Mult és Jövő* kiadóhivatalában, VI., Révay-utca 14.